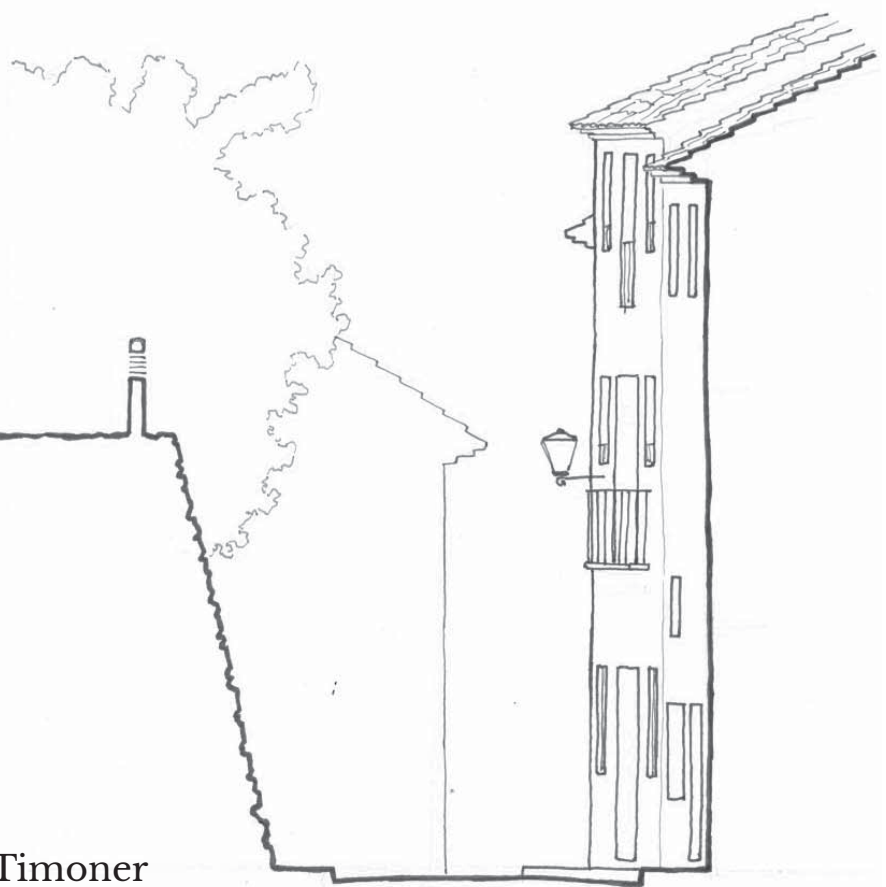

Els carrers de la pilota.

Autor: Josep Maria Congost Timoner

Tutors: Adolfo Alonso Durà
Fernando Aranda Navarro

Màster en Conservació del Patrimoni Arquitectònic de
la Universitat Politècnica de València. Setembre de 2014.

TAULA

Introducció.	
Antecedents.....	3
Ressenya històrica.....	3
Explicació simple del joc.....	4
Esquema del treball.....	6
Bibliografia bàsica.....	7
Metodologia de treball.	
Determinació de l'àrea de treball.....	9
Ampliació de la informació inicial.....	10
Discriminació i sistematització de les dades.....	12
Catàleg de pobles i carrers.	
Alcalalí.....	17
Beniardà.....	21
Benidoleig.....	23
Benidorm.....	27
Benifato.....	31
Benimantell.....	35
Bolulla.....	39
Calp.....	41
El Castell de Guadalest.....	43
Confrides.....	47
Finestrat.....	49
Gata de Gorgos.....	53
Llíber.....	57
Murla.....	61
La Nucia.....	63
Parcent.....	67
El Ràfol d'Almúnia.....	71
Sagra.....	73
Sella.....	77
Tormos.....	79
La Vall de Laguar.....	83
Xàbia.....	87
Xaló.....	91
Anàl•lisis i comparatives de dades.	
Poblacions per habitants censats el 2007 i conservació del joc.....	97
Modalitats de joc per pobles segons població a l'any 1900.....	97
Longitud de carrers per tamany de població.....	98
Ample de carrers per tamany de població.....	99
Longitud i amplària.....	100
Longitud i modalitats de joc.....	102
Pendents i modalitats de joc.....	102
Nombre d'encreuaments.....	103
Elements perturbadors i mesures correctores.....	104
Orientacions.....	105
Valoracions dels anàl•lisis realitzats.	
Sobre les poblacions.....	107
Sobre les dimensions.....	107
Sobre les modalitats.....	110
Sobre l'orientació i la pendent.....	111
Sobre els impediments.....	112
Sobre les adaptacions.....	112
Sobre l'arquitectura.....	113
Conclusions.	
Recomanacions.	
Annexe I: Vocabulari.	
Annexe II: Agraïments.	

Introducció.

Antecedents

El treball l'elabore per finalitzar el Màster en Conservació del Patrimoni Arquitectònic de la Universitat Politècnica de València. Els tutors són: Fernando Aranda, del Departament de Composició i Adolfo Alonso, del Departament d'Estructures.

El tema del que es tracta és la relació de la pilota valenciana amb l'arquitectura dels carrers on es desenvolupa el joc. He sigut i soc aficionat a la pilota i conec la manca d'importància i reconeixement que se li ha donat al joc en el carrer. No existeix ni tan sols un llistat dels carrers on es practica actualment, cap poble té una normativa específica que evite les modificacions en els carrers on es juga que impedisquen el joc, més aviat el que s'ha intentat és construir trinquets als pobles on hi ha molta pràctica per poder evitar la pràctica en el carrer.

El que propose en aquest treball és valorar la importància de l'arquitectura dels carrers on es practica la pilota, ja que aquesta ha definit el joc i l'ha fet possible. No propose una catalogació d'elements per conservar la seua materialitat de manera arqueològica. La importància d'aquesta arquitectura no deriva de la matèria, deriva de l'ús que se'n fa i se n'ha fet.

La concepció més clàssica de protecció del patrimoni arquitectònic s'entén com a una conservació de la materialitat estricta o una reproducció fidel per poder recordar amb ella un passat ja desaparegut. Però amb aquest treball el que es pretén es posar en valor una arquitectura a través del seu vincle amb una activitat humana de llarga història i en un procés de regressió. L'arquitectura té valor per ser el reflexe, escenari i possibilitador d'activitats humanes.

Fins al segle XX la pràctica de la pilota era una activitat quotidiana en terres valencianes. Es desenvolupava tant al carrer com al trinquet amb diferents nivells de professionalitat i importància. Es pot considerar joc de pilota des del que jugaven dos xiquets en un carreró fins a la partida amb travesses on es tallava un carrer i es cobrava per entrar a vore-la. Durant el segle XX es produeixen gran quantitat de canvis socials, tant individuals com comunitaris, que desplacen la pràctica de la pilota des d'un lloc central en els costums socials valencians cap a una situació minoritària, fins al punt que gran part de la població no conega res al respecte.

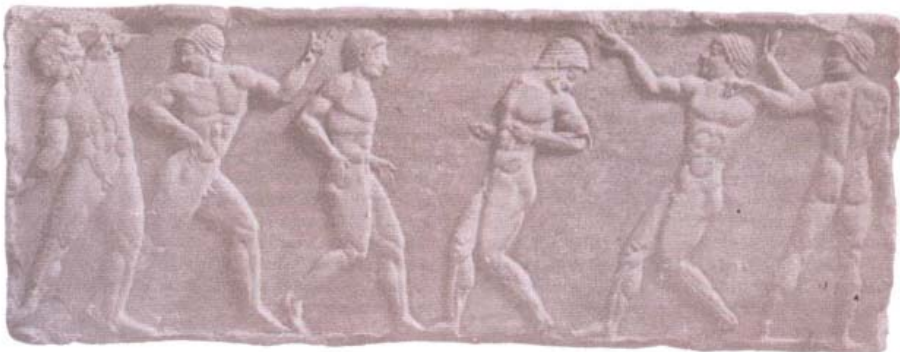
La desaparició d'elements i costums, el poc interès social i la no consideració de l'arquitectura com a factor determinant en els treballs existents són el punt de partida del treball.

Ressenya històrica.

A continuació es presenta una breu ressenya sobre el passat del joc de pilota per tal de facilitar la comprensió del fenomen del que estem parlant. L'he realitzada a partir les obres de Víctor Iñurria, Frederic Llopis i Bauset i Alberto Soldado, citades en la bibliografia i emprant només les dades que he considerat més significatives.

La primera descripció d'un joc de pilota similar a alguna de les varietats de la pilota valen-

ciana la trobem en l'”Onomastikon”, escrit per Juli Pólux, gramàtic de Naucratis, en Egipte, que va ensenyar a Atenes cap al 180 AC. En l'obra parla de varies modalitats de joc de pilota i n'hi ha una, anomenada feninde, en la que es juga amb ratlles. Altra evidència de l'existència del joc en Grècia és el baix relleu trobat en Atenes on es poden veure figures masculines jugant a pilota amb postures similars a les que adopten els jugadors de llargues actuals. Més tard, Marc Valeri “Marcial”, poeta llatí nascut a Calatayud l'any 43 DC, també va descriure un joc amb regles similars a les llargues anomenat paganica.

Relleu sepulcral d'uns 600 AC descobert a Atenes. Representació d'un joc de pilota.

A partir d'ací apareixen múltiples referències a la pilota al llarg de gran part dels territoris que van formar part de l'imperi romà. En les nostres terres les més importants són una breu menció del joc en un dels sermons de Sant Vicent Ferrer, un ban de la ciutat de València de 1391 en el que es prohibia el joc i un fragment dels diàlegs de Lluís Vives en el que es parla de les similituds del joc de pilota valencià amb el de França i Flandes. A banda d'aquests existeixen nombrosos documents que testifiquen com la pràctica de la pilota ha estat present als nostres carrers al llarg dels anys fins als nostres dies.

Pel que fa concretament al territori de la Marina els documents més vells que donen testimoni del joc de pilota són dos: en les “Décadas de la Historia del Reino de Valencia” de l'historiador Escolano s'anomena la interrupció d'una partida de pilota a Benissa en novembre de 1609 perquè els moriscos s'avalotaren a Xaló. L'altre document divulgat per l'historiador Chabàs és la coneguda història d'Antoni Banyuls que va ser capaç de dir-li a Felip III que havia fet una falta.

Explicació simple del joc.

Les partides són entre dos equips de tres a cinc jugadors. Usualment es juguen a 10 jocs, cada joc es divideix en 4 quinzes (punts) i es conten com 15-30-val-joc. L'equip que aconseguisca primer el número de jocs establert és el guanyador. El joc es realitza en un carrer amb les característiques que s'estudien en aquest treball i es juga amb una pilota d'uns 40mm de diàmetre i entre 30 i 40gr de pes.

Cada equip es situa a un costat del carrer, ocupant al voltant de 75m per al desenvolupament del joc, tot i que aquesta distància varia molt. El costat des d'on es trau s'anomena banca i el contrari rest. La tretxa la realitza el jugador en la posició de banca: mentre avança de costat llença la pilota a l'aire amb una mà i la colpeja amb l'altra un poc més avall de la cintura, colp que s'anomena de bragueta. Altra forma de traure és de palma, amb l'única diferència de que el jugador avança de front i li colpeja a l'altura de la butxaca amb la mà més oberta. Aquest colp s'anomena de palma i dóna lloc a la varietat igualment anomenada, on s'utilitza una distància menor del carrer donat que el colp és de menor potència que el de bragueta. La tercera varietat és la perxa: se situa

Divisió del camp.

una vareta anomenada burga, o una corda, a una altura d'uns 2,40m en la façana, un jugador del rest llança la pilota per damunt de la burga per a que caiga al dau, rectangle amb un costat llarg adosat a la façana, i un jugador de l'equip contrari està esperant-se allà per colpejar de bo la pilota. Hi ha algun poble on la treta té alguna característica especial, però es pot assimilar dins d'algun dels tres tipus explicats.

Una manera d'aconseguir els quinze (fer punts) és de manera directa, quan el contrari erra la pilota, la penja o no li colpeja. L'altra manera és guanyant les ratlles, principal característica que diferencia aquesta modalitat de l'escala i corda o el raspall.

Les ratlles són línies imaginàries que tallen el carrer determinant un costat per a cada equip per defensar-la. Quan està jugant-se una ratlla, cal enviar totes les pilotes cap al costat del contrari. L'equip que no la passa perd la ratlla i el quinze. Una vegada perduda la ratlla desapareix del joc.

Explicació gràfica de com es pinta una ratlla:

Exemple de ratlla.

Es diu que la pilota va bona quan des de l'últim colp que se li ha donat encara no ha tocat terra o només ha pegat un bot. A partir del segon bot, la pilota ja no pot jugar-se, s'ha de parar i on s'ha parat es pinta la ratlla. Quan més cap arrere es pinta, més gran serà el camp que caldrà defensar al canviar de costat.

Quan hi han dos ratlles en el camp, una ratlla i un dels equips està en val o s'acaba un joc es canviarà de camp. Donat que la banca sol tindre cert avantatge en la major part dels carrers els equips intentaran mantindre's en eixe costat.

Aquesta explicació grollera del joc ens val per entendre els conceptes als que fa referència el treball. També val per entendre que no sempre la millor jugada serà un colp fort cap al fons del carrer, s'ha de tindre en compte la situació dels jugadors, les ratlles i l'entorn. Aquesta importància de l'entorn és la que justifica regles del joc més concretes que s'explicaran quan siga adient i el valor de l'arquitectura que envolta l'activitat.

A partir de les regles es pot entendre millor la importància de jugar en un carrer i la impossibilitat de fer-ho en un trinquet. L'altura necessària a la que arriba la pilota en la treta per travessar tot el camp dificulten la construcció d'un recinte cobert per les dimensions requerides. El joc de ratlles determina també un joc més pausat i amb més estratègia que en altres modalitats. Aquest aspecte es veu potenciat si els espais de joc varien entre ells i donen més possibilitats per amagar la pilota o altres jugades que aprofiten els elements construïts del carrer.

Ratlla de falta en el Carrer de Dalt de Parcent.

Esquema del treball.

L'estructura a la que respon el treball correspon a l'esquema general definit en el llibre de José Calavera Ruiz "Manual para la redacción de informes técnicos en construcción". S'han substituït els nom dels capítols per adequar-lo al tema del que es tracta i se n'ha eliminat el resum, més orientat a l'ús judicial dels informes que a l'acadèmic dels treballs d'investigació. A continuació s'enumeren els diferents capítols amb la classificació original de j. Calavera entre parèntesi i un resum del que es tracta en cadascun d'ells:

1.-Introducció (Antecedents): Es detallen els punts de partida del treball; autor, tutors, tema, motius d'elecció, valors detectats previament, bibliografia bàsica...

2.-Metodologia de treball (Documentació disponible): Es determina l'àrea sobre la que estudia el treball, tant temàtica com geogràficament. S'explica la manera en la que s'ha realitzat el

treball de camp i com s'han discriminat, ordenat i sistematitzat les dades obtingudes.

3.-Catàleg de pobles i carrers (Ampliació de la informació inicial): Fitxes de cada població amb els carrers estudiats en cada cas i la situació general del poble.

4.-Anà•lisis i comparatives de dades (Anà•lisi de les dades disponibles): A partir de la comparació d'uns pobles o carrers entre ells es detecten situacions generalitzades i/o singulars i criteris de comportament.

5.-Valoracions dels anà•lisis realitzats (Valoració dels anà•lisis realitzats): Mitjançant els anà•lisis realitzats als punts anteriors es valora la situació del fet estudiat i es determina el valor real dels elements analitzats.

6.-Conclusions (Conclusions): El treball realitzat fins a aquest punt permet extraure conclusions sobre el valor estudiat, la seua situació i les seues perspectives.

7.-Recomanacions (Recomanacions): Com a tot element patrimonial, es susceptible de ser protegit d'alguna manera per assegurar la seua conservació en el temps i en l'espai. En aquest capítol es realitza una proposta d'accions encaminades en aquesta direcció.

Bibliografia bàsica.

Soldado, Alberto. *Joc de pilota: Historia de un deporte valenciano*. 1a ed. València: Publitrade, grupo de comunicación, 1998.

Llopis i Bauset, Frederic. *El joc de pilota valenciana*. 1a ed. València: Carena editors, 1999.

Calavera Ruiz, José. *Manual para la redacción de informes técnicos en construcción*. 2a ed. Madrid: Intemac s.l. ediciones, 2009.

López, Aureli. *La pilota valenciana: El deport d'un poble viu*. 1a ed. Paterna: A. López i Aj. de Genovés, 1984.

Cortell Chesa, Francisco. *25 aniversario Lliga provincial: Pilota valenciana a "llargues"*. 1a ed. Callosa d'En Sarrià: Diputació d'Alacant, 2007.

V.V.A.A. *Faixa roja, faixa blava: La pilota valenciana*. 1a ed. València: Museu Valencià d'Etnologia. 2013.

Broseta, Teresa. Domingo, Xavier. *Jocs i esports valencians*. Alzira: Fundació Bromera, 2008.

Metodologia de treball.

Determinació de l'àrea de treball.

L'àrea d'investigació ve determinada per la varietat de joc a través de la que es fa l'estudi. Aquesta varietat es l'única que no és practica en trinquets, excepte en aquells anomenats carrers artificials i que no responen a la tipologia de trinet, més bé són una imitació més o menys abstracta d'un carrer de poble.

També és la que es considera més antiga, fins i tot primigènia. La base d'aquesta afirmació són la feninde, joc practicat a Grècia amb referència en textos de l'època a les ratlles, les varietats similars que es practiquen a zones d'Itàlia, Bèlgica i Holanda i la paraula existent en castellà *chanzas*, que significa ratlles i és l'únic que perdura del joc en eixa llengua.

Tant actualment com pels escasos registres històrics dels que es disposen, les comarques de la Marina són les de major tradició i pràctica del joc de llargues. Poblacions com Mur-la i Orba són de les més recordades històricament, mentres que altres com Sella se situen entre les que es practica el joc actualment. També existeixen a la zona variants com la palma i la perxa, amb molt poca presència en la resta del País Valencià.

No és aquest l'únic factor de decisió per acotar l'àrea, ja que pobles del Comtat, l'Alcoià, l'Alacantí i altres comarques han tingut o tenen una pràctica molt estesa de la pilota. Els altres factors tenen a vore amb les característiques geogràfiques, urbanístiques i socials de la Marina Alta i Baixa. Geogràficament, les dos comarques formen un conjunt excepcionalment divers. Existeixen pobles costaners

Treta de bragueta en el Carrer del Príncep, la Vall de Laguar.

com Calp, pobles de muntanya com Benifato, pobles plans de valls interiors com Xaló i un ventall de situacions entre uns i altres.

Urbanísticament existeixen pobles xicotets com Tormos, mitjans com Parcent, ciutats històriques com la Vila Joiosa i de recent formació com Benidorm. Açò dóna lloc a cascs històrics de diferents tipus i a eixamples i àrees de creixement de diferents èpoques i criteris.

Socialment, la població de la Marina també és molt plural. Des de poblacions volants de proporcions enormes com a Benidorm, passant per pobles amb una immigració molt forta com a La Nucia, fins a altres molt menudes i més aïllades com Bolulla.

Tots els factors creen una multiplicitat de situacions que afavoreix l'estudi del joc i la comparativa entre les diferents situacions. Per aquests motius he determinat que l'àrea és suficient per a l'estudi.

Durant la realització del treball de camp he pogut constatar com a la major part dels pobles del marquesat de Dénia i les valls que envolten Pegò no es conserva la pràctica i gairebé cap record sobre la pràctica de les llargues, tot i que el raspall continua practicant-se en molt dels jocs. Per aquest motiu aquests pobles han quedat fora de l'estudi.

Així doncs, els pobles que formen l'àmbit de treball pertanyen a les comarques de la Marina Alta o Baixa en les que es conserva un mínim d'informació fiable sobre la pilota sobre la que poder realitzar comparacions i valoracions.

El treball no consisteix en un catàleg de carrers, consisteix en un estudi sobre les relacions entre l'arquitectura i el joc en el carrer al llarg del temps. Per aquest motiu el catàleg no es exhaustiu, més bé és representatiu, de manera que no apareixen tots els pobles. Ni tan sols són els de major pràctica, si no un espectre divers de pobles per abarcar la major quantitat de casos possibles.

Colp de bolera junt al Cantó del Dau, Bolulla. La denominació del cantó prové de l'ús que se'n feia per jugar a perxa.

Ampliació de la informació inicial.

Per començar el treball el primer pas va ser una arplegada d'informació escrita per, junt a l'oral que coneixia, determinar si era possible i pagava la pena realitzar el treball sobre el tema. Aquesta informació era la disponible en el llibre d'Alberto Soldado, Frederic Llopis i d'altres en

menor quantitat.

Una vegada decidida la manera com anava a tractar la relació de l'arquitectura amb la pilota vaig determinar un procés d'ampliació de la informació inicial. Aquest mètode implicava tres vies paral·leles complementaries:

Per una banda l'ampliació de la bibliografia existent. La bibliografia existent específica es molt escassa i difícil de localitzar, mentre que la resta pertany a autors locals que en parlen tangencialment. D'aquesta manera l'ampliació no es podia realitzar de forma continua sinó que s'havia de combinar amb el treball de camp i les entrevistes on es descobrien possibles fonts bibliogràfiques.

Una altra manera d'ampliar la informació ha sigut la realització d'entrevistes de persones amb gran coneixement sobre el tema. A continuació s'enumeren amb la data aproximada de l'entrevista:

-Vicent Timoner Cano, març de 2013. Antic jugador de La Nucia d'edat avançada (nascut l'any 1926) amb gran memòria i coneixement de l'àrea d'estudi.

-Paco Cortell, maig i juliol de 2013. Nascut a Alcalalí i resident a Callosa d'En Sarrià, ha sigut una de les persones que han dut avant durant anys la lliga de llargues, des del seu origen en la Marina Baixa fins l'àmbit provincial que abasta actualment.

-Miguel Vives Signes, juny de 2013. Cronista oficial de Gata de Gorgos. Gran coneixedor de ressenyes comarcals en premsa antiga.

-Josep Sapena, juliol de 2013 i agost de 2014. Principal coordinador de la pilota en totes les seues varietats en Xàbia. Ha col·laborat en publicacions sobre el tema.

-Daniel Flores Rigby, abril i agost de 2014. Jugador en actiu de gran nivell. Coneixedor del joc en totes les seues categories, des de partides locals al seu poble, La Nucia, fins a la selecció valenciana de pilota.

-Víctor Agulló Calatayud, maig de 2014. Professor del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València, ha realitzat diversos estudis sobre la pilota valenciana.

-Víctor Iñurria, juliol de 2014. Arquitecte i primer president de la Federació de Pilota Valenciana. Gran coneixedor de la pilota, ha publicat i col·laborat nombrosos treballs sobre pilota.

La tercera manera d'aconseguir informació ha sigut el treball de camp. Aquest s'ha realitzat principalment durant la primavera, aprofitant les jornades de la lliga de llargues, quan més partides poden vore's. Excepte alguna població solta i alguna visita específica per vore partides de fira, es pot dividir en dos campanyes, una durant la primavera de 2013 i altra durant la de

José Mas, un dels testimonis de Llíber, observa la partida des de la Plaça Major.

2014. El treball de camp ha consistit en la presa de dades dels carrers, amb croquis i fotografies, i en l'arreglada de dades orals amb la conversa amb gent del poble, sempre molt disposada a ajudar. Les dades s'han intentat confirmar amb diversos testimonis o evidències físiques o bibliogràfiques. Quan ha existit un dubte raonable no s'han reflectit els fets en el treball.

Discriminació i sistematització de les dades.

La manera en que s'ha aconseguit la informació implica l'obtenció de dades de manera massiva sense tindre gran part d'elles importància per al treball. Donat que els aspectes que he considerat d'interés no són del coneixement de gran part dels entrevistats o dels informants del carrer, les converses duïen un recorregut amb moltes bifurcacions i tornades enrere. Cal tindre en compte també que durant la fase de treball de camp no estaven clares les conclusions que es podien extraure ni la manera en que podrien contrastar-se eixes dades per valorar els aspectes que en eixe moment vaig considerar d'importància i els que s'ha demostrat que també en tenien tot i que inicialment semblaven poc importants.

Per aquests motius la manera de recopilar la informació ha sigut en varies fases: Una primera fase d'arreglada de dades massiva, recopilant la major part de la informació de la que disposaven els entrevistats. Una segona fase de discriminació de les dades segons la relació directa que tenien, sense valorar la importància d'aquestes si no el que s'acostaven al tema a tractar. I una tercera amb la sistematització de les dades amb fitxes relatives a cada poble, per així poder comparar-les entre elles en condicions d'igualtat entre exemples i també amb la cartografia de cada poble.

La decisió de sistematitzar les dades poble a poble i no per importància de carrers, modalitats de joc o altres característiques té l'intenció d'evitar judicis de valor previs a l'estudi, comparació i anàlisi. D'aquesta manera s'ordena la informació per un criteri de localització geogràfica que, a banda de ser una dada objectiva, ajuda a traure conclusions relatives a la localització dels pobles i les seues característiques.

A continuació s'acompanya una fitxa amb l'explicació del que s'exposa en cada apartat. La fitxa consisteix en una plana tipus per al poble en general i una altra per a cada carrer que s'ha considerat d'importància, ja siga per ell mateix o per la possible comparació amb altres carrers.

La manera de mostrar la cartografia s'ha pogut sistematitzar de manera que aparega sempre en la mateixa posició, amb la mateixa escala i el mateix tipus de dibuix, així es pot realitzar una comparació sobre els mateixos elements. Les imatges, per contra, apareixen amb diferents formats i característiques amb l'intenció, o bé de mostrar algun detall difícil de descriure o imaginar, o bé per mostrar el valor estètic de determinats carrers o elements de joc.

Fitxa de poble.

Nom del poble. _____

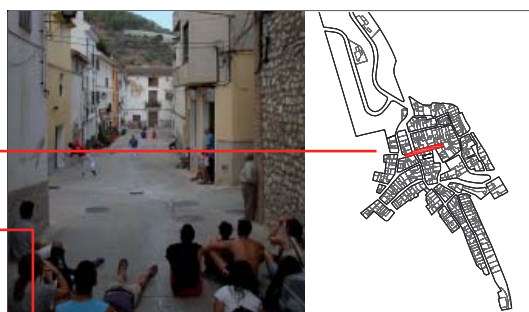
Plànol a escala 1/5.000 i orientat a nord, amb els carrers que s'expliquen amb fitxa pròpia ressaltats. Dependent del tamany del poble pot anar acompanyat d'una fotografia. _____

Fonts: Indica d'on s'ha obtingut la informació referent al poble i als carrers que es detallen. _____

Característiques generals: Breu explicació de les condicions geogràfiques, urbanes, històriques i socials del poble. _____

Situació de la pilota: S'explica tot allò que s'ha pogut averiguar sobre la pràctica del joc al poble i que és rellevant per al tema de l'estudi. _____

Bolulla.

Plànol general de Bolulla. Escala 1/5000.

Fonts: El testimoni principal va ser Miguel Guardiola Verdú, veí del poble i espectador de la partida de festes de 2014, durant la que es va realitzar l'entrevista. També van col·laborar altres assistents a la partida amb ganes d'ajudar.

Característiques generals: Està situat en una xicoteta vall entre Callosa d'En Sarrià i Tàrbena. Antigament va formar la Baronia de Bolulla junt a Garxí i Alcía, despoblats actualment. La primera constància de la seua existència és una alqueria àrab conquerida per Jaume I.

L'economia de la població era fonamentalment agrària i ramadera però el model actual deriva més cap al sector serveis, no tant en el poble com a les poblacions veïnes.

El traçat del poble està vinculat al recorregut del riu de Bolulla, que travessa la vall, però no té una relació directa, ja que per les crescudes del riu el poble s'ha de mantindre a certa altura.

Situació de la pilota: En un passat el joc va tindre gran importància en la vida social del poble, fins fa 25 anys, moment en el que es va abandonar la pràctica. Actualment la pilota es conserva amb una partida en festes amb jugadors de fora del poble i l'elaboració de pilotes de badana en la localitat.

En els temps de més pràctica, es jugava sobretot en el tram d'est a oest del Carrer València, a llargues, curtes i perxa, però també en el tram perpendicular es jugava a curtes. El segon carrer en importància era el Carrer Major, tot i que pel traçat irregular i la secció tan estreta, era difícil jugar a llargues.

Destacar també que es jugava al frontó aprofitant la façana de l'església que forma una plaqueta en la part més baixa del Carrer València.

Fitxa de carrer.

Nom del carrer. _____

Plànol del carrer a escala 1/600, acompanyat d'escala gràfica i indicació gràfica del nord. Les línies ressaltades amb color indiquen la situació dels límits i marques del joc. Quan una línia contínua està partida indica que la posició és estimada, ja que no es conserven dades de l'original. _____

Text explicatiu de particularitats o detalls especials. _____

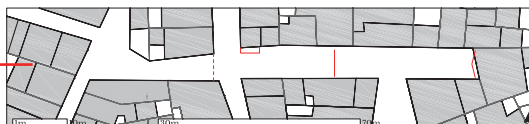
Urbanisme general. S'expliquen les condicions relatives a l'urbanisme de major escala. _____

Arquitectura. Detalla les característiques de l'edificació que conforma el carrer. _____

Urbanisme de detall. Urbanització del carrer i elements físics particulars que hi puguem haver. _____

La part inferior pot estar buida o contindre una fotografia o croquis si hi ha algun aspecte o element que s'ha considerat que no està suficientment explicat o valorat. _____

Carrer València.

És un carrer molt interessant arquitectònicament per la diversitat de situacions que es troben en el seu traçat i que a continuació s'explicaran. La importància de la pilota en el carrer es veu en diferents fets, el més destacable potser siga la denominació oficial del cantó on es trobava el dau com Cantó del Dau.

Urbanisme general: El carrer es pot dividir en tres parts. La part més a l'est, és un carrer sense eixida que junt a la part central formen l'espai de joc principal, amb uns 50m de longitud i 6,50m d'ample. El tercer tram és més estret i de geometria irregular, a més a més de tindre gran pendent. Amb aquest tram es forma l'espai per jugar a llargues, amb una dimensió de 65m.

L'orientació del carrer destorba al joc en les primeres hores de la vesprada, motiu pel qual les partides solen començar un poc més tard del que és usual a la resta de pobles.

Arquitectura: No predomina cap tipologia en el carrer, amb una imatge molt eclèctica amb xicotets edificis de construcció moderna, alguns molt recents, i altres a una o dos mans i diferents característiques.

Urbanisme de detall: El paviment del carrer és de formigó amb les úniques discontinuïtats de les juntes de dilatació. En la part més estreta del carrer, que ja no s'utilitza per al joc, s'ha llaurat recentment el formigó per facilitar la circulació amb vehicles rodats, impeding el joc de pilota. El paviment de formigó és lliscant i provoca, en les parts amb pendent, caigudes i esvarons durant les partides. Respecte a l'urbanisme de detall, destacar la protecció dels fanals, de manera precària en la majoria, únic cas en que carrers on no es disputen partides de manera constant però s'han protegit.

Catàleg de pobles i carrers.

Alcalalí.....	17
Beniardà.....	21
Benidoleig.....	23
Benidorm.....	27
Benifato.....	31
Benimantell.....	35
Bolulla.....	39
Calp.....	41
El Castell de Guadalest.....	43
Confrides.....	47
Finestrat.....	49
Gata de Gorgos.....	53
Llíber.....	57
Murla.....	61
La Nucia.....	63
Parcent.....	67
El Ràfol d'Almúnia.....	71
Sagra.....	73
Sella.....	77
Tormos.....	79
La Vall de Laguar.....	83
Xàbia.....	87
Xaló.....	91

Alcalalí.

Plànol general d'Alcalalí. Escala 1/5000.

Fonts: L'informació s'extrau de documentació fotogràfica de fonts diverses, de les declaracions de Paco Cortell, nascut allà, en varies entrevistes i de la visita al poble.

Característiques generals: El poble està situat en una zona relativament plana. És un poble xicotet que no s'ha desenvolupat molt urbanísticament durant l'últim segle. El nucli primitiu s'eixampla cap a l'est amb una trama que si bé no forma una retícula clara si té una predominància dels eixos nord-sud i est-oest. L'escala de l'arquitectura és constant en tot el municipi amb gran predominància de les unifamiliars entre mitgeres de planta baixa i una planta. Degut a l'escàs desenvolupament urbanístic durant la segona meitat del S. XX les característiques de l'arquitectura continuen responent a models d'arquitectura popular valenciana i d'una modesta burgesia rural.

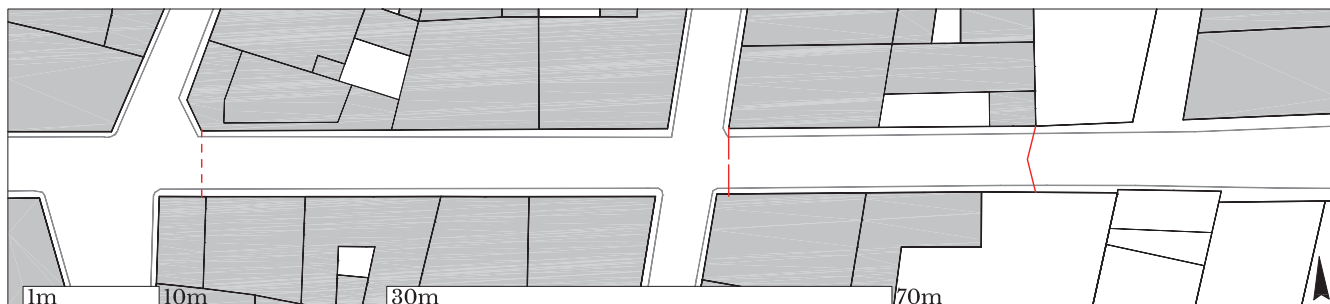
Destaca en la silueta del poble i com a fons de perspectiva del Carrer Major la Torre i Palau Rois de Liori, de caràcter defensiu, construïda en l'edat mitjana i emprada actualment com a museu i mirador. Està declarada com a BIC

Situació de la pilota: Tot i que no té la importància social que ha arribat a tindre, la pilota té reconeixement social al poble i encara es poden vore partides a llargues algun dissabte per la vesprada.

Els carrers més estimats per a jugar a pilota són el Carrer Major i el Carrer Nou, on es jugaven les partides amb jugadors de major importància. Tot i que també s'ha jugat en altres com el Carrer Calvari.

Els dos carrers tenen unes condicions molt paregudes pel que fa al traçat, l'arquitectura i l'orientació, però dos canvis molt subtils condicionen el joc.

Carrer Major.

Urbanisme general: La longitud de l'àrea de joc és de 71 metres, evitant dos encreuaments de carrer de manera que es redueixen els talls que es poden produir durant el joc pel trànsit de persones, ja que el carrer és l'entrada des de Xaló i l'eix principal del poble. Té un ample molt constant d'aproximadament 5,25 metres i edificacions de dos plantes colmatant l'illa. El carrer té una lleugera pendent cap al restu constant i de molt poca importància.

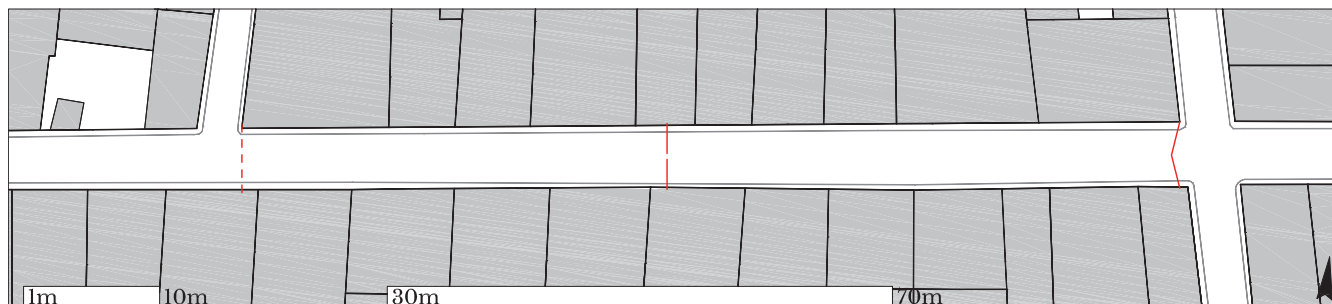
Arquitectura: La importància del carrer es fa patent en l'arquitectura del carrer. Predominen les cases a dos mans, algunes d'elles de tres altures, també s'aprecia en molts dintells, brancals i cantons realitzats amb pedra calissa llaurada, en alguns balcons de fundició o en el rellotge de Sol situat a l'encreuament amb el Carrer del Forn. Les façanes conserven les característiques d'una arquitectura poc industrialitzada, molt massiva; poc buits, façanes molt planes, els balcons en la seua majoria volen al voltant dels 30 cm i els vols de les cobertes de tres fileres de rajola.

Urbanisme de detall: La urbanització del carrer no presenta cap tret especial: Asfalt, dos voreres de 60 cm, faroles en les façanes amb vidres desprotegits en els laterals i el subministrament d'electricitat i de telefonia aeri.

Esquema de la façana nord del carrer amb la torre en l'extrem oest.

Carrer Nou.

Urbanisme general: Històricament s'ha triat aquest carrer per jugar les partides més importants a la població, com ho demostra la placa ceràmica al n° 32 per homenatjar els jugadors de pilota. La longitud del carrer entre els dos cantons que delimiten l'àrea de joc és de 74,50 metres amb un ample constant al voltant de 5 metres. El carrer no té una pendent apreciable.

Arquitectura: L'arquitectura més modesta del carrer comparada amb la del Carrer Major fa palesa la menor importància del carrer dins la trama del poble. La seua situació de límit i poder jugar en un tram sense encreuaments asseguren un joc menys interromput. Aquesta arquitectura, per la seua condició humil, presenta unes característiques molt aptes per al joc de pilota, façanes molt massisses, amb buits de poca entitat i poca presència d'elements volats com balcons i reixes. Totes les edificacions són de dos altures excepte dos a l'oest del carrer, la part més propera a la Plaça Major.

Urbanisme de detall: La urbanització del carrer és senzilla: Asfalt, dos voreres de 60 cm, subministrament d'electricitat i de telefonia aeri i faroles volant des de la façana més d'un metre i a 5 metres d'altura sense cap protecció.

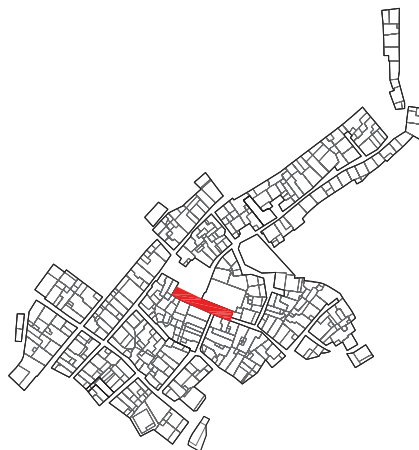
El problema per al joc en aquest carrer i que ha limitat el seu ús és l'orientació. El carrer s'inclina 7° cap a l'oest, fent que de vesprada hi haja un període de temps variable durant l'època de l'any en que el Sol enlluerna a la banca i dificulta molt la seua visió.

Vista parcial del resto.

Beniardà.

Plànol general de Beniardà. Escala 1/5000.

Fonts: En la primera visita al poble vaig contar amb el testimoni d'Antonio Maldonado, que va nèixer a un poblet de Granada però tota la vida ha viscut a Beniardà. Ell no jugava a llargues o perxa, preferia el frontó que també es practicava al poble.

Característiques generals: Xicoteta vila en la Vall de Guadalest, junt a les serres de la Xortà i la Serrella. D'origen àrab però repoblada completament després de l'expulsió dels moriscos i independitzada del Castell de Guadalest el 1637.

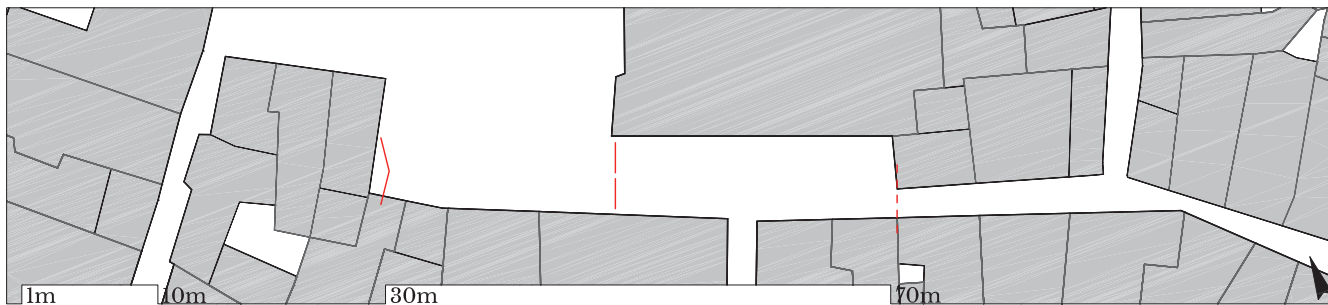
D'economia agrària fonamentalment, ha patit un greu despoblament al llarg del segle XX que s'ha aturat els últims 20 anys.

Tot i l'escàs tamany de la població es distingeixen dos trames urbanes al poble: la del voltant de la Plaça, de caràcter irregular i xicoteta escala i la del sud-oest del poble que forma una retícula prou regular.

Situació de la pilota: La pràctica de la pilota està totalment desapareguda en el poble, si bé el record continua viu en la gent més major. L'espai de joc principal es composava a partir del costat sud de la Plaça de la Constitució i el Carrer Major.

Cal destacar que es jugava al frontó emprant la mitgera que queda vista al Carrer Major per motiu del retranqueig de l'església que amplia el carrer. És un fenomen poc comú i molt poc documentat que es produïa també en altres pobles d'aquest catàleg: Confrides, Guadalest, La Nucia, Benifato, Benidoleig, Bolulla i Xàbia. Actualment no es conserva la pràctica en cap d'ells.

Plaça de la Constitució i Carrer Major.

Urbanisme general: És un espai regular format pel costat més ample del Carrer Major i la prolongació virtual d'aquest dins la Plaça. La longitud és de 41m i l'ample al voltant dels 6,50m en la part on tenim dos façanes.

L'orientació d'uns 114° s'aproxima a la direcció nord-oest sud-est.

Arquitectura: A l'igual que urbanísticament, dividida en dos condicions. L'arquitectura en general és d'acabats senzills però diferenciada en dos escales. Les edificacions amb façana a la Plaça són habitatges de major tamany, l'ajuntament i la façana principal de l'església. Les edificacions dins del carrer són habitatges de menys envergadura i la façana lateral de l'església, sense cap tractament ornamental.

La construcció és comú pel que fa a la materialitat, amb esquerdejats continus, cornises i zòcols revestits però amb major presència de reixats als habitatges de la plaça. En el que es diferencien les construccions és per l'ordenació de buits en les façanes, grans i regulars en la Plaça i de disposició irregular i menor tamany al carrer.

Urbanisme de detall: Tot l'espai està pavimentat amb un formigó imprès imitant llambordes i diferenciat amb dos colors en vorera i calçada. Un reforç de la base del campanar fa les funcions de banc i, a major altura, es troben fanals metàl·lics amb els laterals de vidre suportats per braços fixats a les façanes.

Vista des de la banca de la Plaça i el Carrer Major.

Benidoleig.

Plànol general de Benidoleig. Escala 1/5000.

Fonts: La informació la vaig obtenir visitant el poble i parlant amb gent d'allà. El principal testimoni va ser un vell pastor que viu al n°10 del Carrer Gabriel Miró.

Característiques generals: Poble relativament menut, amb una població de poc més de mil habitants i sense un desenvolupament turístic de l'escala d'altres pobles de la zona. L'origen del poble va ser una alqueria àrab ubicada per aprofitar la ribera del riu Girona, formant part en un principi de la Vall de Laguar, a l'igual que Orba o Tormos. Amb l'expulsió dels moriscos va quedar despoblat fins el 1611 on es va iniciar una repoblació amb gent procedent de les illes. Està dividit urbanísticament en dos parts clarament diferenciades.

Fins al segle XX el casc urbà del poble estava sobre un tossal, donant lloc a una trama que s'adapta de manera irregular a l'orografia, amb carrers curts en la part més central i altres més llargs amb un traçat radial, responent la major part als antics camins d'arribada al poble.

Durant el desenvolupament de la segona meitat del segle XX es va planificar un eixample en el pla que se situa als peus del casc històric. Respon a una planificació més organitzada amb una trama ortogonal d'illes tancades amb els cantons aixamfranats, amples constants i molt poca pendent.

Açò va donar lloc a un canvi d'ubicació en les partides de pilota, que junt a la disminució en la pràctica han dut fins a la situació actual.

Situació de la pilota: En el casc històric s'ha jugat a llargues, palma i perxa en diversos carrers, pilota grossa en el Carrer Mare Elisa Oliver i fins i tot a frontó emprant la mitjera de l'església en el Carrer J. Benavente. Actualment només es juga a llargues i a palma en el Carrer de Santa Bàrbara, en l'eixample.

Benidoleig és un dels pobles que apareixen en aquest treball on pot comprovar-se que el canvi de carrers per al joc, associat a un canvi de model urbà, pot dur a la pèrdua de gran part dels trets específics de la pilota, com les modalitats més minoritàries.

Carrer de Gabriel Miró.

Abans de l'expansió del poble en la part més baixa aquest carrer era el lloc on es celebraven les partides més fortes. Per motiu del canvi de rasant que s'explica més avant moltes vegades es jugava a perxa per evitar problemes.

Urbanisme general: El tret més característic del carrer pel que fa al joc de pilota és el canvi de rasant. Entre el punt més alt del carrer, situat prop de la falta del traure, i la banca hi ha una diferència de cota de quasi quatre metres. Entre el rest i el punt més alt la diferència és d'un metre. Aquesta diferència provoca que el jugador situat en el rest no veja a la banca quan trau, motiu que dificulta el joc i dóna lloc a diferents estratègies per superar-ho. Una solució era que l'equip que estiguera al rest tinguera la seua estratègia particular, l'altra era jugar a perxa. En el joc de perxa la treta es desplaça cap al centre del camp, acurtant la distància de la treta i així reduint l'espai de joc. D'aquesta manera s'evitava la part més costeruda del carrer i el problema de sapareixia.

Un altre fet particular del carrer és el final d'aquest contra el Carrer Literato Azorín. Amb la façana quasi perpendicular al joc, moltes vegades es jugaven rebots, jugada difícil de vore en el joc de carrer.

Les dimensions del carrer són de 76m de llarg amb la falta situada a uns 32m de la treta i un ample que oscil·la entre 3,50m i 5,50m. Aquesta distància escassa entre la treta i la falta per a un carrer tan llarg pot deure's a que cap banca buscarà una treta curta en aquest carrer, ja que per la pendent en el primer tram de l'espai de joc es trobaria en gran desavantatge.

Arquitectura: En general el carrer, a l'igual que el poble, és de cases de dos altures o de dos i una cambra superior. Tipologies senzilles a una mà i moltes a dos mans. Una arquitectura molt senzilla i massiva però amb moltes intervencions posteriors, de xicoteta escala però que han afectat molt a la composició de les façanes i als acabats superficials.

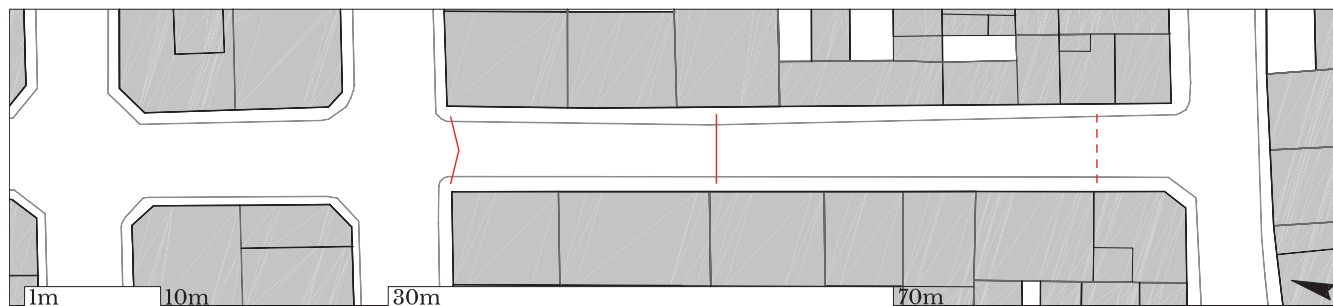
La façana sobre la que es posava la burga per a la perxa abans era un pany continu sense cap buit que pertanyia al corral de la casa que fa cantó amb el Carrer Mare Elisa Oliver. Actualment s'ha convertit en un habitatge amb un balcó en la part central de la façana que probablement impediria la treta en el joc de perxa.

Urbanisme de detall: No hi ha cap aspecte especial que remarcar. Asfalt central amb dos voreres d'uns 50cm d'ample i paviment de lloseta de formigó pulida amb alguns graons per rebaixar la pendent. La il·luminació del carrer s'aporta amb fanals fixats en les façanes, de forja amb els laterals de vidre.

Secció longitudinal del carrer cap a l'est.

Carrer de Santa Bàrbara.

Actualment és el lloc on es juguen totes les partides, situant algun element mòbil en l'encreuament amb la carretera per evitar l'invasió involuntària d'aquesta per algun jugador.

Urbanisme general: Carrer tipus de l'eixample del poble, amb un ample constant de 6,80m. Tot i tindre una longitud molt superior als 100m només se n'utilitzen per al joc 52, per tal d'evitar l'encreuament i deixar un mínim d'espai abans d'arribar a la carretera. Existeixen marques al carrer de partides on s'ha endarrerit la treta però no és l'habitual. La pendent del 5% constant en el carrer no és molt perceptible donat l'entorn del poble i comparada amb els carrers on es jugava anteriorment.

L'orientació, l'igual que el Carrer G. Miró, s'aproxima a l'eix nord-sud.

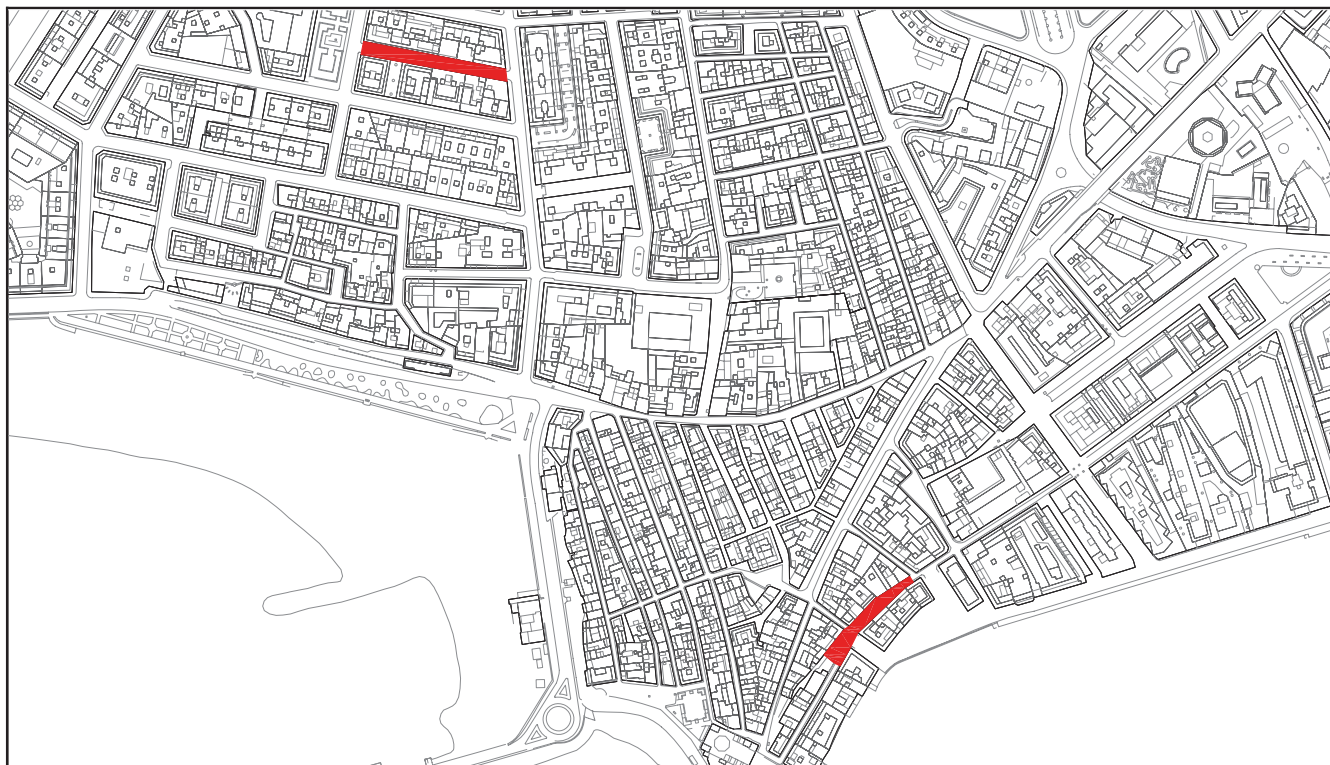
Arquitectura: Cases de dos plantes amb amplàries de parcel•la entre 5 i 12m. Tot i respondre formalment a la composició de a una o a dos mans els habitatges, tot i no ser de recent construcció, són suficientment actuals per afirmar que el tipus interior ja no correspon als criteris de distribució o estructurals de l'arquitectura rural de la zona.

Les façanes són senzilles i sense grans elements sobreixint, excepte en l'extrem del carrer on un gran voladís a mitjan construir dificultaria la treta si no s'hagués avançat aquesta per evitar-lo i evitar la carretera.

Urbanisme de detall : Té les mateixes característiques que la resta del poble excepte que ací si s'han pres mesures per protegir la il•luminació pública durant les partides de pilota: s'ha col•locat, de manera precària, una reixa metàl•lica rodejant el fanal.

Benidorm.

Plànol del casc històric de Benidorm. Escala 1/5000.

Fonts: La informació més recent la vaig obtenir de Daniel Flores que ha jugat moltes vegades allà. Però per esbrinar quin era el carrer més antic per jugar a pilota, abans del desenvolupament urbà del poble, va caldre la col·laboració de Vicent Timoner i Paco Cortell ja que els canvis urbans han sigut tants que la localització del carrer era incerta.

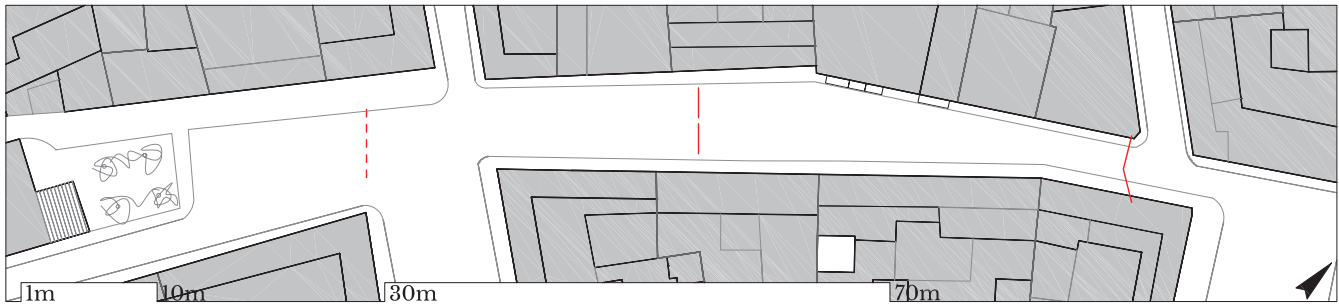
Característiques generals: Xicoteta vila de peixcadors situada sobre un penya-segat entre dos platges d'arena fina i aigua clara. Durant la segona meitat del segle XX es van substituir progressivament els camps d'ametlers i garrofers per les edificacions destinades al turisme. Primer s'edificaven habitatges unifamiliars aïllats per a gent de renda elevada, després xicotets edificis amb apartaments més assequibles i després de la redacció d'un planejament urbanístic sense precedents a les nostres terres va començar l'edificació en altura.

La transformació de l'humil poble de peixcadors en l'artefacte turístic que coneixem ha seguit un patró de desenvolupament totalment particular que ha suposat un canvi total a nivell paisatgístic, urbà i social, tant a Benidorm com als pobles dels voltants.

Situació de la pilota: Per contra del que pot semblar a primera vista, la pilota s'ha conservat relativament bé, en part per l'afició de les classes dirigents i per la dels benidormers. L'únic carrer del casc històric del que queda algun record és el Carrer Ricardo, on es va abandonar la pràctica fa molts anys. Des de l'existència de la lliga de llargues, en la que Benidorm sempre ha participat, s'ha jugat al Carrer Almadrava, en el centre de la ciutat, prop del casc històric. Fins fa pocs anys quan es va obrir un trinquet de llargues, el primer d'eixes característiques, i es van desplaçar les partides allà.

Des d'aleshores els aficionats al joc tenen un espai on jugar tot l'any i a qualsevol hora però el públic s'ha perdut ja que ningú es desplaça fins allà. I tampoc es pot vore ja jugar a pilota en els carrers de Benidorm, ni cap turista despistat pot descobrir que hi ha una cosa anomenada pilota valenciana.

Carrer Ricardo.

No vaig trobar cap record oral o escrit sobre el joc en el carrer, excepte vagues idees, així que s'han perdut possibles detalls i la situació del joc en el carrer és incerta.

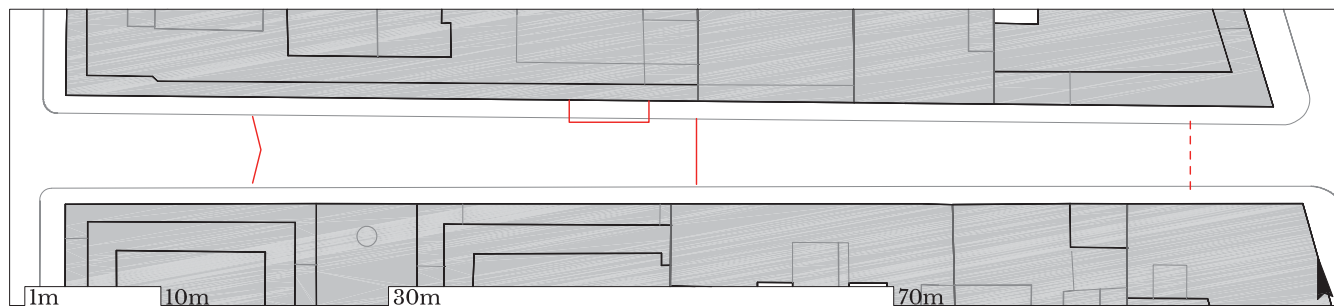
Urbanisme general: Antic carrer a l'eixida del poble, de considerable longitud per a aquell nucli, hui en dia es troba al centre de Benidorm. Té un traçat irregular en corba gairebé sense pendent i eixamplant-se cap al rest. La longitud estimada emprada per al joc serien entre 51m i 75m amb un ample variable entre els 4,50m de la banca i els 12m del rest.

Arquitectura: Totalment distorsionada respecte a la situació del carrer en el temps que es jugava a pilota, ara és un carrer amb edificació de molta altura per a la seua secció, amb edificacions entre dos i cinc plantes. Respon l'arquitectura del carrer al model turístic de la ciutat.

Encara es mantenen dos habitatges entre mitgeres de dos plantes que recorden la imatge que alguna vegada va tindre el carrer.

Urbanisme de detall: Urbanització del carrer consistent en dos voreres envolten una calçada de llambordes hexagonals i a sobre del carrer fanals amb laterals de vidre. Gran abundància d'elements que distorsionen la imatge del carrer: instal·lacions elèctriques aèries, aparells de climatització en façana i publicitat tant dels negocis del carrer com d'altres.

Carrer Almadrava.

Urbanisme general: Amb una longitud de 95m, un ample constant de 7,50m, dos façanes completament paral·leles i l'absència d'encreuaments a mitjan carrer constitueix un carrer molt regular per jugar a pilota, pel que a ordenació urbana es refereix. Tot i que l'orientació no és molt bona, el fet de que el Sol ja estiga molt baix quan passa per allà i l'edificació de considerable altura de la zona impedeixen l'enlluernament dels jugadors.

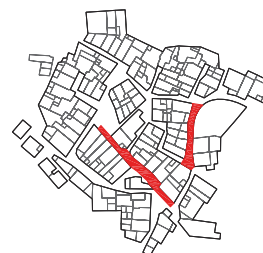
Arquitectura general: Edificacions de sis plantes colmaten les façanes del carrer. De composició molt seriada, amb grans buits i abundància de vols, tancats i oberts. Les característiques poc aptes per al joc de les façanes es compensen parcialment per l'altura de les edificacions que dificulta sobremanera penjar les pilotes en les teulades.

Urbanisme de detall: Vorerres de paviment discontinu roig i calçada d'asfalt. Fanals molt esbelta amb braços sobre les façanes. A l'igual que en el carrer Ricardo i en la major part de Benidorm abunden els elements distorsionadors de la trama que són part de la imatge sobrecarregada d'estímuls visuals pròpia de Benidorm.

Cal destacar que des de que s'ha abandonat la pràctica en el carrer s'han col·locat pilons de fundició per evitar l'aparcament de vehicles sobre la vorera, impeding també el joc pel perill que suposen per als jugadors

Benifato.

Plànol general de Benifato. Escala 1/5000.

Fonts: Un home major de nom Pepe Vicent em va acompanyar pel poble explicant-me tant els fets relatius a la pilota com els costums del poble i l'evolució que ell ha conegut.

Característiques generals: Un dels pobles a major altura de la Vall de Guadalest. Després de la reconquesta es va mantindre la població morisca fins l'expulsió del 1609. La població es va recuperar lentament fins assolir un màxim històric de prop de 350 habitants a finals del segle XIX, hui reduït fins 200 aproximadament.

L'ordenació del poble no segueix cap esquema definit i és molt irregular, generant carrers molt curts amb seccions variables i grans desnivells compensats amb margens de pedra seca.

Cal destacar l'església que, pel campanar quasi exent i la seua façana d'un senzill neo-gòtic, constitueix un exemple molt particular dins l'estil de l'arquitectura religiosa de la comarca.

Situació de la pilota: Abandonada la pràctica pels habitants del poble, l'únic que es pot vore hui en dia és una partida de pilota de festes al Carrer la Séquia, amb jugadors normalment de la veïna Benimantell.

Tot i no formar part de l'àmbit de treball, cal destacar que es jugava a frontó en la placeta de l'església contra la façana situada al nord-oest en la que es tapaven les finestres amb taulers de fusta per evitar els colps. El públic es situava assegut en el banc existent contra la façana est, deixant un xicotet espai en el que es menejaven els jugadors.

L'afició a la pilota era tan gran que, en paraules de Pepe Vicent: "A sacs es venien les pilotes". I es referia als sacs de pilotes que comprava son pare en Alcoi per vendre-les després en el bar que regentava al poble.

Carrer del Llavador.

Donat el reduït tamany de la població i la trama irregular dels seus carrers, és el millor carrer en el que jugar. Així i tot és el carrer més irregular del treball. Es jugava a llargues i a perxa, desplaçant el joc cap al Llavador per a les llargues i cap a la Plaça Major per a perxa. D'aquesta manera s'aconseguia un carrer més estret però pla per a perxa i un carrer més ample i regular per a llargues però amb una pendent pronunciada en gran part del carrer.

Urbanisme general: Com s'acaba de comentar tant el poble com el carrer tenen un traçat molt irregular. La longitud total de carrer emprada eren uns 70m, 58m aproximadament per a les llargues i una distància que es pot estimar en uns 40m per a perxa. El traçat comença obert en la Plaça Major, continua amb un tram d'ample 2,90m acabat en un xamfrà amb el Carrer l'Església. El següent tram, el més ample amb 5,50m, barreja a la banda dreta els habitatges i dos margens de pedra en sec per salvar el desnivell amb el Carrer de l'Escola. Acaba el carrer amb un últim tram de 3,00m d'ample i un lateral de marge de pedra en sec al que la banca intentava dur les pilotes.

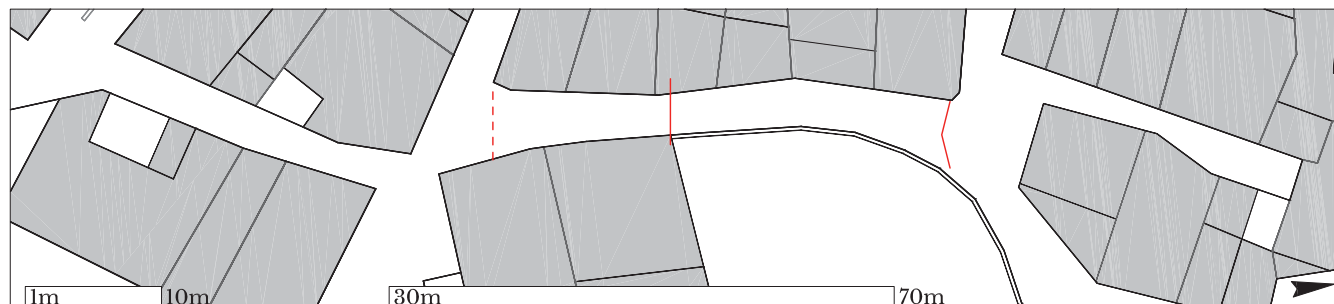
El carrer té un desnivell entre la part més alta i la més baixa d'aproximadament 3,00m.

Arquitectura: Gran part de les façanes han sigut modificades des de l'època en que es jugava, fent el joc encara més difícil amb algun vol tancat en la ferida per a perxa. Però encara es pot llegir la importància del carrer al poble, com indica el fet de que totes les cases amb doble orientació dirigeixen la façana a ell.

Són habitatges entre mitgeres de tamany mitjà, a una i dos mans. Una construcció de façanes ordenades però molt opaques i detalls senzills, amb tres plantes d'altura en la seua major part.

Urbanisme de detall: El carrer, a l'igual que tot el poble, està pavimentat amb uns lloses de formigó premat imitant llambordes de pedra però amb un resultat més llis. Amb dos tonalitats de color es diferencia la vorera de la calçada. Tant la barana com els fanals estan fets amb elements linials metàl·lics, verticals i oberts en les baranes i formant un políedre amb totes les cares de vidre en els fanals.

Carrer la Séquia.

Emprat actualment per a la partida de festes ja que la pilota molesta menys allà que al Carrer del Llavador.

Urbanisme general: Traçat recte i irregular d'uns 38 metres i un ample entre 3,25 i 5,5 metres, part del carrer està definit per un xicotet marge de pedra que delimita un hort.Té una pendent d'aproximadament el 5% que puja cap al rest.

Arquitectura: Cases més antigues a l'est, a una mà i de dos plantes, cases de major tamany i de construcció més recent a l'oest.

Junt a la banca hi ha una xicoteta font junt al marge, llaurada en pedra calissa l'any 1904 i sobre la que es va marcar l'altura sobre el nivell del mar. Aquesta font originalment estava situada a la Plaça Major i a ella li pegaven voltes els pilotaires quan alguna vegada els tiraven un cohet borratxo a mitjan partida.Amb el trasllat la marca amb l'altura sobre el nivell del mar va perdre el sentit, a més de restar importància a un element senzill però que, en un poble tan xicotet, tenia certa rellevància.

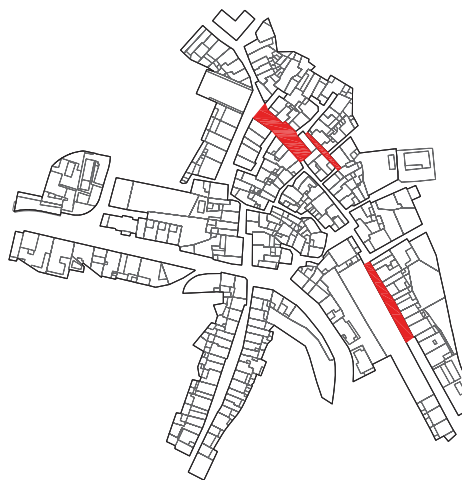
Urbanisme de detall: Carrer pavimentat amb unes lloses de formigó premat imitant llambordes de pedra amb dos tonalitats de color. Fanals de forma polièdrica amb les arestes metàl·liques i les cares de vidre.

Font desplaçada des de la Plaça Major al Carrer la Séquia.

Benimantell.

Plànol general de Benimantell. Escala 1/5000.

Fonts: La informació prové de Paco Cortell i de la conversa amb els jugadors de l'equip de palma després d'una partida de la lliga.

Característiques generals: Molt proper al Castell de Guadalest, del que va formar part. Va quedar totalment despoblat després de l'expulsió dels moriscos i després repoblat majoritàriament per aragonesos.

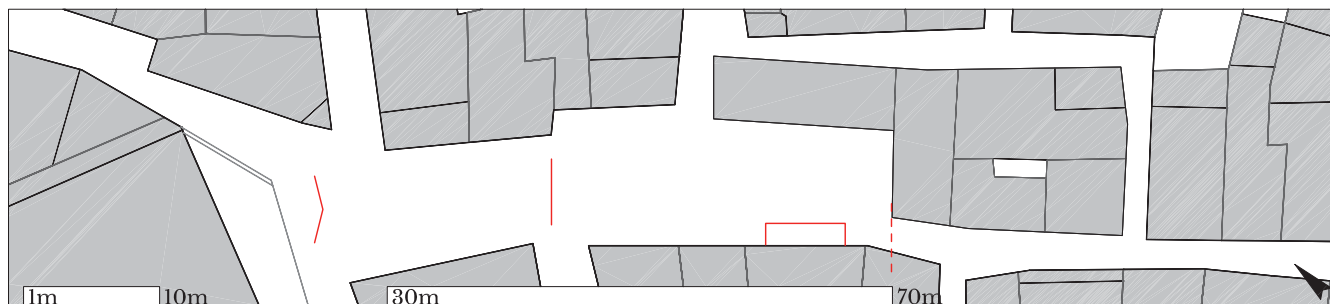
Ja a mitjans del segle XIX va començar un procés de despoblament que s'allargà fins als anys 90 del segle XX i que sembla haver-se revertit tímidament.

La trama urbana del poble és irregular però molt marcada per la carretera que du de Callosa d'En Sarrià a Alcoi. Per una banda està determinada per un recorregut mitjanament recte i pla que du de la façana de l'església fins a la carretera en direcció a Guadalest, buscant una pendent mínima. Per l'altra banda, la delimitació amb edificacions de la carretera en la part corresponent a la travessia del poble, destinada majoritàriament a serveis i motor econòmic del poble, forma una trama de major escala.

Situació de la pilota: És l'únic poble de tota la Vall de Guadalest on la pilota realment es conserva viva. Participen en les competicions de palma i perxa, actualment amb un carrer per a cada modalitat.

També conserva en ús un trinquet de pilota grossa, en la part més baixa del poble.

Plaça Major.

El lloc per a la pràctica més important del poble, tot i que per les molèsties que origina no és l'únic que s'utilitza, reservant-se per a perxa i partides importants.

A la part superior del plànol es pot veure el Carrer de Baix, de molta menor entitat i d'escàs transit. Aquest carrer s'empra per a partides o entrenaments entre els jugadors locals.

La Plaça va ser urbanitzada l'any 2011 per l'estudi d'arquitectura Revert arquitectes, amb un projecte en el que s'ha contemplat l'ús de la pilota, facilitant-lo de la manera que més avant es detalla.

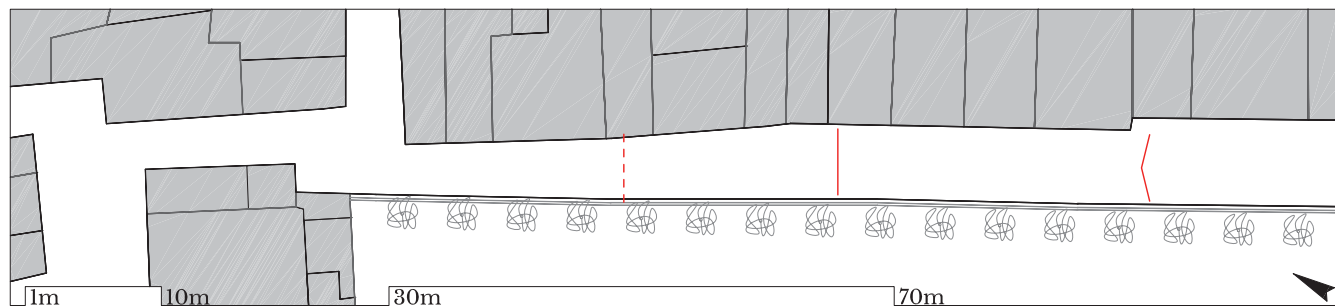
Urbanisme general: La Plaça té una forma general rectangular però molt irregular, amb retranqueigs, interseccions en angle i façanes lleugerament girades. La longitud per al joc és d'uns 45m i l'ample entre 8,50m i 11,0m.

Arquitectura: L'arquitectura no difereix de la resta del poble, però amb clara predominància d'edificacions a dos mans i tres plantes. Els acabats són molt senzills i tot i no haver-se substituït moltes edificacions, les façanes si han patit nombroses modificacions que donen un aspecte eclèctic a la Plaça.

Urbanisme de detall: El paviment de la plaça té una disposició molt cuidada amb lloses de diferents tamanyes però totes amb el mateix ritme i modulació. Aquesta variació de tamanyes aprofita per delimitar espais, ja que tot el paviment està a la mateixa altura. Així i tot també es delimita un espai exclusiu per a vianants amb pilons metàl·lics extraïbles

La línia de falta i el dau de la perxa estan marcats amb una línia encastrada en pedra blanca.

Carrer del Barranc.

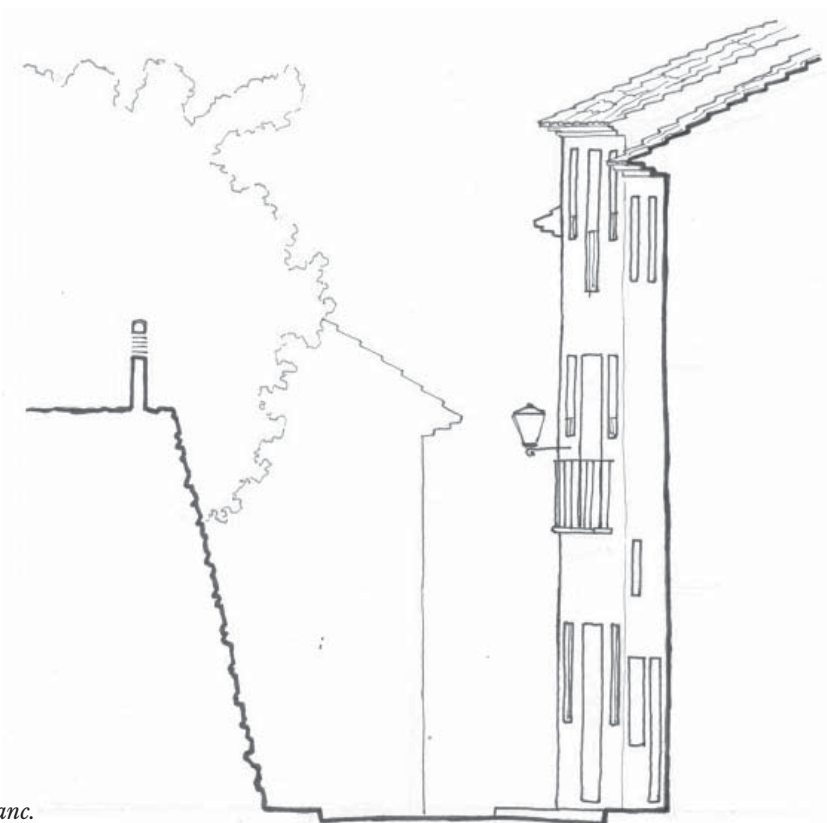

Molt peculiar per ser l'únic que té una façana completa formada per un marge de pedra en sec d'uns sis metres d'altura, ja que el Carrer del Llavador de Benifato només té algunes parts i de menor alçada. Aquesta condició determina el joc, ja que el rebot de la pilota contra la pedra en sec és impossible de previndre. Per evitar que massa quinze acaben amb pilotades al mur, si la pilota colpeja el mur en la treta es considera falta per a la banca directament. I com el jugador tampoc sap segur cap on eixirà la pilota, que pot tornar arrere també, fuig del marge i la partida es juga més aprop de la façana oposada.

Urbanisme general: El traçat és molt recte i regular, amb un ample d'uns 5,50m i un longitud de més de 100m dels que només s'empren 44m per al joc a palma.

Arquitectura: De característiques similars a la plaça, ja que tot el poble és molt homogeni. L'ample de façana és inferior al general de la plaça, però s'han conservat més els acabats originals i la proporció de buits.

Urbanisme de detall: Està urbanitzat amb dos voreres d'escasa amplària i una calçada central i il·luminació amb punts de llum sobre el costat edificat, fanals metàl·lics amb els laterals de vidre sense protegir.

Secció transversal del Carrer del Barranc.

Bolulla.

Plànol general de Bolulla. Escala 1/5000.

Fonts: El testimoni principal va ser Miguel Guardiola Verdú, veí del poble i espectador de la partida de festes de 2014, durant la que es va realitzar l'entrevista. També van col·laborar altres assistents a la partida amb ganes d'ajudar.

Característiques generals: Està situat en una xicoteta vall entre Callosa d'En Sarrià i Tàrbena. Antigament va formar la Baronia de Bolulla junt a Garx i Alcía, despoblats actualment. La primera constància de la seua existència és una alqueria àrab conquerida per Jaume I.

L'economia de la població era fonamentalment agrària i ramadera però el model actual deriva més cap al sector serveis, no tant en el poble com a les poblacions veïnes.

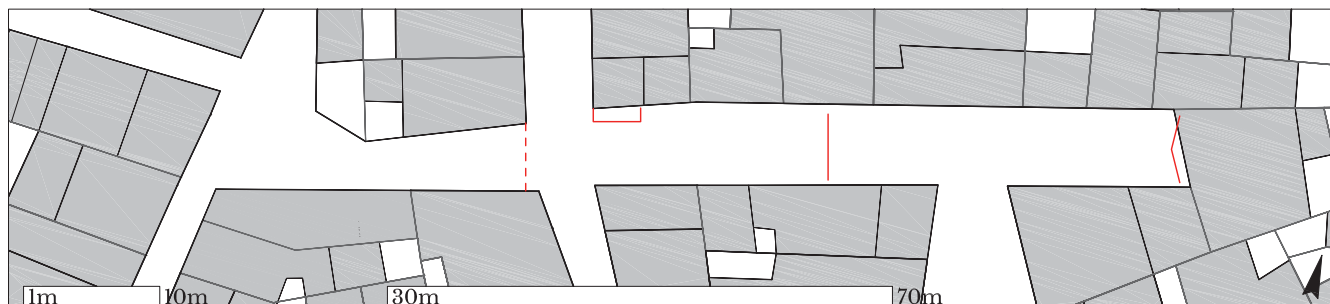
El traçat del poble està vinculat al recorregut del riu de Bolulla, que travessa la vall, però no té una relació directa, ja que per les crescudes del riu el poble s'ha de mantindre a certa altura.

Situació de la pilota: En un passat el joc va tindre gran importància en la vida social del poble, fins fa 25 anys, moment en el que es va abandonar la pràctica. Actualment la pilota es conserva amb una partida en festes amb jugadors de fora del poble i l'elaboració de pilotes de badana en la localitat.

En els temps de més pràctica, es jugava sobretot en el tram d'est a oest del Carrer València, a llargues, curtes i perxa, però també en el tram perpendicular es jugava a curtes. El segon carrer en importància era el Carrer Major, tot i que pel traçat irregular i la secció tan estreta, era difícil jugar a llargues.

Destacar també que es jugava al frontó aprofitant la façana de l'església que forma una placeta en la part més baixa del Carrer València.

Carrer València.

És un carrer molt interessant arquitectònicament per la diversitat de situacions que es troben en el seu traçat i que a continuació s'explicaran. La importància de la pilota en el carrer es veu en diferents fets, el més destacable potser siga la denominació oficial del cantó on es trobava el dau com Cantó del Dau.

Urbanisme general: El carrer es pot dividir en tres parts. La part més a l'est, és un carrer sense eixida que junt a la part central formen l'espai de joc principal, amb uns 50m de longitud i 6,50m d'ample. El tercer tram és més estret i de geometria irregular, a més a més de tindre gran pendent. Amb aquest tram es forma l'espai per jugar a llargues, amb una dimensió de 65m.

L'orientació del carrer destorba al joc en les primeres hores de la vesprada, motiu pel qual les partides solen començar un poc més tard del que és usual a la resta de pobles.

Arquitectura: No predomina cap tipologia en el carrer, amb una imatge molt eclèctica amb xicotets edificis de construcció moderna, alguns molt recents, i altres a una o dos mans i diferents característiques.

Urbanisme de detall: El paviment del carrer és de formigó amb les úniques discontinuïtat de les juntes de dilatació. En la part més estreta del carrer, que ja no s'utilitza per al joc, s'ha llaurat recentment el formigó per facilitar la circulació amb vehicles rodats, impeding el joc de pilota. El paviment de formigó és lliscant i provoca, en les parts amb pendent, caigudes i esvarons durant les partides. Respecte a l'urbanisme de detall, destacar la protecció dels fanals, de manera precària en la majoria, únic cas en que carrers on no es disputen partides de manera constant però s'han protegit.

Calp.

Plànol general de Calp. Escala 1/5000.

Fonts: L'informador és Ramon Such, aficionat a la pilota que vaig conèixer al Carrer Garcia Ortiz.

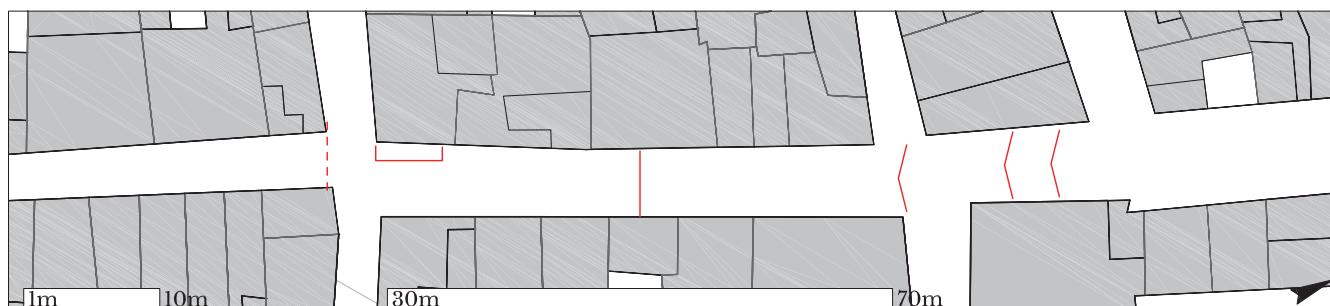
Característiques generals: Una de les poblacions més grans de la Marina Alta degut al desenvolupament turístic. Coneguda pel Penyó d'Ifach com a referència, geogràficament és d'allò més variat: grans platges, badies, les salines i muntanyes. Està documentada la seua existència ja en època romana i fins i tot s'han trobat evidències d'assentaments de l'Edat del Bronze.

L'economia de la població s'ha basat en l'agricultura principalment, reforçada amb la peixca i l'explotació de les salines. Però a partir dels anys 70 del segle passat el municipi ha patit una transformació turística que ha multiplicat la seua població per 10 i ha convertit el turisme en la principal font d'ingressos.

Situació de la pilota: Hui en dia el joc de pilota continua viu en Calp, que participa amb tres equips en les categories principals de la lliga de palma. És conserva el joc al carrer tot i disposar d'un carrer artificial en el que només juguen els xiquets de l'escola. Però la pràctica en el carrer ara es redueix només al Carrer Garcia Ortiz, conegut en Calp com a Carrer la Mar, nom que empraré a partir d'ara. Els carrers on es practicava el joc abans del de la Mar eren el Carreó de la Mola i el Carrer Cendra o Carrer de Baix. I abans de la pràctica en aquests carrers es jugava al Carrer Major, Carrer de Sant Josep i Carrer l'Ermita.

Calp és un exemple de desconexió entre el món de la pilota i l'arquitectura: Per promocionar la pilota es va construir un carrer artificial. D'entrada la mesura és dubtosa, ja que si bé facilita l'entrenament dels jugadors i no es necessita preparació per a les partides, es trau la pilota del carrer i es perd la relació social amb la població. Però, a banda d'açò, les característiques del trinquet, com moltes vegades passa per la falta de coneixement del joc per part dels tècnics, no agraden als jugadors perquè dificulten el joc o afecten a la seguretat dels jugadors.

Carrer la Mar.

Anteriorment no era el carrer més important per al joc, un dels laterals era límit del poble, incorporat com a límit de la fortificació. Per aquest motiu, el carrer va tardar més a consolidar-se una vegada enderrocada la muralla i en conseqüència tindre unes façanes definides que ajudaren al joc de pilota.

Urbanisme general: El traçat del carrer és recte i d'una longitud de 140m. L'ample del carrer és variable, amb un tram considerablement més estret i certa pendent que no s'utilitza per al joc. De fet, el tram central d'uns 5,50m d'ample és el que s'utilitza, retrasant la treta quan juguen banques fortes per evitar que la pilota entre en el tram estret del carrer, on és molt difícil jugar-la.

L'orientació del carrer és de direcció sud-oest a nord-est, donant problemes cap a les 17h per vore la pilota des de la banca.

Arquitectura: Haver tingut una de les façanes junt a la muralla condiona les característiques arquitectòniques del carrer. Tot i haver-se substituït moltes edificacions en els últims 50 anys, encara és visible la diferència entre la façana nord i la sud. En la façana nord es conserven més habitatges a una o dos mans de tres plantes, amb qualitats i acabats molt desiguals i barrejats amb edificacions plurifamiliars més recents. En la façana sud les proporcions s'inverteixen, sent els habitatges plurifamiliars els que predominen, quedant algun exemple entre ells d'anteriors tipologies.

Les característiques arquitectòniques de les construccions més noves són menys aptes ja que tendeixen sempre a colmar el màxim d'edificació permès, amb vols tancats o major altura. D'aquesta manera generen volums en el carrer incòmodes per al joc, però que donada la longitud del carrer s'evita jugant al tram central majoritàriament.

Urbanisme de detall: Dos voreres d'escasa altura amb formigó imprès limiten la calçada central asfaltada. Cal destacar les línies realitzades en pedra de marbre en el paviment del carrer i que marquen diferents tretes, la falta i el dau de la perxa. En la més recent reurbanització del casc històric, a banda de repavimentar el carrer, es van col·locar fanals de tamany considerable penjats al mig del carrer. Després d'unes quantes partides i nombroses pilotades, l'ajuntament es va decidir a desplaçar els fanals cap a un dels laterals, suportant-los amb braços sobre les façanes.

El Castell de Guadalest.

Plànol general del Castell de Guadalest. Escala 1/5000.

Fonts: La informació es va obtenir de la conversa amb Remigio i Amparo, que tenen una tenda de records i Juan, veí d'aquesta.

Característiques generals: D'origen musulmà, el castell presidia la Vall de Guadalest. En època d'Al-Azraq es va desenvolupar un complex sistema de regadiu que va possibilitar el desenvolupament de l'agricultura. Va mantindre la seua població morisca fins a l'expulsió i poc després, el 1644, es van produir dos terratrèmols que van enderrocar el castell. Al llarg dels anys va anar patint més terratrèmols i algun altre sinistre.

La manera de viure de la població es va transformar durant la segona meitat del segle XX, passant d'un treball majoritàriament agrari a un pràcticament exclusiu en el sector serveis, degut a la gran quantitat de turistes que visiten el poble.

L'arquitectura del poble difereix en gran mesura de la resta de la vall, no en el seu aspecte popular, sinó per l'existència del recinte amurallat, les restes dels dos castells i la casa dels Orduña.

Situació de la pilota: El joc de pilota s'ha reduït en el poble a alguna partida de fira que es celebra amb motiu de les festes del poble. Antigament es jugava al poble a llargues, a perxa, a frontó contra el cantó del Carrer de Baix i a pilota grossa en el trinet que hi havia junt a l'entrada al castell i que va desaparèixer fa anys.

Carrer de Baix.

És el carrer on més s'ha jugat i probablement fóra l'únic del poble que s'acostava al traçat dels carrers on s'ha jugat a llargues habitualment. Es jugava traent de bragueta o de palma i a perxa, però no ha sigut possible averiguar on estava el dau.

Urbanisme general: Carrer format a partir de la colmatació amb edificacions del camí d'accés al castell. Traçat lleugerament irregular, seguint les corbes de nivell de la muntanya. La longitud emprada per jugar a llargues estaria al voltant dels 55m, amb un ample d'uns 4m. L'orientació del carrer ocasionaria molèsties per a la banca al jugar per les vesprades.

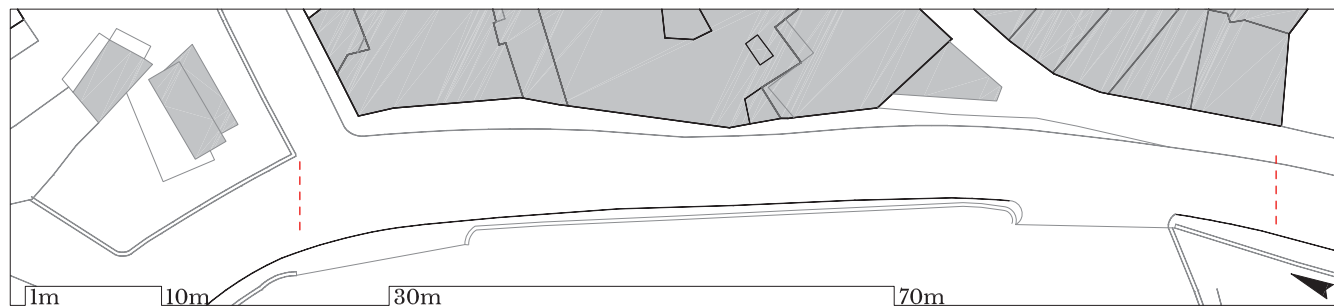
Arquitectura: De xicoteta escala, amb cases de planta baixa, dos plantes i alguna de tres, amb una construcció molt senzilla. L'ideal turístic del poble blanc amb buits senzills protegits amb reixes de ferro negres i cornises de teula àrab ha modificat el carrer, que ja tendia a eixe tipus però d'una manera més reial, sense eixa capa blanca cobrint-ho tot per complet.

Urbanisme de detall: El carrer està pavimentat formant dos voreres de lloses de pedra i una calçada central de llambordes de formigó. Els fanals estan contra les façanes i són d'un estil historicista més treballat del que solem trobar en la il·luminació pública dels pobles de la comarca.

La gran quantitat d'elements mòbils per a l'explotació turística impossibilita totalment el joc en el carrer: taules, prestatges, mostradors, cossiols i publicitat en les façanes.

Avinguda d'Alacant.

No era lloc comú per a la pràctica, més bé era el lloc on es jugaven les partides de fira o amb jugadors forasters de molta força, ja que el Carrer de Baix es quedava curt. No està clar el tram que empraven per al joc, que s'ha difuminat per l'ús esporàdic, la desaparitat de les partides jugades i els pocs records que es conserven.

Urbanisme general: L'avinguda és el tram de la carretera que va de Callosa d'En Sarrià a Alcoi, que travessa el poble. Té un ample irregular entre els 6,50 i els 9,50m i difús, ja que només té una façana i el límit oposat és un marge de pedra d'escasa altura. La longitud disponible per al joc és de 70m.

Arquitectura: La característica del poble, senzilla, de dos plantes i pocs buits, els ornaments reduïts a la mínima expressió. La façana oposada, en canvi, la delimita l'aparcament, espai de separació amb els edificis plurifamiliars de l'eixample del poble, tot i que aquests són de poca envergadura i se situen a l'altre costat de l'aparcament.

Urbanisme de detall: Només existeix vorera en el costat de les cases, separant-les de la carretera. I separant aquesta de la carretera una filera de pilons de fundició per evitar l'aparcament. La via té característiques de carretera fora d'un casc urbà, amb línia continua delimitant els carrils i amb un voral residual.

Confrides.

Plànol general de Confrides. Escala 1/5000.

Fonts: La informació prové de Ximo Roda, veí del poble que, junt a la seua dona, em va acompanyar pel poble explicant-me tot el que sabia relacionat amb la pilota.

Característiques generals: És el poble més elevat de la Vall de Guadalest i, com la resta, té el seu origen en una alqueria musulmana. Des de la reconquesta fins a l'expulsió dels moriscos es van produir diferents desencontres i revoltes dels moriscos per motiu de l'obligació de convertir-se al cristianisme i per la seua expulsió. Després de la repoblació va destacar per ser un dels pocs pobles de la Marina que va pendre part pels Borbons en la guerra de Successió.

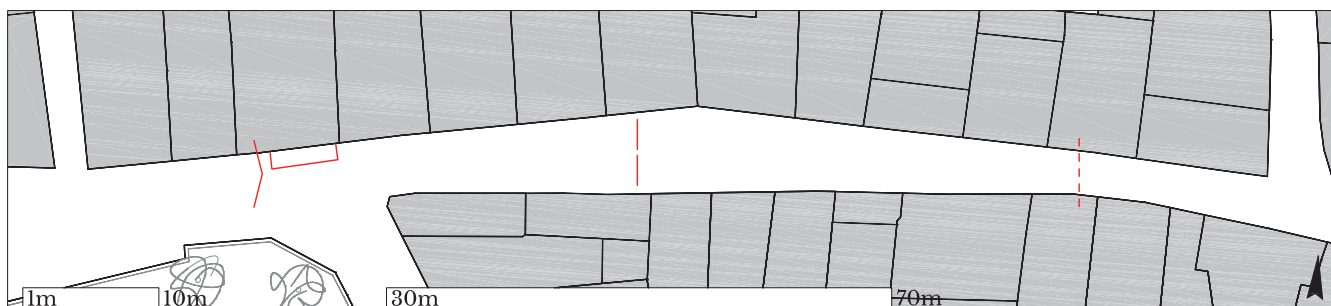
Cal destacar el castell, allunyat del casc urbà, sobre un penyó que controla tota la Vall. Es troba en estat de ruïna però encara es veuen alguns murs que mostren la seua construcció i alguns altres elements en molt mal estat.

Situació de la pilota: Està completament desapareguda la seua pràctica però encara es conserva el record dels jugadors, els costums i els llocs on es practicava. Per l'orografia del poble només un dels carrers presentava unes condicions que el capacitaven per al joc de llargues amb dimensions suficients.

Al poble també es jugava a pilota grossa en el trinquet ja desaparegut i a frontó contra el tancament lateral de l'església.

Forma part del poble la pedania de l'Abdet que conta amb el trinquet més antic del País Valencià, datat del 1772.

Carrer de Sant Antoni.

En aquest carrer s'ha jugat molt per ser el més apreciat al poble, tant a llargues com a perxa.

Urbanisme general: La part del carrer emprada per al joc té una longitud d'uns 65m amb un ample molt irregular, que als extrems és de 4,5 en la banca i 3,75m en el rest però al centre del carrer arriba als 7m. Açò es deu a que la façana sud és recta i la nord lleugerament corbada.

L'orientació del carrer està prop de ser est-oest, de manera que a certes hores el Sol enlluerna als jugadors del rest, tal com mostra la fotografia del capítol: Valoracions dels anàlisis realitzats, presa a les 19h d'un 10 d'agost.

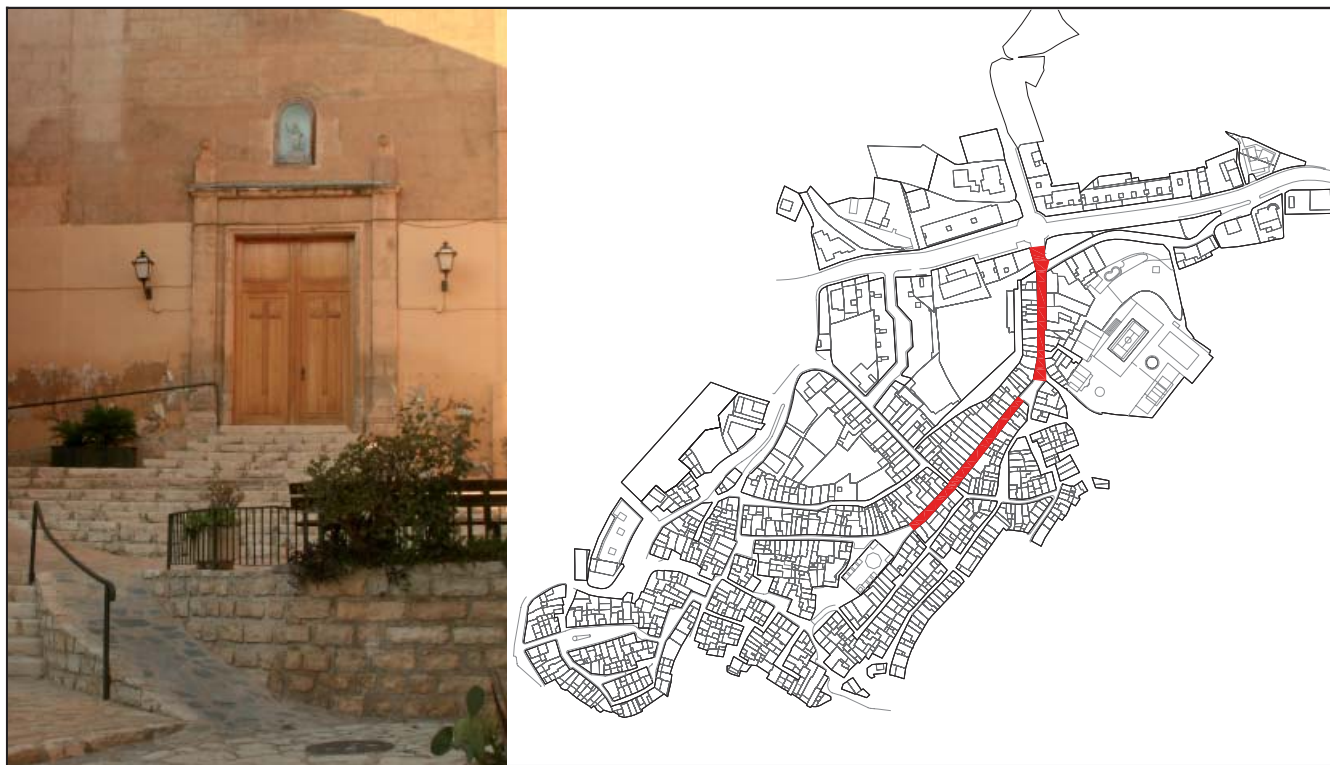
Arquitectura: Gairebé tots els habitatges són de tres altures, amb amplex de façana variables i una construcció senzilla sense ornamentació excepte una mínima en les reixes i balcons.

Urbanisme de detall: Dos voreres amb paviment discontinu i una calçada central asfaltada. Fanals metàl·lics en les façanes amb els laterals de vidre translúcid. Com a la resta del poble, gran presència de cablejat aèri.

Façana contra la que es feria en perxa. El dau ocupava l'espai entre la porta de l'esquerra i la segona finestra de planta baixa.

Finestrat.

Plànol general de Finestrat. Escala 1/5000.

Fonts: L'informador va ser Vicent Lloret Lloret, de 85 anys tot i que ningú ho diria. L'entrevista va ser el dia 18 d'agost de 2013 durant la partida de festes del poble.

Característiques generals: Poble als peus del Puig Campana per la cara sud. D'origen incert, potser romà. Va quedar despoblat el 1609 amb l'expulsió dels moriscos. Com gran part de la Marina, tradicionalment dedicat a l'agricultura, durant la segona meitat del segle XX ha patit un desenvolupament turístic de grans dimensions. Però al ser un poble d'interior amb costa, la zona més greument afectada ha sigut la més propera a la mar, deixant el casc urbà menys modificat que la major part de les poblacions costaneres de la Marina.

La part més vella de la vila se situa en un terreny amb molta pendent, però el poble ha anat creixent cap a la zona un poc més plana al nord, fet que es reflecteix en el canvi d'escala entre els carrers més vells en la zona de major pendent i els nous, amb més espai per desenvolupar-se.

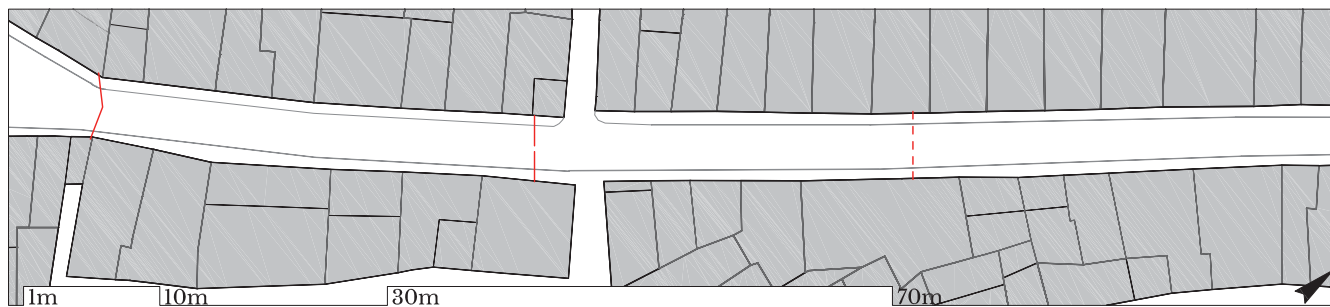
Cal destacar l'atractiu de la Plaça de la Torreta, amb una geometria irregular i diferents nivells que generen una multiplicitat d'espais diferenciats moltes vegades apropiats pels habitants de la plaça.

Situació de la pilota: Gaudeix el joc de bona salut, existeix una pràctica de pilota i participen tant a la lliga de llargues com a la de palma. Fa un temps la modalitat amb més acceptació va ser la galotxa, poc practicada als pobles del voltant. Ara s'ha tornat a una pràctica majoritària en el carrer de les llargues, de bragueta i de palma. Amb motiu de la creació de l'escola de pilota també es veu jugar a raspall al carrer, modalitat més apta per a la iniciació dels xiquets en el joc.

Els carrers on es juga actualment són el Carrer Castellet, de molt recent construcció i poc trànsit, per a les partides locals o entrenaments i el Carrer Fonteta per a les partides més importants.

Antigament el carrer més important era el Carrer Nou, que va acabar sent substituït pel Fonteta pels motius que més avant s'exposen.

Carrer Nou.

El carrer de pràctica més antiga que es recorda, tot i el seu nom. És la continuació del Carrer Major en direcció cap a la carretera. Hui en dia s'ha substituït pel Carrer Fonteta, continuació d'aquest de similars dimensions però un poc més curt i amb certs avantatges que s'expliquen en la seua fitxa.

Urbanisme general: El carrer més llarg del casc històric del poble amb 115m de longitud aproximadament. Recte amb un ample molt constant al voltant de 5,20m. A mitjan del seu recorregut creua amb el Carrer Sant Vicent i el Carrer del Castell.

El carrer arranca en la Plaça del Poble amb una pendent suau cap amunt i aquesta canvia en el tercer tram per una pendent un poc més pronunciada cap avall.

Arquitectura: Per ser més nou que la major part de carrers del poble les parcel·les del lateral nord-oest són més regulars i de major dimensió que en altres carrers, tot i ser molt estretes, entre 3,50m i 5m la major part. Les del sud-est, per contra, s'acoplen a l'espai restant entre el viari i els habitatges amb accés pel Carrer del Castell.

La major part dels habitatges tenen tres plantes amb un balcó per planta com a únic buit, que junt a l'estret de les parcel·les dóna una imatge del carrer amb forta presència d'elements de forja.

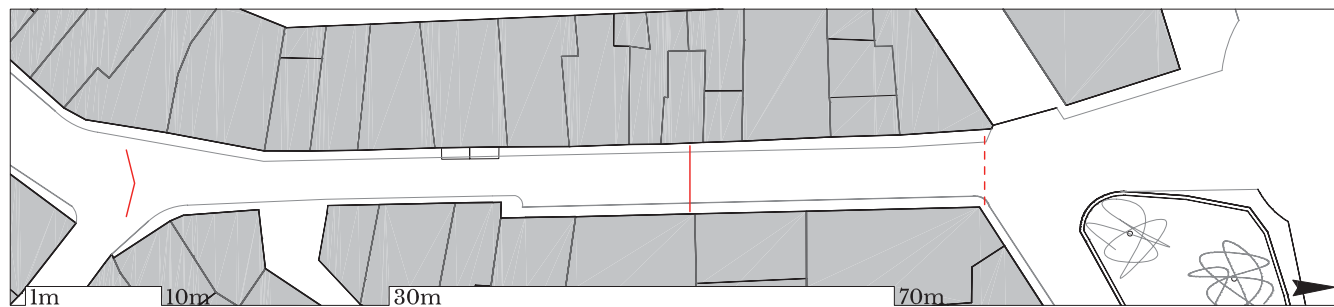
Urbanisme de detall: El carrer està pavimentat amb llambordes de formigó de xicotet tamany i color gris fosc en la calçada i un paviment de granit al mateix nivell per a les voreres d'un color de terra rogenca.

Tota la vorera sud-oest està separada del pas de vehicles per una filera de pilons de cautxú per evitar l'aparcament de vehicles. Pel que fa a la il·luminació pública, es penegen uns fanals de reminiscències art-decò amb una part superior amb forma de parasol metàl·lic protegint una peça semi-esfèrica de vidre translúcid.

Partida en el Carrer Nou. Fotografia d'autor desconegut.

Carrer Fonteta.

Hui en dia és el carrer on es juguen les partides importants. Va substituir el Carrer Nou principalment per dos motius: la menor presència de balcons facilita el pas de la pilota al llarg del carrer i el tram final del carrer permet una gran afluència de públic.

Urbanisme general: És continuació del Carrer Nou, de construcció posterior i probablement extensa en el temps, com fa pensar el canvi de secció en la part més allunyada del centre. Els primers 30m tenen un ample de 4,30m i els següents 55 un ample d'uns 5,50m. El carrer és pla però després de l'encreuament amb el Carrer Castellet, junt a la zona verda, té una pendent considerable que, junt a la major amplària del carrer conforma un espai utilitzable a mode de grada.

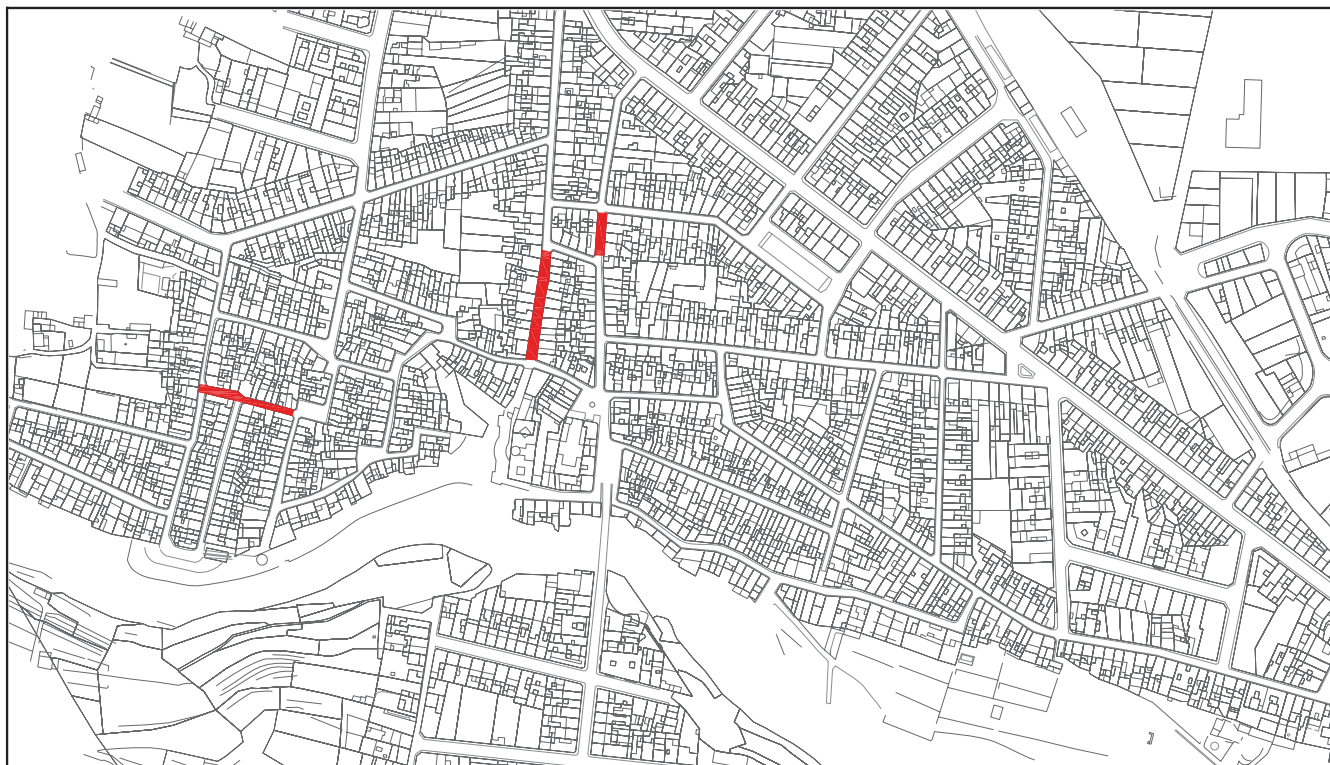
Arquitectura: Existeixen tant habitatges unifamiliars entre mitgeres com xicotets edificis plurifamiliars de més recent construcció. Per la configuració de les cobertes en l'últim tram, amb aigües cap al nord en el cantó, es produeix un efecte de rebot en la pilota que fa que la major part de les vegades que colpeja torne a caure al carrer. I per aprofitar eixe efecte, el jugador de la banca sòl traure la pilota, i en lloc d'intentar col·locar-la, fer-la arribar el més lluny possible i que caiga a la part oberta del carrer. D'aquesta manera es dificulta la tornada de la pilota per part del rest, que ha d'encarar-la al carrer.

Urbanisme de detall: Totes les característiques són iguals a les del Carrer Nou, del que és continuació: paviment central de llambordes, lateral de granit i fanals imitació art-decò.

Gata de Gorgos.

Plànol general de Gata. Escala 1/5000.

Fonts: El col·laborador que va aportar la major part de la informació va ser Miguel Vives Signes, cronista oficial de la vila, que em va fer una visita guiada per Gata en la que no sols es va parlar de pilota, també de la història del poble. Durant la visita va col·laborar també Manolo Poveda, veí de la població, antic jugador i organitzador d'alguna de les últimes partides que s'han jugat al carrer.

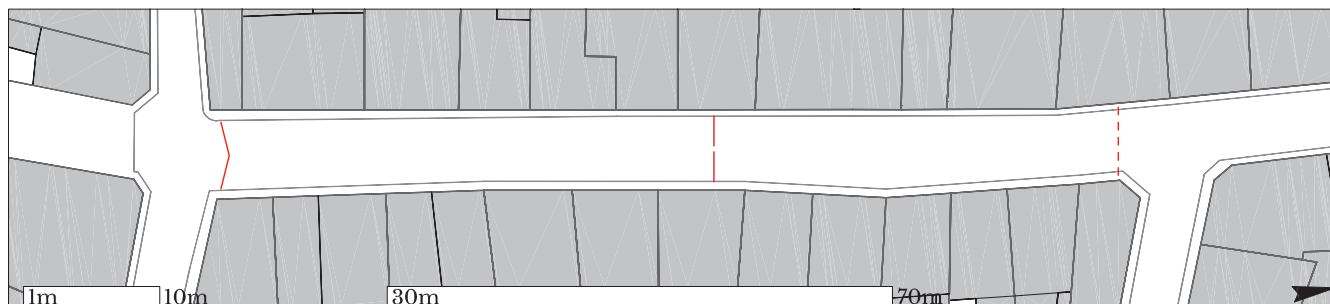
Característiques generals: Situat junt al riu Gorgos i d'origen incert, ha sigut històricament un poble relativament gran respecte a les poblacions veïnes. Actualment el seu tamany ja no es tan gran en comparació amb la resta, ja que el desenvolupament turístic de la zona no l'ha afectat tant a nivell urbà. El poble és molt conegut per l'artesanía del vímet, el palmet, el margalló i l'espart, com es pot veure només travessant la carretera del poble.

La trama urbana del poble no té una organització clarament definida, però si es diferencia una zona dins del casc històric. A l'extrem oest, amb una trama de menor escala i una edificació més senzilla i humil es troba el barri del Raval. Aquesta diferenciació no és només urbana sinó social, existeixen més vincles entre els veïns del barri que amb la resta de la població.

Situació de la pilota: Tot i que continua jugant-se a pilota, el joc al carrer ha quedat reduït a partides puntuals per a les festes, havent-se desplaçat el joc al trinquet. Però fins fa 10 anys encara es jugava alguna partida de llargues al Carrer la Bassa. N'hi ha constància als mitjans de que les llargues han sigut de gran importància, amb referència en dos diaris alacantins sobre una partida de llargues en la població, el 13 de setembre de 1902 en la que prèviament ja n'hi havien travesses arribant a les 5.000 pessetes.

Els carrers més importants per al joc són tres: el Carrer la Bassa per a les partides més importants, el Carrer del Doctor Gómez Ferrer en la zona dels casinos i el Carrer Sant Antoni, on jugava la gent del Raval. I es jugava tant a llargues, com a raspall i per dalt corda.

Carrer la Bassa.

Ací s'han fet les partides més fortes del poble, no era un carrer de joc quotidià, més bé estava destinat a partides d'importància. Es jugava principalment a llargues però de vegades es posava una corda a l'altura del nº22, de manera que s'evitava la pendent inicial del carrer. Acostumava a emprar-se el local de la policia municipal com a vestuari per als jugadors.

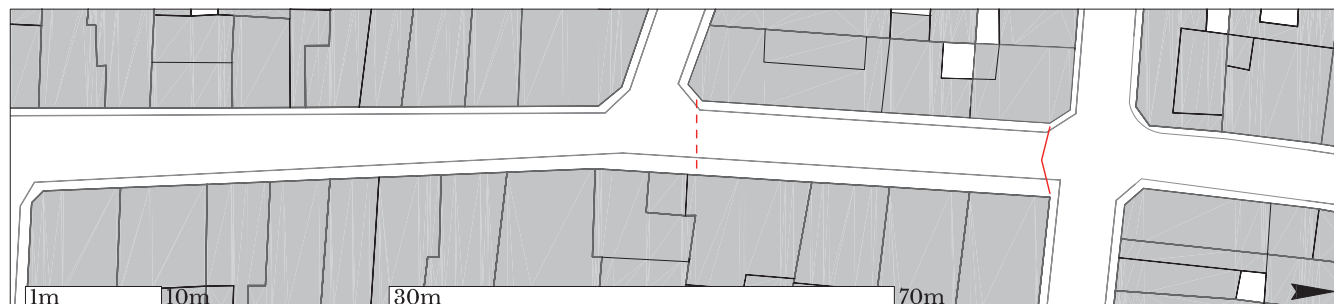
Urbanisme general: Carrer d'escala relativament gran amb un traçat recte de més de 200m, és el tram més proper al riu el que s'emprava per jugar. Aquest té 70m de llarg i un ample d'entre 6 i 7m, amb la façana oest completament recta i la est lleugerament irregular.

Arquitectura: Habitatges unifamiliars entre mitgeres de dos o tres plantes. Destaca el carrer per la varietat de composició de les seues façanes, totes mostra de l'alt nivell econòmic del carrer, amb un catàleg molt variat d'acabats. Pel que fa als balcons, existeixen balcons d'escàs vol que s'extenen al llarg de la façana com una cornisa, grans balcons correguts amb baranes de forja o fundició i altres amb peces seriades amb motlures. Brancals de pedra, d'esquerdejats senzills o amb marc envoltant-los, i amb dintell recte o d'arc. Ampits de coberta rectes o d'estil modernista. Gran varietat de solucions que fan palès la bona situació de les classes benestants del poble a finals del segle XIX i principis del XX.

Urbanisme de detall: Discordant amb el tarannà arquitectònic del carrer, dos voreres molt estretes de paviment discontinu i calçada central asfaltada. La luminària pública està fixada amb braços metàl·lics a les façanes i amb el cos, ja conegut, de polièdre amb la part superior opaca i els laterals de vidre.

Carrer del Doctor Gómez Ferrer.

S'emprava molt aquest carrer per al joc quotidià, donat que era la zona on es trobaven els casinos, havent-ne arribat a haver tres en 40m de longitud. El joc de vegades també invadia carrers limítrofs per la quantitat de gent que volia jugar. La presència dels casinos assegurava afluència de públic i bones travesses.

Solia posar-se una corda en la meitat del carrer per jugar per dalt corda, probablement a galotxa.

Urbanisme general: Carrer llarg del que només s'aprofitaven els 40m existents entre el Carrer del Pare Mulet i el Carrer Constitució. Per la distància tan curta, que no arribava als 40m es posava normalment una corda per jugar a galotxa, potser també a perxa però no s'ha pogut confirmar. L'ample constant de 6m i l'orientació nord-sud junt a altres factors facilitaven el joc al carrer.

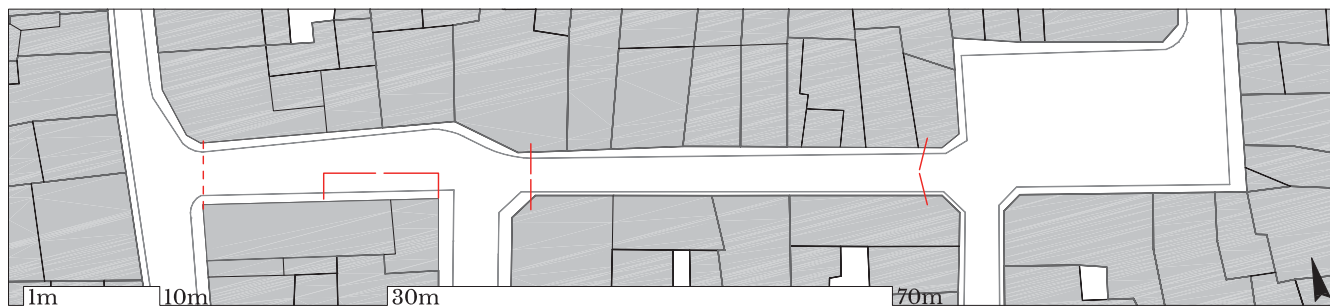
Arquitectura: De característiques semblants al Carrer la Bassa, cal destacar, per la raresa, l'edifici de tres plantes situat en el cantó amb el Carrer del Pare Mulet. Aquest edifici ofereix una façana molt plana amb balcons on només ix la barana del plànol de façana que, junt a la gran altura, ofereixen un límit molt continu per al joc.

Urbanisme de detall: Dos voreres estretes amb el mateix paviment discontinu que al Carrer la Bassa i una calçada asfaltada, amb una il·luminació de fanals sobre les façanes amb els laterals de vidre, són els únics elements d'urbanització existents al carrer.

Vista parcial de l'edifici esmentat.

Carrer de Sant Antoni.

Ací tenien lloc partides a diari entre la gent del Raval. Fa tants anys que s'ha perdut la pràctica que no ha sigut possible saber exactament com es dividia, però si sabem que es jugava tant a llargues com a perxa, raspall o galotxa. Així i tot el carrer forma part del catàleg per mostrar les característiques del joc en Gata, especialment la diferència d'escala que hi havia.

Urbanisme general: El carrer està al centre del barri del Raval, té un traçat recte però irregular, amb una meitat considerablement més ampla que l'altra. És en aquesta part en la que més es jugava, en modalitats com la galotxa o la perxa que es treia contra la façana sud. Per a raspall o llargues era necessari tot el carrer.

Arquitectura: Considerablement més simple i de menor entitat que la del Carrer la Bassa o el Carrer del Doctor Gómez Ferrer. Façanes molt llises i massisses, balcons senzills i amb poc vols i finestres i portes de xicotetes dimensions.

Aquestes característiques es deuen tant al tarannà del barri com a que les edificacions de la façana sud tenen, excepte una, façana principal cap als carrers perpendiculars, deixant la mitgera molt tancada com a façana al Carrer Sant Antoni.

Urbanisme de detall: Les voreres arriben a tindre unes dimensions mínimes, inferiors en alguns punts al 50cm i estan acabades amb el mateix paviment discontinu colorejat que a la resta del poble. Els fanals són també com els de la resta del poble, col·locats sobre les façanes, polièdrics amb part superior metàl·lica opaca i lateral de vidre translúcid.

Llíber.

Plànol general de Llíber. Escala 1/5000.

Fonts: Les dades procedeixen d'una conversa a la Plaça Major amb un aficionat d'avançada edat de nom José Mas i un altre més jove anomenat Miguel Avellà.

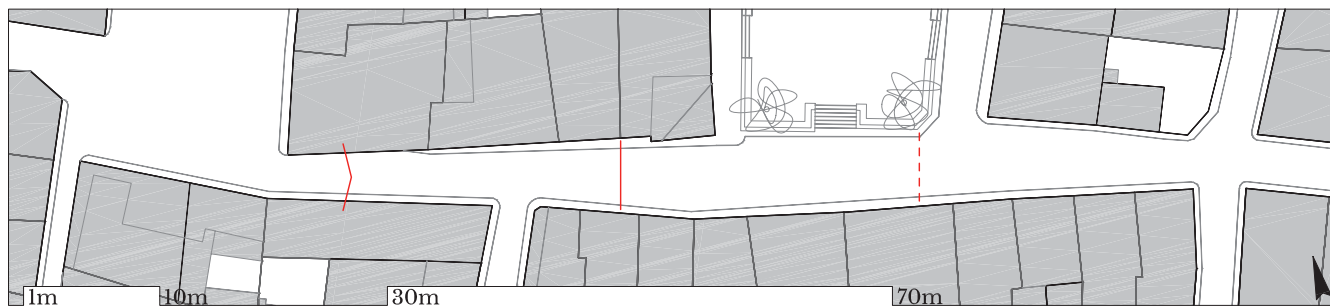
Característiques generals: Xicotet poble que comparteix una vall dedicada al raïm amb Xaló i Alcalalí. Es situa al límit nord entre la planura conreada i una de les muntanyes que la limiten.

Aquest fet configura el seu traçat, una trama irregular on predominen dos direccions properes als eixos nord-sud i est-oest. La primera amb carrers més curts i de major pendent i la segona amb carrers llargs de poca o nul·la pendent.

Situació de la pilota: Tot i que abans es jugava en qualsevol carrer, els més importants històricament han sigut el Carrer Sant Roc, amb majors dimensions per a partides més fortes, i el Carrer la Pau, de menor entitat, el preferit pels antics pilotaires per al joc comú.

Durant anys el joc va estar perdut fins fa uns anys que es va recuperar, participant en la lliga de llargues al Carrer Sant Roc i amb pràctica esporàdica de perxa al Carrer Sant Francesc.

Carrer de Sant Roc.

Junt al Carrer Sant Francesc, aquest en molta menor mesura, són els únics carrers del poble on encara es juga a pilota.

Per jugar a pilota cal desviar tot el trànsit que travessa el poble durant la duració de la partida, fet que complica la circulació però no la col·lapsa degut a l'escàs trànsit a través del poble.

Urbanisme general: El carrer, junt al Carrer Sant Josep, actua com a travessia del poble, tot i que per la seua secció es fa necessari el funcionament d'un semàfor per alternar el pas d'un sentit i de l'altre. El traçat del carrer és recte però irregular. El tram emprat per al joc té uns 55m de longitud i entre 4 i 7m d'ample aproximadament.

Aquest tram és tangencial a la Plaça Major, separat d'ella amb un marge de pedra rematat amb un banquet i una barana, salvant així el desnivell i delimitant l'espai per a vianants de la plaça front al destinat al trànsit de vehicles. Amb aquesta solució es forma una galeria a l'esquerra de la banca on es situa part del públic que va a vore les partides.

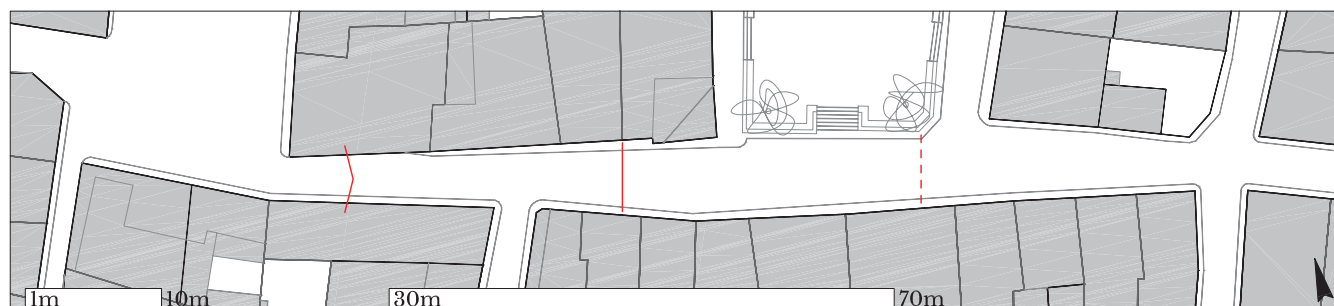
El carrer té una pendent en alguna part poc relevant per al joc i l'orientació és de 107°, que pot ser molesta en determinades condicions.

Arquitectura: Formada en major part per habitatges unifamiliars de dos plantes de construcció molt senzilla, com la majoria del poble. Els acabats són dispars: balcons correguts junts a altres d'ample quasi coincident amb l'ample de les finestres, cornises i ampits, o façanes llises i altres amb senzilles motlures.

Difereixen de la norma l'ajuntament i el centre social, de construcció relativament recent, amb una escala semblant però de major altura.

Urbanisme de detall: El carrer està urbanitzat pensant en la seua funció com a vial de travessia al poble. Dos voreres molt estretes i una gran calçada al mig asfaltada. Pel que fa als detalls en altura, els fanals estan fixats en les façanes i els laterals són de malla metàl·lica en la zona de joc. Destacar també que travessen el carrer nombroses línies elèctriques que de vegades destorben el pas de la pilota.

Carrer la Pau.

Antigament molt apreciat per al joc, la construcció d'un centre social al cantó amb el Carrer Sant Roc amb la planta baixa retranquejada va provocar la pèrdua de la pràctica al carrer. Les pilotes tendien a entrar en el retranqueig, dificultant el joc, que va acabar abandonant-se.

Urbanisme general: El carrer forma part dels carrers que van més o menys de nord a sud (24° en aquest cas) i comparteix característiques amb aquests: lleugera pendent, continua, amb poca afeció al joc i poca longitud, uns 45m. L'ample es pràcticament constant entre 3,50 i 4m.

El carrer no té cap encreuament i comença i acaba contra els carrers perpendiculars.

Arquitectura: De tipologies diverses pel que fa al tamany i la qualitat dels acabats però amb façanes molt planes i tancades. Destaca el centre social pel motiu abans esmentat.

Urbanisme de detall: Urbanització senzilla: voreres estretes de paviment discontinu i calçada central asfaltada. Els fanals, fixats a les façanes amb braços metàl·lics són iguals als del Carrer Sant Roc, amb la diferència que no s'han protegit els laterals ja que la pràctica del joc ha desaparegut.

Vista des del rest.

Murla.

Plànol general de Murla. Escala 1/5000.

Fonts: Informació obtinguda de Daniel Flores, d'una entrevista a Daniel Sala, cronista oficial de la vila i catedràtic de l'Institut Lluís Vives en el programa Trinquet de RTVV i de converses amb gent del poble durant l'última partida de la lliga de 2014.

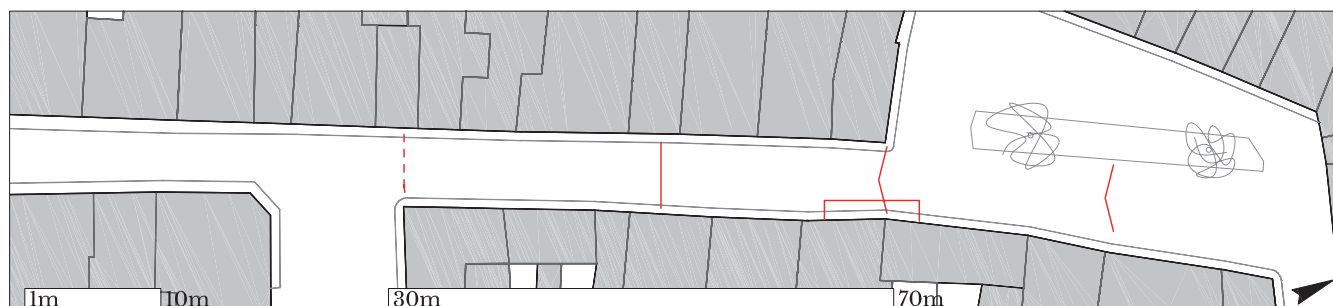
Característiques generals: Xicoteta vila ubicada a la Vall de Pop. D'origen musulmà, el municipi es va crear el 1262 com a propietat de l'infant Pere per passar poc després a la propietat de Bernat de Molins que va ser qui la va poblar amb famílies musulmanes. Amb el temps la població va passar a compondre-se per cristians i moriscos, 75 focs cristians i 66 moriscos. Després del decret d'expulsió dels moriscos, els de Murla es van unir als de la Vall de Laguar en una revolta i van ser durament represaliats.

Poble de tamany molt reduït i trama irregular. Destaca en el poble l'església fortalesa, començada a construir el segle XIV però amb diverses intervencions al llarg de la història. L'última s'acabarà de construir en un breu període de temps, es tracta d'un nou campanar per substituir l'anterior, construït sobre la base d'una de les torres al 1866 per Martín de Martín i caigut l'any 1990 per causa del mal estat i la falta de traba amb l'obra anterior sobre la que es recolçava.

Situació de la pilota: Històricament un dels pobles més importants per a la pilota de tot el País Valencià. No sols per la gran afició que sempre ha hagut, amb tots els espectres de la població representats, i que encara es conserva. També per la gran quantitat de figures que han reeixit, destacant sobretot al Nel de Murla, tal vegada el jugador de pilota amb més renom de tots els temps i reconegut popularment com a l'inventor de l'escala i corda.

Al poble es juga molt a pilota i en qualsevol lloc, al Carrer de la Sang, al Carrer del Pare Reig... però per damunt de tots al Carrer de Dalt, un dels espais de major renom dins del joc a llargues.

Carrer de Dalt.

En el carrer es juga a llargues i a perxa també. Per adaptar el joc per a jugadors de més o menys potència es desplaça la treta tal i com es veu al plànol.

Urbanisme general: Comença en la Plaça de la Victòria i discorre amb línia recta durant 90m amb un ample al voltant dels 6,30m i amb l'única interferència d'un carrer just davant del rest. L'última part del carrer forma part de la travessia del poble, amb l'increment de circulació que comporta, però no és un gran inconvenient per al joc, ja que la gran afició del poble i el fort arrelament de la pilota fa que el pas de vehicles es produeixca de manera fluida aprofitant la parada entre els quinze.

Arquitectura: La importància del carrer en el poble es reflecteix en la seua arquitectura, formada en gran part per habitatges unifamiliars de tres plantes a una mà, tot i que també es presenten tipologies més particulars adaptades a la morfologia de l'illa, sobretot a la façana est. L'estil de la façana de les cases és sobri, modulad, amb escasos buits però de gran tamany, sense ornaments superflus però amb reixats molt treballats.

Cal destacar la planeïtat de les façanes, amb l'única excepció dels balcons i l'absència d'elements que destorben el pas de la pilota a través del carrer. També ajuden al pas de la pilota els terrats existents prop del rest, d'on les pilotes moltes vegades cauen, normalment a favor dels jugadors que coneixen el carrer havent fet sospitar, fins i tot, d'haver alguna trampa.

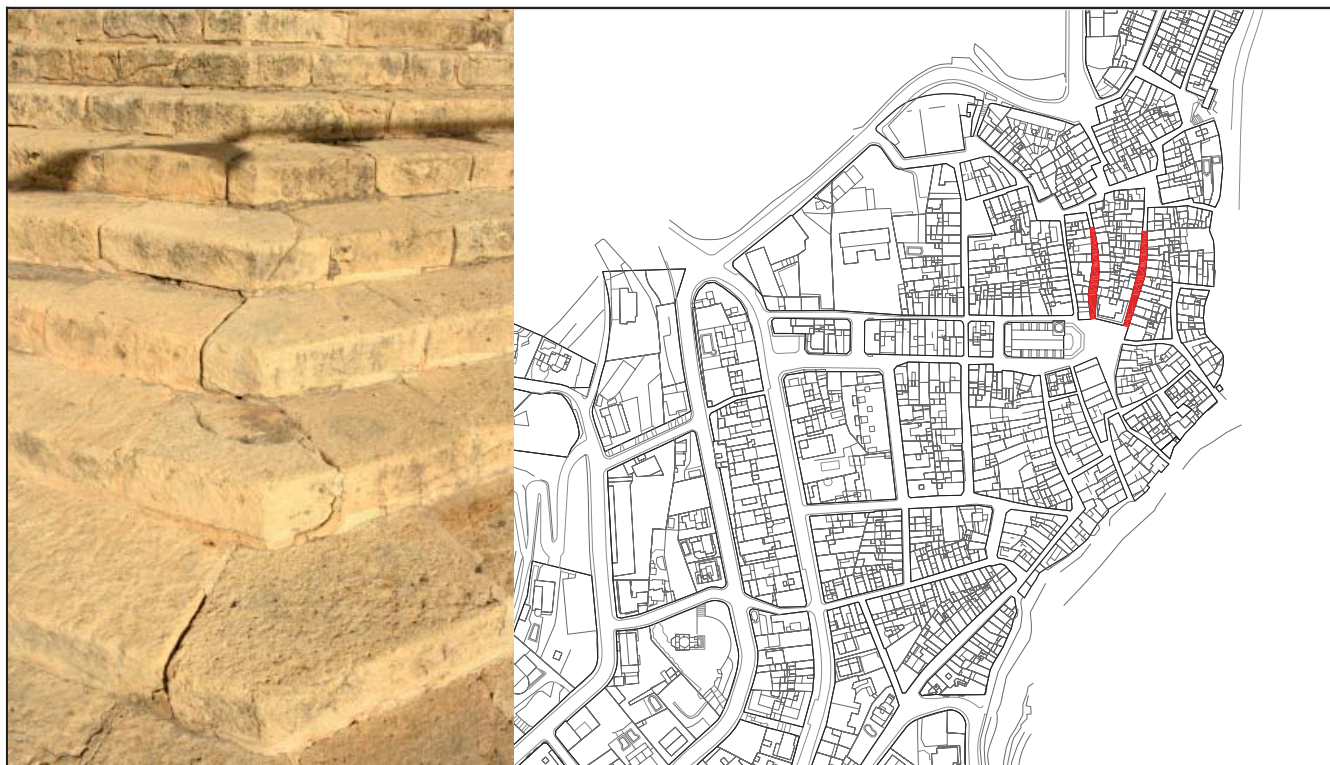
Urbanisme de detall: El mateix es pot dir pel que fa als elements d'urbanització, no hi han senyalitzacions o cartelleria que pugui impedir el pas de la pilota i els fanals, tot i ser els predominants per la zona, tenen un braç més lleuger i els laterals protegits amb reixeta metàl·lica.

Respecte al terra, dos voreres estretes amb paviment discontinu i una calçada ampla asfaltada.

Façana oest del Carrer de Dalt, també Carrer del Pare Vives.

La Nucia.

Plànol general de La Nucia. Escala 1/5000.

Fonts: La font principal és Vicent Timoner Cano, completada amb informació de Daniel Flores Rigby i l'extreta de l'assistència a partides en el poble.

Característiques generals: Situat, junt a Polop, als peus del Penyó Gros, té certa pendent en l'eix est-oest, fet que condiciona el traçat urbà. Carrers més llargs i plans en l'eix nord-sud i més curts i costeruts els perpendiculars. Poble amb poc recursos abans del desenvolupament turístic, fet que es fa palès en l'arquitectura. Predominància de façanes molt massives amb buits xicotets i escasa ornamentació. La major part de l'edificació al casc històric és de dos o tres plantes seguint les tipologies bàsiques de casa a una mà o a dos mans.

El desenvolupament turístic de la zona ha afectat molt al poble, donant lloc a una transformació territorial i social que ha amagat el poble original sota un model turístic populista que s'articula amb molt pocs referents culturals. Aquest fet ha dut al casc històric, junt a la població que l'habitava, a dissoldre's en el nou model, perdent-se la major part dels trets folklòrics més característics del poble.

Situació de la pilota: En l'any 1980 es va celebrar en el poble el primer torneig comarcal de la Marina Baixa, posterior al campionat de Polop i anterior al torneig de les dos Marines en Altea, tots predecesors de l'actual lliga de la Diputació.

Les partides importants es jugaven al Carrer Major i des de mitjan dels 70 s'ha passat a jugar a palma al Carrer Mig i per a llargues s'ha provat en diferents carrers: Princep, Joaquín Berenguer, Calvari... però no ha arribat a sobreixir cap sobre els altres. Encara es conserva la pràctica en el poble amb un equip en la lliga de palma i un campionat de pilota entre penyes en festes. Però és molt estrany vore jugar a pilota tret d'aquestes ocasions.

Ha hagut un tall generacional en la pràctica de la pilota en les últimes dos dècades, que no sembla acabar de desaparèixer.

Carrer Major.

Històricament el carrer més important per a la pilota fins a mitjan dels anys 70. En aquesta època es va enderrocar el vell ajuntament que tenia una façana pràcticament opaca cap al carrer i es va construir un de nou. L'edifici actual té un voladís d'aproximadament d'un metre a l'esquerra del rest cobert amb una reixa metàl·lica. Al ser el punt on es dirigia la treta s'enganxaven moltes pilotes i la pràctica del joc es va haver d'abandonar.

Urbanisme general: La longitud de joc era d'aproximadament 65m, amb un traçat irregular que va girant cap a la dreta i un ample que comença i acaba amb 3,50m però amb una part central on s'arriba fins als 5,30m d'amplària. El rest es situa a l'entrada del carrer des de la Plaça Major, on arribaven les pilotades més fortes i algunes tretes com la del reconegut a començament del segle XX, Rector de l'Alfàs. No hi ha cap pendent ni desnivell.

Arquitectura: Forma part de la trama més antiga del poble, fet que dona lloc a unes parcel·les molt reduïdes. Per aquest motiu, tot i haver sigut un dels carrers més importants del poble, la seua arquitectura és majoritàriament senzilla. Les cases es desenvolupen en altura, reflectint tres altures al carrer tot i tindre'n més en l'interior. Les cases més grans responen a la tipologia de a una mà i altres molt estretes simplement s'adeqüen a l'espai del que es disposa.

Les façanes tenen una proporció de buits prou elevada, amb molts balcons en primera i segona planta. La construcció, en canvi, és molt senzilla, sense pràcticament cap ornamentació. Balcons amb baranes metàl·liques de forja molt senzilles a l'igual que algunes reixes en les finestres.

Les cases reformades durant la segona meitat del segle XX amplien els balcons fins ocupar tota la façana de la que disposaven, sense tancar-los.

Urbanisme de detall: L'any 2006 es va realitzar una lamentable reurbanització del casc històric que va afectar al carrer: paviment de llambordes de formigó per al carrer i les voreres, que estan 2cm més altes que el pas per a automòbils i tenen entre 50cm i un poc més d'un metre d'amplària, depenent del tram, separant-se del carrer amb pilons de ferro en les parts més amples. Els fanals estan fixats a les façanes i són de forja amb vidre als laterals.

Carrer d'Enmig.

Urbanisme general: El traçat del carrer discorre des de la Plaça Major al sud fins al Carrer Carreret al nord, de manera un tant irregular, ampliant-se més en la zona que s'aprofita per al joc. Es juga utilitzant uns 50m.

A l'igual que el Carrer Major, pertany a la trama més antiga del poble, fet que justifica eixe traçat irregular i el tamany reduït de les parcel·les. El carrer és completament pla i la treta es realitza des del nord.

Arquitectura: De menor importància que el Carrer Major o la Plaça, el fet es fa palès en l'arquitectura que comença junt a la plaça amb edificacions de major envergadura i qualitat constructiva de tres o quatre altures per acabar amb cases de dos plantes amb poca altura lliure.

Arquitectura senzilla a una mà majoritàriament tot i ser prou heterogènia. Ha patit poques intervencions durant les últimes dècades, de manera que continua presentant unes façanes molt planes i aptes per al joc.

Cal mencionar la bona conservació dels zòcols i brancals de pedra de la serreta, (calcària de color groguenc característica de la població) que en aquest carrer presenta diversos exemples ben conservats.

Urbanisme de detall: Remodelat al mateix temps que el Carrer Major, presenta les mateixes característiques, però amb voreres més estretes i sense mesures per evitar l'aparcament. El material d'acabat bota prou bé la pilota excepte si cau en la junta entre peces que fa un bot imprevisible. L'escasa altura de la vorera redueix el perill de lesions per als jugadors.

Vista de la façana Oest del Carrer d'Enmig.

Parcent.

Plànol general de Parcent. Escala 1/5000.

Fonts: En una visita al poble vaig conèixer a Juan Poquet Cirera, antic jugador de pilota local que amb els seus 80 anys d'experiència sabia tot el que es refereix a la pilota en Parcent.

Característiques generals: Municipi de la Vall de Pop, d'història vinculada a les revoltes morisques fins l'expulsió d'aquests i posteriorment repoblat per cristians.

El poble està sobre un tossal baix i allargat rodejat de conreus i el seu traçat respon a aquesta condició, amb carrers de major longitud més o menys d'est a oest i altres de major pendent i menor longitud perpendiculars a ells. Aquesta diferenciació es pot veure en els dos carrers que s'analitzen, pertanyents cadascun a una de les tipologies.

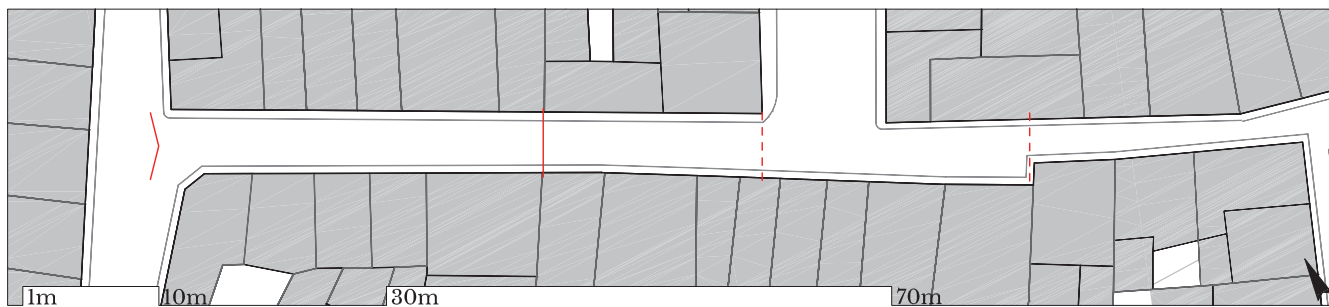
La tradicional economia agrícola del poble està sent substituïda per les activitats relacionades amb el sector serveis. Aquest canvi social també afecta a l'espectre poblacional ja que Parcent conta amb un 35% de població estrangera.

Situació de la pilota: És difícil mesurar aquests canvis socials en quina mesura afecten a la pilota. La pràctica ha minvat, a l'igual que en la majoria de pobles valencians, però es manté forta amb equips tant en la lliga de llargues com en la de palma.

El carrer més important per al joc era i és el Carrer de Dalt on a més a més existia un trinquet, ja desaparegut. Es practicava el joc a palma en el Carrer Curtet d'Emilio i al Carrer Curtet de baix que destaquen per les seues reduïdes dimensions.

Destacar que al poble existeix un trinquet de pilota grossa que encara està en ús.

Carrer de Dalt.

El carrer més important per a la pilota i l'únic en el que encara es juga.

Urbanisme general: La longitud del carrer emprada per al joc és de 70m, amb diferents faltes al rest per a llargues o palma. És un carrer molt recte i regular d'uns 5m d'ample. La pendent del carrer és variable, en la banca és molt pronunciada i a poc a poc va disminuint, a l'altura de la falta ja és poc pronunciada i en la falta desapareix. En total el desnivell és de 2,80m.

Arquitectura: Amb amplex de façana dispars que generen diferents tipologies d'habitatges unifamiliars. Constructivament és més uniforme, amb façanes molt planes, massisses i rematades totes amb cornises acabades amb teula àrab.

Urbanisme de detall: Senzill, dos voreres amb paviment discontinu i una calçada central asfaltada. Els fanals estan fixats sobre els murs de les façanes i protegits amb una funda de malla metàl·lica que els cobreix. Cal destacar com el cartell publicitari del bar es col·loca paral·lel a façana en volta de perpendicular com solen estar, de manera que ofereix una superfície considerablement inferior per colpejar amb la pilota.

Carrer del Curtet.

També conegut com Carrer Curtet d'Emilio, no existeixen suficients dades per afirmar que la denominació es déu a ser el lloc de pràctica de la modalitat de al curtet, tot i que si es practicava alguna adaptació per a la treta ja que la distància del carrer és molt reduïda.

Urbanisme general: Tot i que la longitud total és de 42m, només s'empraven 33m per al joc, ja que abans es produeix un estretament que complicava el joc. L'ample varia un poc al voltant dels 3,50m.

El més destacable del carrer és la gran pendent que té, d'aproximadament un 10%.

Arquitectura: Al ser un carrer tan curt la major part de les cases són edificacions en cantó, i degut a la menor importància del carrer respecte als perpendiculars, les façanes principals s'orienten cap als altres carrers, deixant cap al Carrer del Curtet unes façanes pràcticament opaques en alguns casos, de manera que el carrer no oposa gairebé cap resistència al pas de la pilota, amb poques obertures i molt senzilles.

Urbanisme de detall: Dos voreres d'ample variable que pot arribar a menys de 20cm i una calçada asfaltada central d'estat deficient. La il·luminació és la mateixa que al Carrer de Dalt, fixada sobre les façanes, polièdrica i amb els laterals translúcids de vidre, però degut a la pèrdua de la pràctica del joc al carrer no disposen de cap protecció.

Vista del Carrer del Curtet amb J. Poquet Cirera en primer plànol.

El Ràfol d'Almúnia.

Plànol general del Ràfol d'Almúnia. Escala 1/5000.

Fonts: Les fonts són molt disperses, a partir de xicotets detalls que recorda la gent del poble, ja que el joc fa temps que va desaparèixer.

Característiques generals: És la capital històrica de la Rectoria. D'origen musulmà, va pertànyer al regne taifa de Dénia. Com la major part dels municipis de la zona va haver de ser repoblat després de l'expulsió dels moriscs i a poc a poc va anar augmentant la seua població i la seua importància, sent el centre del Marquesat de Ràfol d'Almúnia.

El traçat general del poble és troba a mitjan camí entre el traçat més regular de pobles plans com Xaló i l'irregularitat dels pobles de muntanya com Castell de Castells.

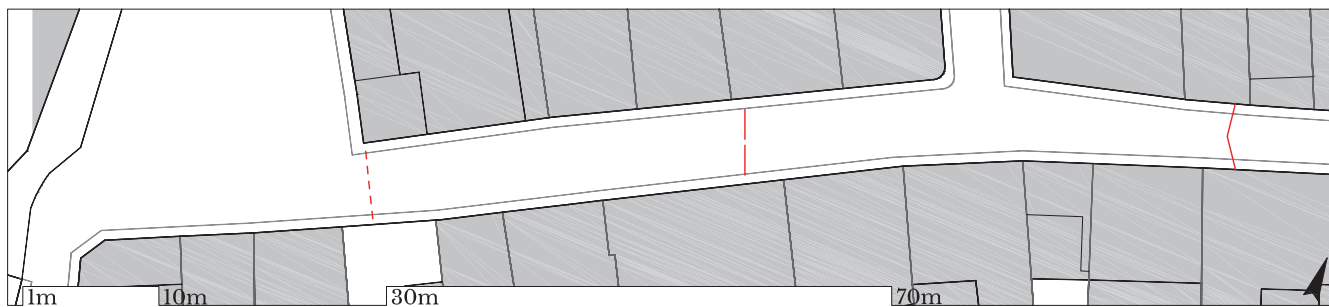
Durant el segle XX va patir una davallada de població que es va revertir a la dècada dels 90 i actualment té una població superior a la de fa un segle.

Situació de la pilota: Ja fa temps que no es juga al poble, sent el Carrer del Pou l'últim en el que es va jugar. Històricament el carrer més important era el Carrer Major i en menor mesura el Carrer Nou.

A principis del segle XX, existia en l'Alfàs del Pi un rector molt aficionat a la pilota i que es recordat per ser molt bona banca. Es contava una història per la Marina Baixa que deia que, en una partida en el Carrer Major del Ràfol d'Almúnia el Rector va traure amb tanta força que la pilota va eixir del carrer i va caure ben entrada la Plaça Major. Els habitants del Ràfol i tots els que van vore la partida van quedar tan meravellats que es va col·locar una placa en la façana de la casa front a la que va caure la pilota.

La història quadra físicament amb la descripció de la història però en el Ràfol no es conserva la placa ni la casa original on devia estar situada. Tampoc recorda ningú dels entrevistats la presència d'una placa sobre eixa façana.

Carrer Major.

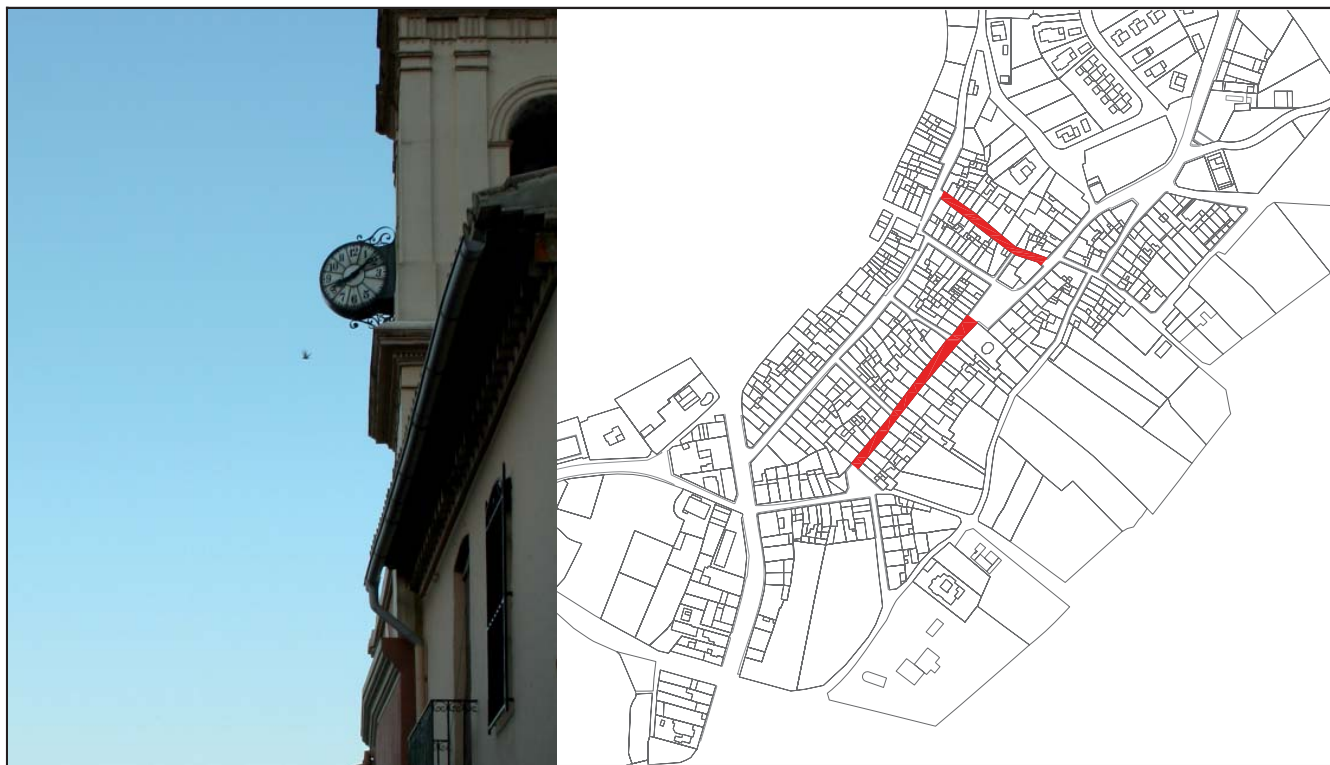
Urbanisme general: Carrer amb un traçat llarg, molt regular en la primera part, girant lleugerament i estretint-se en la resta. No es recorda exactament la posició de la banca però s'estima que el terreny emprat per al joc era d'uns 70m, la major part d'ells en la part més ampla del carrer, de 7m.

Arquitectura: Habitatges unifamiliars a dos mans de gran envergadura i qualitat, reflectint la importància històrica de la població i la del Carrer Major dins d'aquesta. D'estil sobri però amb grans obertures i una composició de façana treballada, amb grans altures lliures, plantes primeres nobles i de menor entitat les segones. La majoria tenen una composició pròpia del segle XIX i principis del XX però existeix algun exemple clarament anterior.

Cal destacar la façana de l'església, molt opaca i llisa, que es situava a l'esquerra del rest i presumiblement seria el colp que es buscava en la treta.

Urbanisme de detall: D'una escala molt més domèstica que el traçat general i l'arquitectura. Voreres molt estretes, calçada asfaltada i il·luminació amb fanals fixats als murs de façana, metàl·lics amb laterals de vidre transparent.

Sagra.

Plànol general de Sagra. Escala 1/5000.

Fonts: Els informadors van ser Víctor i Toni que estaven fent-se una cervesa al bar i Vicente, un home major que viu a la Plaça del País Valencià.

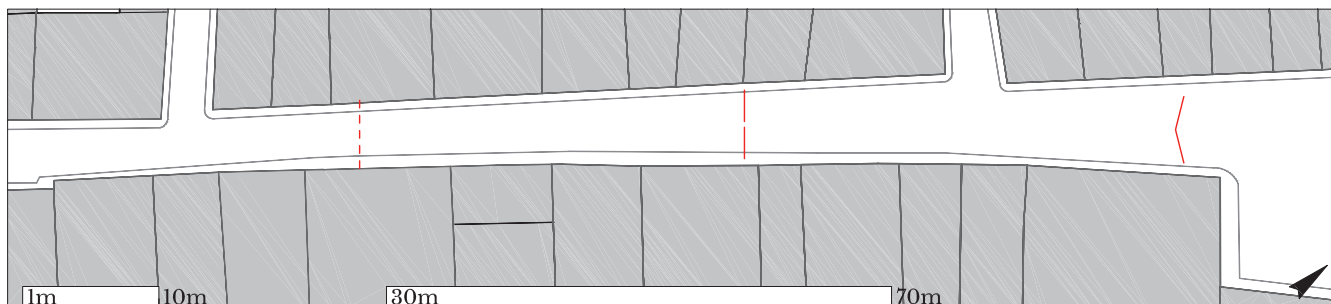
Característiques generals: Vila en l'àrea de la Rectoria, d'origen islàmic no va ser repoblada després de l'expulsió fins a quatre anys després i dos intents frustrats.

La situació del poble condiciona el seu traçat: està situat entre la muntanya i la planura amb l'horta. Aquest factor crea una retícula de carrers curts seguint la pendent i altres perpendiculars molt llargs que acompanyen més o menys les corbes de nivell.

A l'igual que la resta de pobles de la Rectoria presenta una arquitectura de construcció més elaborada i major escala que la mitjana de pobles de la comarca especialment diferenciada de la dels pobles de la muntanya. Aquest fet reflecteix la importància del desenvolupament principalment agrícola que va tindre la zona en un passat recent.

Situació de la pilota: Hui en dia la pilota està relegada únicament a la partida que es celebra en les festes del poble, al Carrer de Baix. Anys enrere, la pràctica del joc va ser majoritària, apreciand-se especialment el Carrer Major per a les partides més importants, el Carrer d'Enmig per a llargues entre gent del poble i el Carrer de Baix per a perxa, ja que amb les mateixes característiques que el d'Enmig tenia millors condicions per realitzar la ferida.

Carrer Major.

El de més importància del poble, fet patent en el seu traçat i la seua arquitectura. Històricament s'hi disputaven grans partides, amb jugadors locals i de fora del poble i grans travesses.

Urbanisme general: El carrer uneix la Plaça de la Generalitat amb la Plaça del País Valencià, els dos espais més amplis del casc urbà. El traçat és recte, de longitud 125m i ample entre 5 i 8m amb el tram més estret cap al centre del carrer. Té una lleugera pendent que creix des de l'església cap a la Plaça de la Generalitat de manera escassa però constant.

L'orientació de 220°, pròxima a l'eix nord-est sud-oest, presenta problemes per al joc de pilota per les vesprades.

Arquitectura: De característiques variades, la importància del carrer es veu també en alguna de les edificacions que el delimiten. Amb una majoria d'habitatges unifamiliars de dos plantes i construcció molt senzilla, també podem trobar exemples que difereixen més de la construcció típica de poble, destacant un habitatge de caràcter noble amb tres plantes i d'estil neo-gòtic.

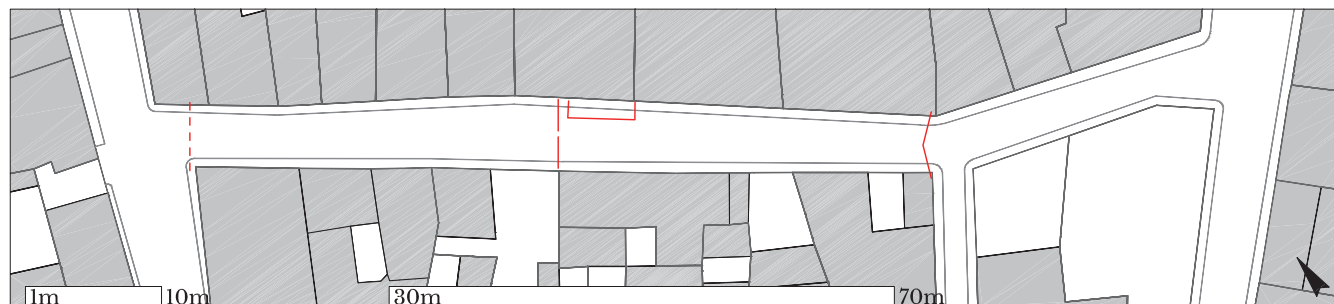
La presència de l'església es fa present en tot el carrer, especialment per la peculiaritat del rellotge del campanar, col·locat perpendicular a façana.

Urbanisme de detall: Amb un disseny que no ha valorat el carrer per la seua importància, més bé per la comoditat del trànsit de vehicles. Les voreres estretes estan desproporcionades front a una calçada central amb un ample excessiu.

L'enllumenat públic està fixat a les façanes i té una forma de secció d'esfera amb la part corbada cap amunt i la part plana de vidre mirant al terra.

Casa a dos mans d'estil neo-gòtic.

Carrer de Baix.

Actualment en el carrer es juga a llargues per a festes, però antigament era el més estimat per a jugar a perxa, fent la ferida contra el num. 10, una edificació d'escasa altura ja desapareguda que presentava una paret llisa contra la que el rebot no enganyava.

Urbanisme general: El carrer és de menor longitud que el major, amb 80m però 20 d'ells després d'un gir que s'evitava jugant a perxa i així acurtant el joc. L'ample està al voltant dels 5,50m prou constants.

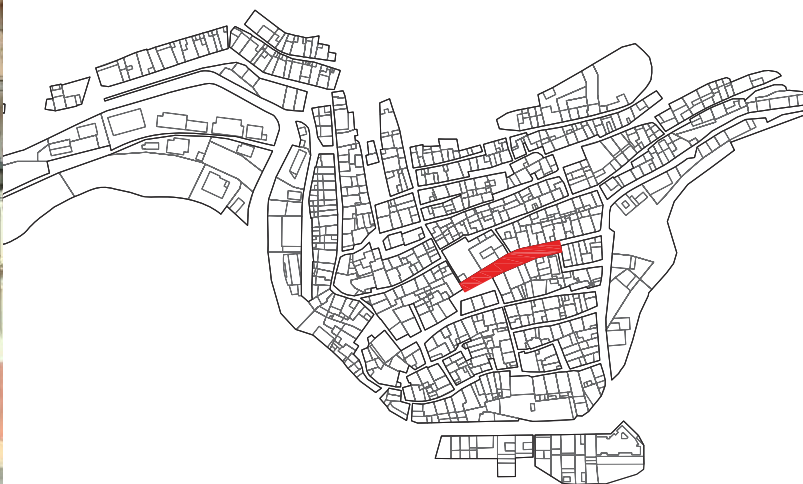
El carrer és pla i l'orientació no presenta problemes per jugar per la vesprada, quan es feien la major part de les partides.

Arquitectura: Construccions de dos plantes amb gran diferència pel tamany de les parcel·les entre les més properes a la Plaça i les més allunyades, de menors dimensions. Les característiques constructives són disperses, amb una majoria de construcció senzilla, varies façanes laterals o traseres poc treballades, algun exemple d'un estil lleugerament modernista i altres de recent construcció.

Urbanisme de detall: Les mateixes característiques que el Carrer Major. Vorerres de paviment discontinu molt estretes, gran calçada asfaltada i fanals fixats sobre les façanes.

Sella.

Plànol general de Sella. Escala 1/5000.

Fonts: Informació obtinguda per les entrevistes amb Paco Cortell i visites al poble.

Característiques generals: Població situada a la zona meridional de la Serra d'Aitana. Està situada en un terreny amb molta pendent i a l'arribada al poble, abans de creuar el riu Sella, es té una vista del poble coronat per l'ermita de Sella. Pel caràcter idíllic i bucòlic de la vista va donar peu a que pels pobles dels voltants es diguera que Sella semblava un poble del Betlem.

Tot i que existeix constància d'assentaments anteriors, la configuració actual de Sella deu la seua base a l'època islàmica. Tanta va ser la presència àrab que el poble va romandre uns anys abandonat després de l'expulsió dels moriscos fins que va ser repoblat amb habitants dels voltants.

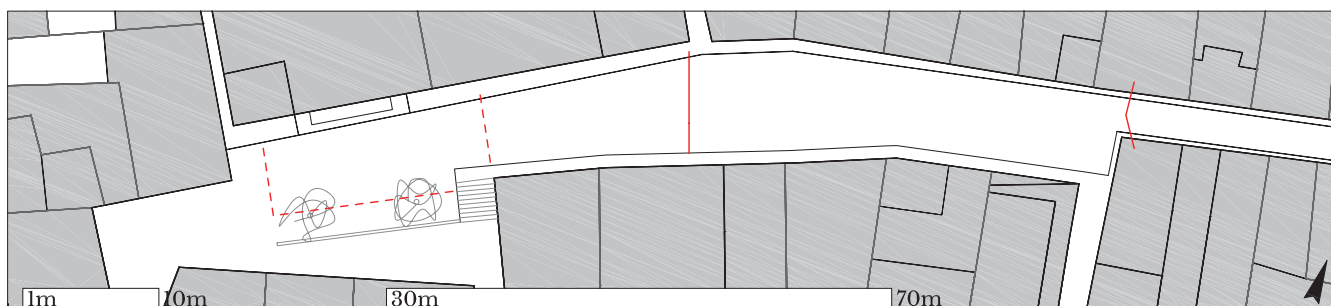
La trama del poble segueix dos direccions principals: una que acompanya les corbes de nivell, amb pendents relatives i de major longitud i una altra que els travessa perpendicularment amb carrers de molta pendent que de vegades es transformen en escales. Cal destacar l'ample dels carrers, que moltes vegades no arriba als 2m.

Situació de la pilota: Històricament no ha sigut així, però a dia de hui Sella probablement és el poble on més es practica el joc a llargues i un dels pobles valencians on la pilota està més viva pel que fa a jugadors i acceptació social.

Mostra d'això són els sis equips amb que participa en la lliga provincial, tant a llargues com a palma. També es juga al campionat de perxa amb 5 equips i en campionats d'escala i corda i raspall, fins i tot femenins.

La pràctica es centra en la Plaça Major, tot i que pel gran nombre de partides que es juguen en la localitat i el tamany de la plaça també es juga de vegades en el Carrer València.

Plaça Major.

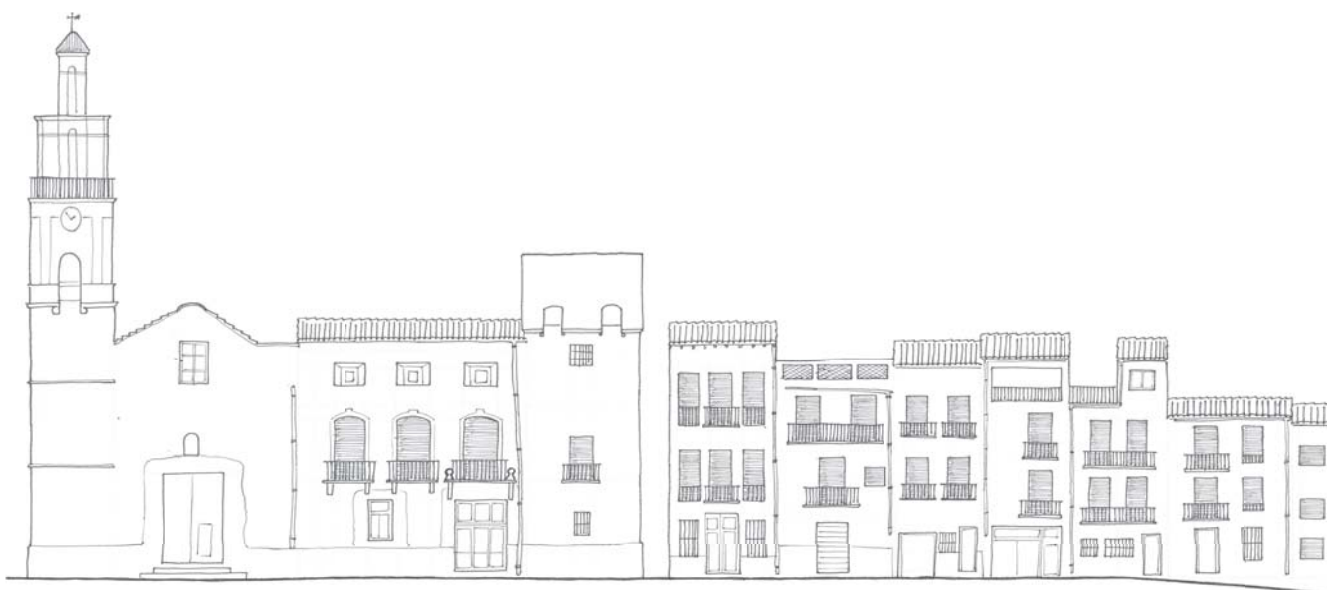
Urbanisme general: La plaça és el gran espai públic dins de la població, ja que la trama té unes seccions molt estretes. La configuració és irregular: compositivament es tracta més de dos vials a diferent cota, tangents en la part que coincideix amb la façana de l'església.

L'orientació de 247° no és molt apta per a pilota en determinades hores i temps de l'any.

Arquitectura: Habitatges a una o dos mans i de tres plantes envolten la plaça en la que destaca per damunt de tot l'església de Santa Anna i la casa fortalesa amb la que forma illa. Les dos construccions tenen façanes amb molt bon estat de conservació i sense grans intervencions que hagen modificat la seua imatge. Conserven el ritme de buits original i els acabats superficials, amb maçoneria reforçada als punts febles amb carreus i una gran altura lliure en planta baixa que, junt al caràcter massiu de la casa fortalesa, forma un pany continu on es dirigeixen les pilotes en la treta de llargues i sobre el que es ferix en perxa.

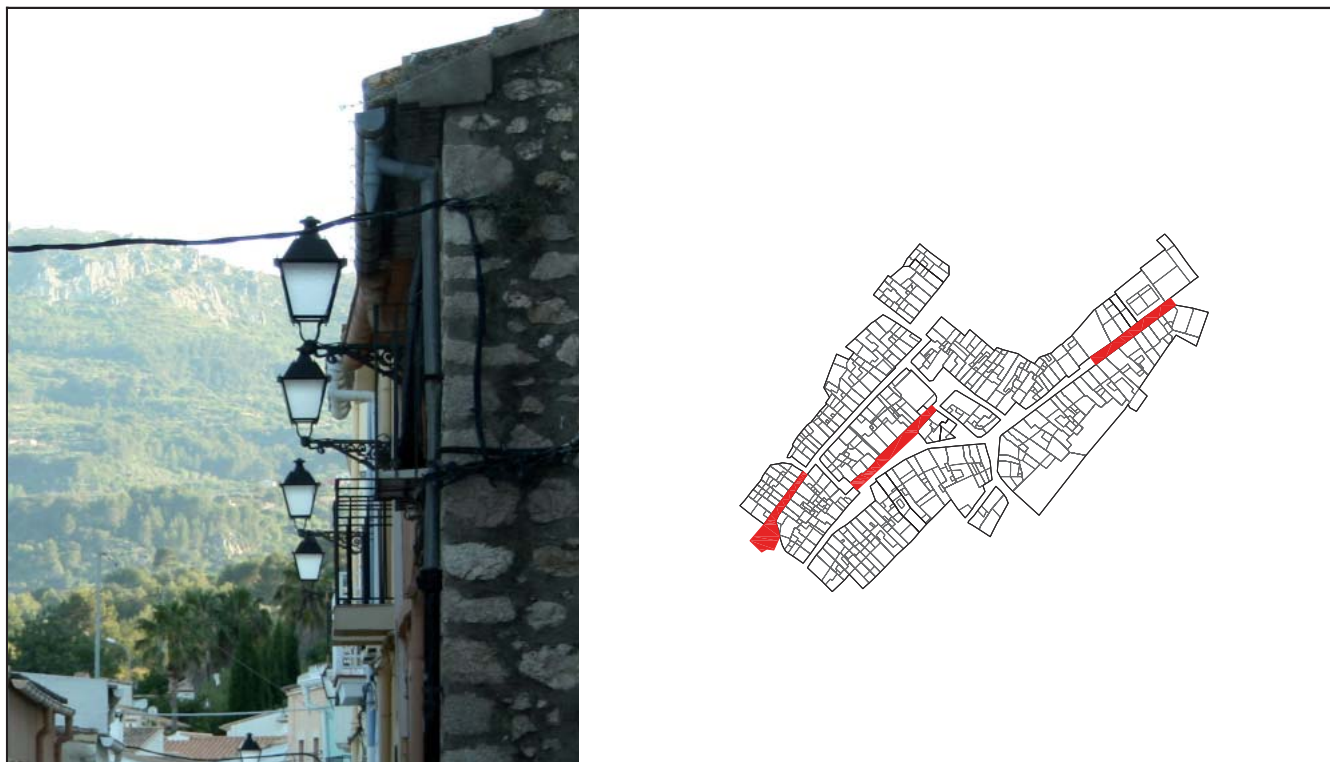
La resta de les edificacions són d'una construcció més senzilla: balcons oberts de forja, escassa ornamentació de les façanes i grans cornises rematant les cobertes de teula àrab.

Urbanisme de detall: Vorerer amb paviment discontinu deixant enmig una gran explanada d'asfalt. Davant de l'església es salva el desnivell amb unes escales i un marge de pedra protegit per una barana metàl·lica i junt a ella dos plataners. Els fanals se situen sobre les façanes amb els laterals de vidre protegits per una malla metàl·lica.

Façana Nord de la Plaça Major.

Tormos.

Plànol general de Tormos. Escala 1/5000.

Fonts: L'informant va ser Fabian, jugador de l'equip de Tormos en la Lliga Provincial i també va col·laborar Lluís Fullana que viu al Carrer de Sant Lluís Bertran, el de més importància.

Característiques generals: Xicotet poble al peu de la Serra de Resingles i pertanyent a la zona anomenada la Rectoria. El poble està format per uns carrers més llargs que acompanyen les corbes de nivell amb pendents irregulars i carrers molt curts que els intersecten i puguen cap a la serra.

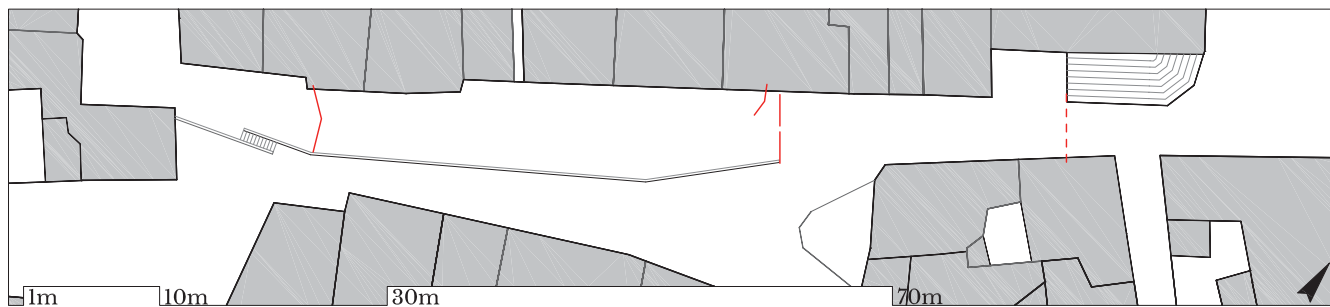
L'escala de la població és molt reduïda, tant pel que fa a la trama urbana com pel que fa a l'arquitectura de les seues cases, quasi totes de dos plantes amb una construcció molt senzilla.

Destaca en el poble la seua església, construïda el 1733 i consagrada a Sant Lluís Bertran. Conserva un retaule del segle XVIII i l'espadanya, element molt poc comú en la Marina.

Situació de la pilota: Tot i que era de pràctica majoritària, a l'igual que en tots els pobles valencians, va patir una gran minva de la seua pràctica fins a desaparèixer durant anys. Fa uns anys que s'ha recuperat la seua pràctica gràcies a la iniciativa dels jugadors locals que han format l'equip que actualment està en la segona divisió de la modalitat de llargues.

En el temps de major pràctica de la pilota, es jugava en tots els carrers del poble, especialment en el Carrer Major a llargues i en el Carrer de Sant Lluís Bertran a llargues, a raspot i sobretot al curtet. Però si la partida era entre jugadors forts de diversos pobles es jugava en el Carrer de la Santa Creu, de major longitud que els anteriors. Ara, després d'uns anys en que es va abandonar la pràctica, es torna a vore córrer la pilota a Tormos, aquesta vegada al Carrer del Castell.

Carrer de Sant Lluís Bertran.

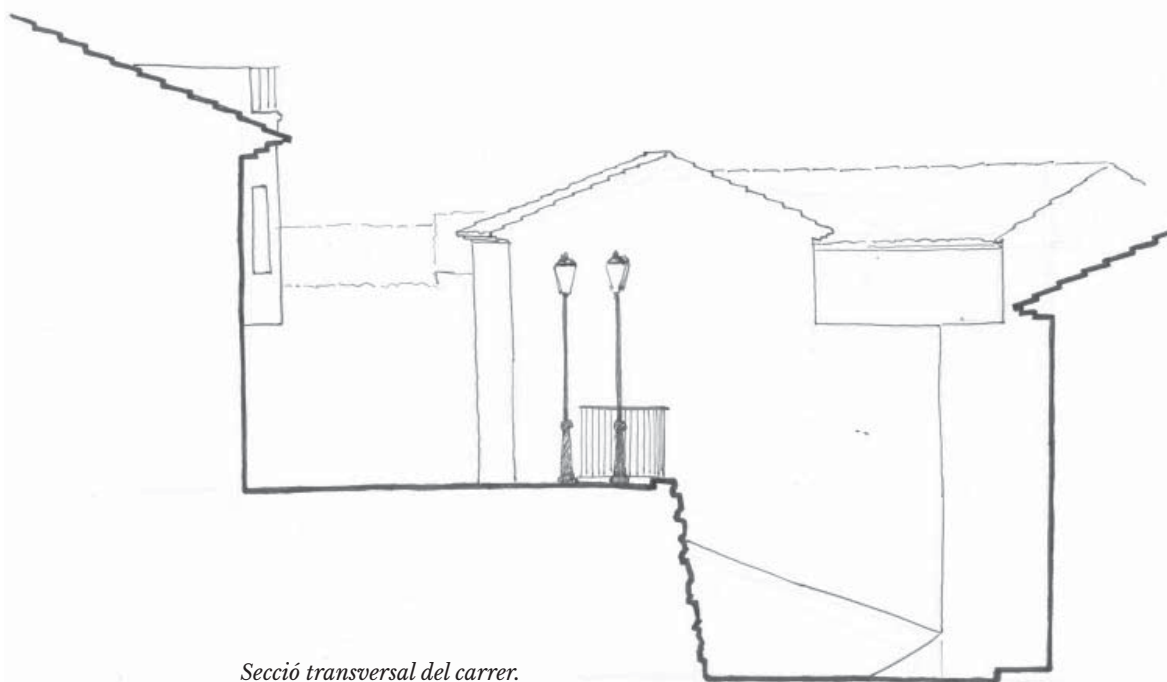

Antigament el lloc més actiu pel que al joc de pilota es refereix, jugant-se a llargues i al que al poble anomenen el curtet, varietat de la perxa en la que no s'utilitza la burga i pot ser ni tan sols el dau. La pràctica du de tant de temps desapareguda que els detalls exactes de la treta s'han perdut.

Urbanisme general: Un dels carrers del treball més particulars en aquest aspecte. Destaca per la seua configuració irregular, amb una primera part de major ample dividida en dos parts per un marge per salvar el desnivell lateral del carrer, i una segona part continuació únicament de la part més elevada del carrer. La pilota és practicava en la part superior del carrer, arribant fins a l'església, a uns 60m, on es retranqueja el costat dret del rest i apareix l'escalinata d'accés a aquesta.

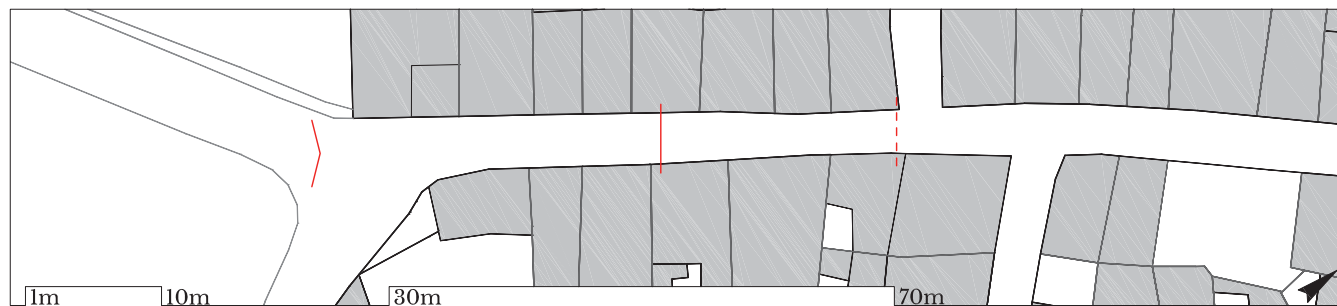
Arquitectura: Les edificacions del carrer són totes de dos plantes i corresponen als tipus clàssics de la zona, tot i que moltes façanes han sigut modificades amb vols tancats en primera planta. Cal destacar la façana de l'església, coronada amb l'espadanya.

Urbanisme de detall: El desnivell del carrer està salvat amb un marge de maçoneria amb una barana metàl·lica per protegir el desnivell que no existia en els temps en que es jugava. Una vorera estreta junt als habitatges i la resta del terra pavimentat amb llambordes de pedra amb junta mínima. Els altres elements existents són els fanals, de dos tipus, unes de peu junt al marge i les altres amb braç en les façanes, tots dos tipus amb les mateixes característiques: imitació de farola clàssica, amb la part superior opaca i els laterals de vidre translúcid.

Secció transversal del carrer.

Carrer del Castell.

Tot i no haver sigut mai un carrer d'importància per al joc és l'utilitzat hui en dia, principalment per les poques molèsties que dona als veïns del poble.

Urbanisme general: De traçat recte però amb una pendent irregular, la part utilitzada per al joc és la més situada al sud, i degut a la pendent existent es desplaça la banca uns 8m fóra del carrer per aprofitar la part més plana. El recorregut del carrer va del sud-oest al nord-est, no és la millor orientació per jugar a pilota però no impossibilita el joc.

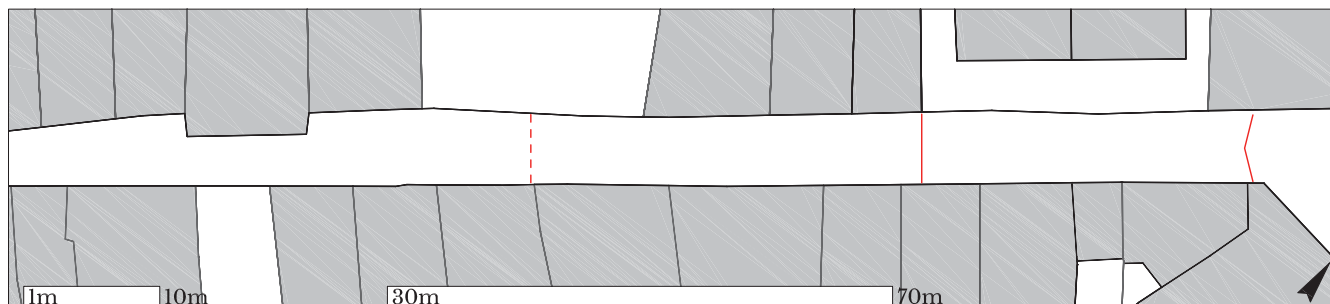
Arquitectura: Molt senzilla. Cases de dos plantes a una mà, amb poc ample i escasa altura. Les façanes tenen molt pocs buits i pràcticament no hi ha balcons.

Urbanisme de detall: Dos voreres estretes amb paviment discontinu i un espai central asfaltat. Destaca en el carrer el mal estat de les lluminàries, amb laterals de vidre, algunes mig trencades i altres amb una protecció precària de tela metàl·lica.

Vista del carrer, a la dreta es poden veure els fanals trencats.

Carrer de la Santa Creu.

De gran longitud, s'ha emprat per a partides de fira amb jugadors forts com el Genovés.

Urbanisme general: Completament recte, s'empraven 60 dels 125 metres del carrer. En la part on s'ha jugat l'ample és de 5,5m. Constitueix l'entrada al poble des de Sagra, de camí a Pego, fet que dificulta el seu ús per al joc.

Arquitectura: Gran predominància de cases de dos plantes a una mà, de construcció senzilla i reformes de diferents condicions i qualitat. Destaca l'edifici públic destinat a l'escola i la farmàcia, no tant per la seua qualitat arquitectònica com per la seua inserció en la trama del poble, amb un retranqueig per crear un pati d'entrada previ.

Urbanisme de detall: Senzill, dos voreres de paviment discontinu molt estretes, calçada asfaltada, fanals fixats a les façanes amb part superior metàl·lica i laterals de vidre i instal·lacions aèries vistes per les façanes.

La Vall de Laguar.

Plànols dels tres pobles que componen la Vall de Laguar. D'esquerra a dreta: Benimaurell, Fleix i Campell. Escala 1/5000.

Fonts: Una de les fonts va ser Nadal Vidal, al que vaig conèixer en una partida en Benimaurell, el poble de dalt, i l'altra van ser les persones que ixen en la foto. Aquesta gent descansava junt a la carretera en Fleix i entre tots em van donar una visió general del joc de pilota en la Vall de Laguar.

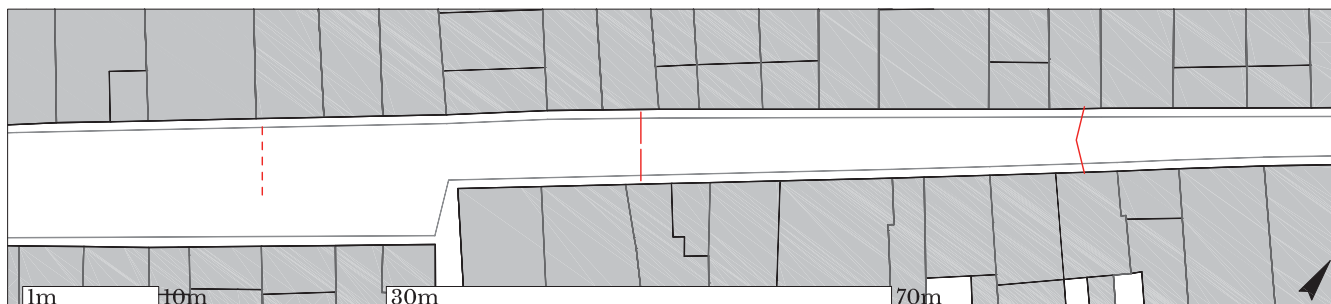
Característiques generals: Situats entre el Barranc de l'Infern i el Cavall Verd es troben els tres pobles que componen la Vall de Laguar: Campell (Poble Baix), Fleix (Poble Mig) i Benimaurell (Poble Dalt). D'origen musulmà, va ser escenari de diverses revoltes morisques fins l'expulsió d'aquests. Dos anys després de l'expulsió va ser repoblat per agricultors mallorquins.

La població actual ronda els 1.000 habitants, inferior a la que hi havia un segle abans. L'economia tradicional es basava en l'agricultura de secà, sent conegudes especialment les cireres. Però els darrers anys el turisme ha guanyat importància, evitant en part la davallada de població que s'havia produït al segle XX.

Situació de la pilota: El joc a llargues gaudeix de bona salut a la vall, podent-se vore jugar, en major o menor mesura, als tres pobles en els carrers que històricament han sigut més importants per al joc.

Carrer la Plaça.

Situat en Campell (Poble Baix), és l'espai de joc de majors dimensions de la Vall, reservat per a les partides més fortes. A més a més, és la carretera de pas per arribar als altres pobles, fet que genera incomoditats per al joc que no existeixen als altres carrers.

Abans es jugava tant en aquest carrer com en el Carrer del Rei En Jaume.

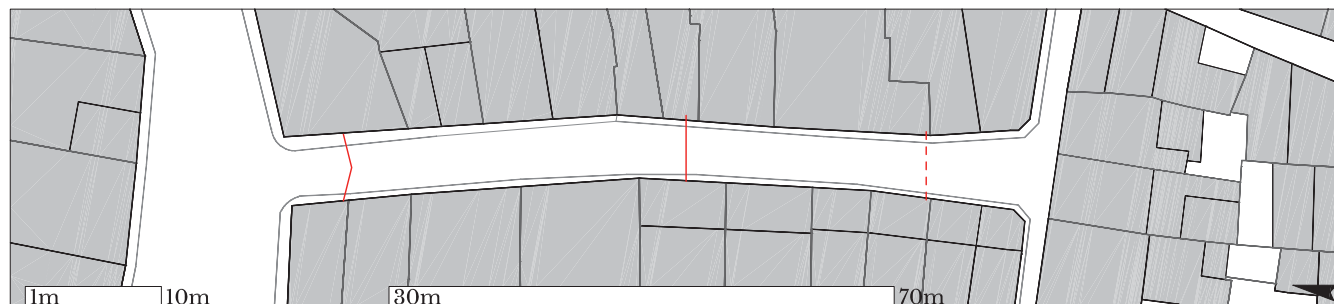
Urbanisme general: És un carrer molt llarg i recte, del que s'utilitzen uns 70m per al joc. La meitat de la façana està retranquejada, de manera que queda un ample de 5,50m en la part nord i 10m en la part sud. Aquest fet condiona la treta ja que algun jugador, com Màlia que és natural de la Vall, es capaç de traure i fer que la pilota caiga en la part retranquejada del carrer. Així el jugador en la part contrària perd la visió de la pilota durant un moment i després no pot tornar-la recta cap a la banca, fent que el joc es decante cap al rest.

Arquitectura: A una i dos mans, amb dos o tres plantes, totes habitatges unifamiliars. De construcció senzilla, molt plana, amb només alguns balcons en primera planta.

Urbanisme de detall: Dos voreres molt escases per a l'ample del carrer. Els fanals de primera planta estan protegits per un cub de reixa metàl·lica que envolta el fanal.

Carrer Major.

És el carrer on es practica el joc en Fleix, el Poble Mig. De menors dimensions que els altres, està reservat per a la pràctica dels xiquets.

Urbanisme general: Recte i pla, però curt, 60m entre la carretera i la façana oposada en el Carrer Sant Josep. L'ample és irregular, entre 5 i 5,50m. S'empren per al joc 45m.

Arquitectura: Majoritàriament de dos plantes i a una mà, tot i que existeixen tipologies de major envergadura. Una construcció molt senzilla i massissa. Destaca la presència de nombrosos ampits en coberta, protegint en la major part dels casos terrats en coberta.

Urbanisme de detall: Dos voreres estretes amb paviment discontinu i una calçada central asfaltada. Els fanals són els mateixos que als altres dos pobles, i la majoria dels de la Marina, col·locats en les façanes però aquesta vegada sense cap protecció.

Façana oest del Carrer Major de Fleix.

Carrer Príncep.

Situat en Benimaurell (Poble Dalt). El de més activitat dels tres on encara es juga en la Vall de Laguar. Les partides de la lliga provincial és disputen en ell.

Urbanisme general: De poc més de 80m de longitud, se n'empren és considerablement pla en els dos terços més propers de la banca, però amb una pendent creixent en l'últim terç. L'ample del carrer és prou reduït, al voltant de 3,50m en tot el seu recorregut.

Cal destacar la presència com a fons de perspectiva en el carrer de la part més interior de la serra del Cavall Verd.

Arquitectura: Façanes constituïdes per murs llisos amb relativament poques obertures però amb forta presència d'elements metàl·lics en façana, tot i que amb poc vol.

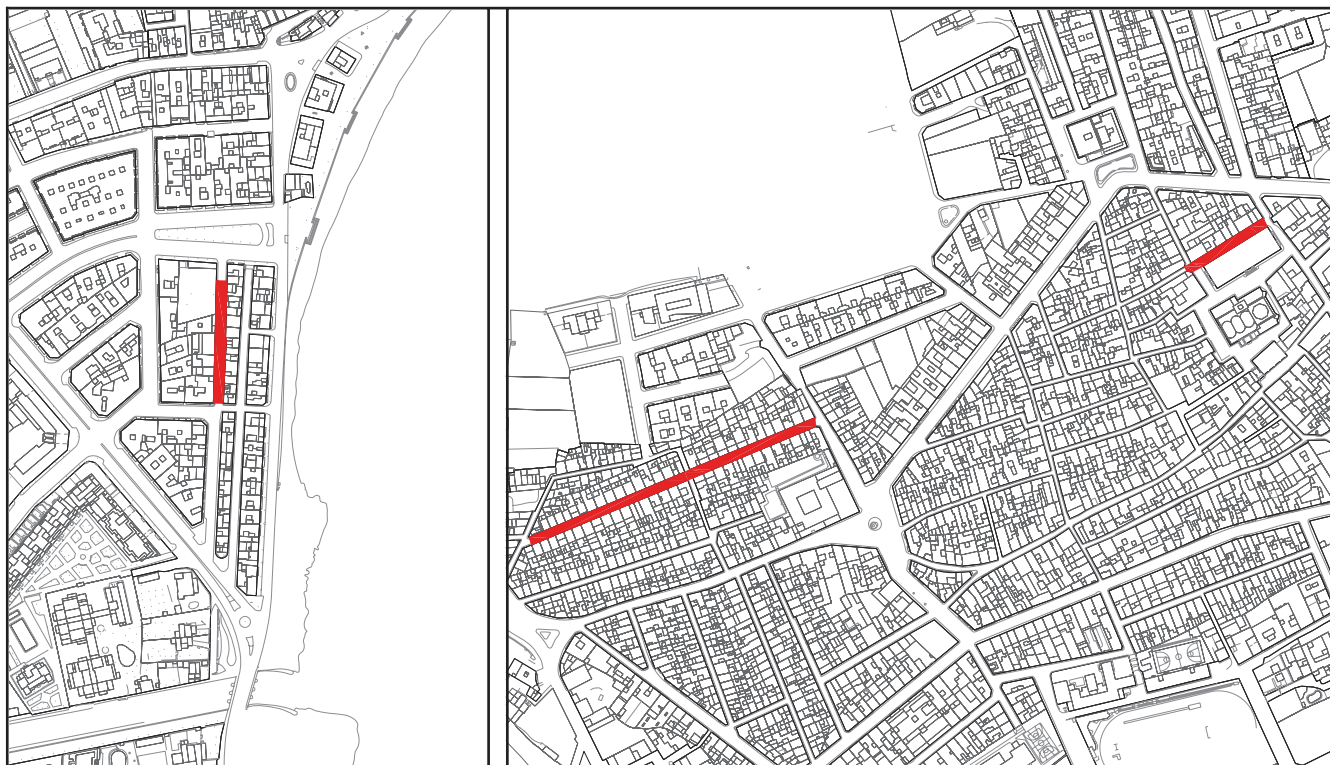
Urbanisme de detall: Les voreres són d'un formigó imprès de color clar imitant llambordes, però la calçada canvia respecte al centre del poble i es substitueix el formigó imprès per l'asfalt, que dona una superfície més llisa per al bot de la pilota.

Els fanals es fixen amb braços metàl·lics als murs de façana i estan formats per un políedre amb part superior opaca i laterals de vidre protegits amb una malla metàl·lica.

Vista del carrer des del rest.

Xàbia.

Plànol parcial de Xàbia i el barri de Duanes. Escala 1/5000.

Fonts: Principalment obtinguda de Josep Sapena, amb aportacions de gent que he anat trobant en les tres visites realitzades al poble.

Característiques generals: Poble de gran importància històrica com es pot veure en l'arquitectura tant pública com privada. L'exemple més característic és l'església de Sant Bertomeu, construcció d'un gòtic tardà amb trets molt presents de fortalesa, emprada per a la defensa d'atacs berberiscos. A diferència de la majoria de pobles de la Marina, no va estar afectada per l'expulsió dels moriscos ja que aleshores ja contava amb una gran població de cristians vells.

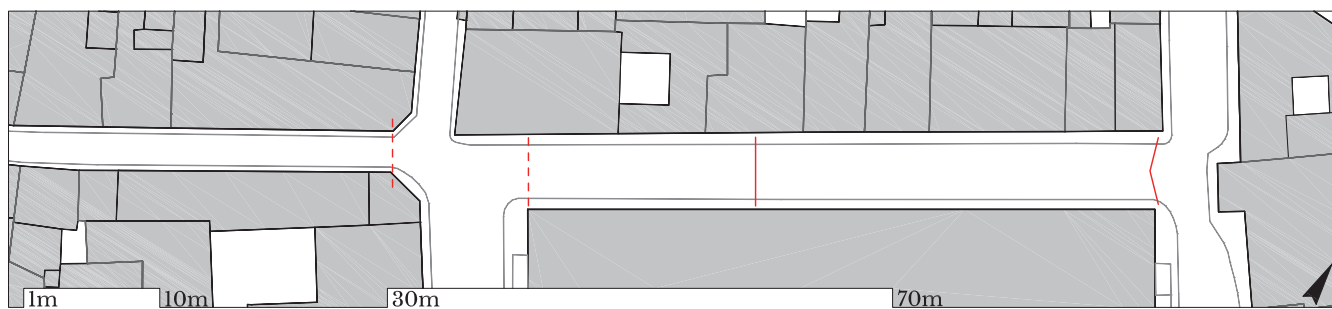
Als anys seixanta del segle XX va començar l'exploració del turisme, ja que fins aleshores el poble s'havia dedicat principalment a l'agricultura. Aquest nou ús va transformar el terme formant un nou nucli de població junt a la mar més dispers i desordenat.

Es pot dir que Xàbia té un tarannà diferent a la resta de pobles de la comarca, conjunció de la seua situació aïllada geogràficament i el seu discórrer en la història, divergent en molts aspectes de la resta de pobles.

Situació de la pilota: L'alt nivell econòmic de la població va permetre l'existència d'un trinquet, adosat a la muralla, construït amb jornal de vila, és a dir, fet per gent del poble sense cobrar. La riuada de l'any 1957 el va enderrocar parcialment i poc després va desaparèixer. Hui en dia existeix un altre trinquet recentment construït al poliesportiu.

La pràctica de la pilota, que durant uns anys es va abandonar, goja ara de molt bona salut. S'utilitza regularment el trinquet, tant per jugar a escala i corda com a raspall, es fan partides al carrer de llargues per participar a la lliga i partides de fira o xicotetes competicions de llargues locals amb motiu de les festes, tant al casc històric com al port. Els carrers on es juga actualment són el de Sor Maria Gallart en el casc històric i el de la Verge de Loreto en el port. Antigament es jugava molt a llargues en el Carrer Nou i a llargues i raspall en el Carrer de Jesús el Nazareno.

Carrer Sor Maria Gallart.

Urbanisme general: És un carrer molt curt per jugar a pilota, aproximadament 60m, però amb un ample molt regular d'uns sis metres. Açò és déu a que el carrer és el resultat de rodejar l'edifici exent del mercat. Aquesta escassa distància entre la banca i el rest fan que moltes vegades, quan els jugadors traent són molt forts, la pilota passe sobre el rest i bote al Carrer de Santa Clara.

L'orientació no és bona, ja que la banca s'orienta cap als 240° generant molèsties en el joc en certes èpoques de l'any que el Sol està més baix.

Arquitectura: Una de les façanes del carrer correspon al mercat, sent aquesta molt apta per a la pilota ja que és molt tancada i llisa. La façana enfrontada si té molts buits de diferents característiques però té pocs cossos sobreeixint d'ella.

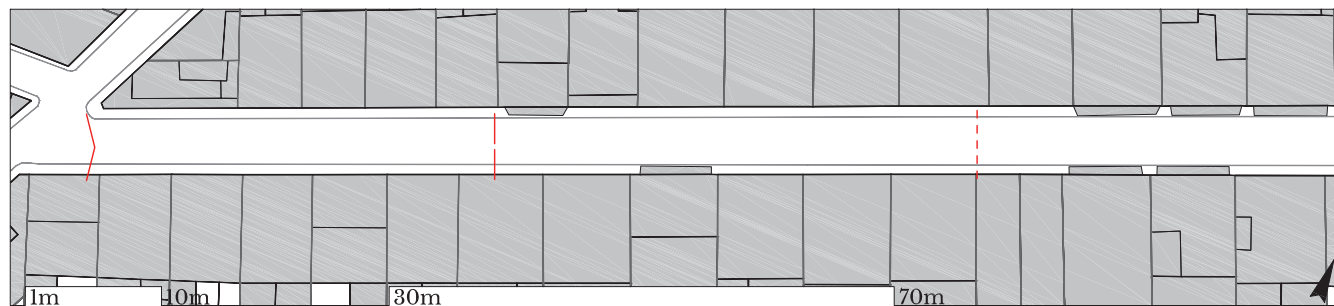
La construcció del mercat, així com la de les cases, és de gran qualitat, emprant la característica pedra calissa amb la que estan construïts tots els elements més singulars de Xàbia. Els brancals de les finestres i les portes, els cantons, algun element decoratiu de façana, fins i tot panys de façana complets, estan construïts amb carreus d'eixa pedra. La resta dels elements són els escassos balcons de forja existents i els panys principals de façana, de revestiments continus de morter emblanquinats.

Urbanisme de detall: El paviment del carrer és de xicotetes lloses de granit col·locades a òs, formant un terra molt continu i homogeni. Varies senyals de trànsit trenquen la continuïtat de la façana del mercat i sobre la façana d'enfront se situa la il·luminació del carrer, consistent en fanals penjats de braços metàl·lics amb forma cònica invertida. Les parts superiors del cos principal també són metàl·liques però les inferiors estan formades per una única peça transparent, que al menys per ara, no mostren danys

Cantó en la banca.

Carrer Nou.

Espai preferit per al joc fa anys, podien arribar a jugar-se dos partides una a continuació de l'altra gràcies a la seua longitud i continuïtat. Des de que es va recuperar la pilota no s'ha tornat a emprar tot i que la seua arquitectura, el seu traçat i les condicions socials no han variat en gran mesura.

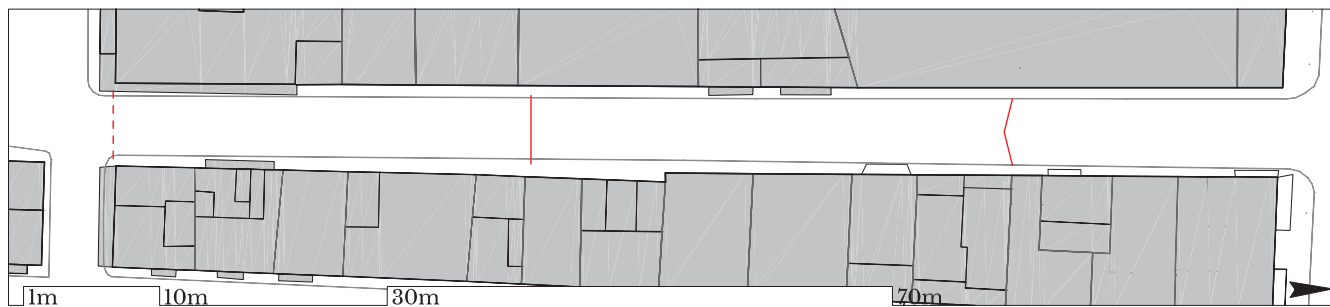
Forma part dels espais d'interés on es va practicar molt el joc però que no s'han tornat a emprar després de la recuperació del joc, a l'igual que la replaceta on estava el cine que s'emprava per jugar al frontó.

Urbanisme general: El carrer pertany a una trama ortogonal de carrers, formada per l'expansió que va tindre la ciutat fora de les muralles, enderrocades l'any 1873. El creixement de la ciutat es va produir a partir de l'impuls que va rebre per haver donat suport a Felip V en la guerra de successió, que va donar importància al port sobre el de Dénia, i a l'exportació de la pansa principalment. Com a resultat d'un planejament més ordenat, el carrer és totalment recte amb un ample de 5,40m i una longitud de 211m.

Arquitectura: Més senzilla que la general del centre històric, tot i que continua tenint una qualitat destacable dins del conjunt de la Marina. Majoritàriament habitatges unifamiliars entre mitgeres de dos plantes i un ample de parcel·la molt regular entre 5,50m i 7m. Destaca la gran abundància de brancals de portes i algun de finestra realitzats amb carreus. Fins i tot en algunes cases amb la planta primera de poca altura lliure i escasses obertures, es poden trobar uns buits de planta baixa treballats i de grans dimensions.

Urbanisme de detall: Dos voreres estretes de formigó imprès serparades per una vorada de pedra, de poca altura, de la part central asfaltada. Fanals de ferro i plàstic en els laterals recolzats amb un braç sobre la façana. Instal·lacions aèries vistes.

Carrer de la Verge del Loreto.

El carrer no es troba al casc del poble, sinó al nucli de Duanes de la Mar, en el port. S'ha jugat a pilota en diversos carrers, però actualment el que s'utilitza és el tram més al nord del de la Verge de Loreto, triat no tant per les seues característiques arquitectòniques, similars a la resta de la trama, més bé triat per la compatibilitat amb altres usos, ja que quan es sòl jugar a pilota coincideix amb les festes del barri.

Urbanisme general: És un barri situat junt al port, actualment molt modificat però on encara pot llegir-se una trama de carrers que van de nord a sud paral·lels a la mar, amb una edificació de baixa intensitat. El traçat de la trama respecte als eixos cardinals i sobretot al mar, el tamany de les edificacions i la relació amb el port, recorden molt a altres barris mariners com el Cabanyal de València, amb una escala molt més reduïda.

Arquitectura: De les mateixes característiques pel que fa a condicions volumètriques però molt més senzilla que la de l'extramurs del poble. Moltes edificacions han estat substituïdes per edificis amb els característics d'apartaments costaners. Aquests edificis volen balcons correguts que molesten el joc de pilota però no l'impedeixen per la ubicació de l'edificació als extrems del carrer.

Urbanisme de detall: Voreres de paviment de llosetes de morter i central asfaltat, les lluminàries són les mateixes que al casc històric: fanals penjats de braços metàl·lics amb forma cònica invertida. Les parts superiors del cos principal també són metàl·liques però les inferiors estan formades per una única peça transparent.

Façana est del carrer.

Xaló.

Plànol general de Xaló. Escala 1/5000.

Fonts: El testimoni va ser Martín Mas Garcés, antic alcalde del poble i jugador de pilota.

Característiques generals: El poble està situat en una vall molt plana, fet que diferencia el traçat dels carrers del poble respecte a la majoria dels de la Marina, zona molt muntanyosa. L'origen de la població es remunta als ibers i ha estat poblada des d'aleshores gràcies a la fertilitat de les seues terres. Al segle XV va pertanyer a la família de Joanot Martorell, que va gestionar la venda de la vall i acabà retant al comprador a un dol a tota ultrança.

El traçat urbà no és el d'una retícula modulada però s'acosta en certa manera, intuïnt-se uns eixos referits als punts cardinals.

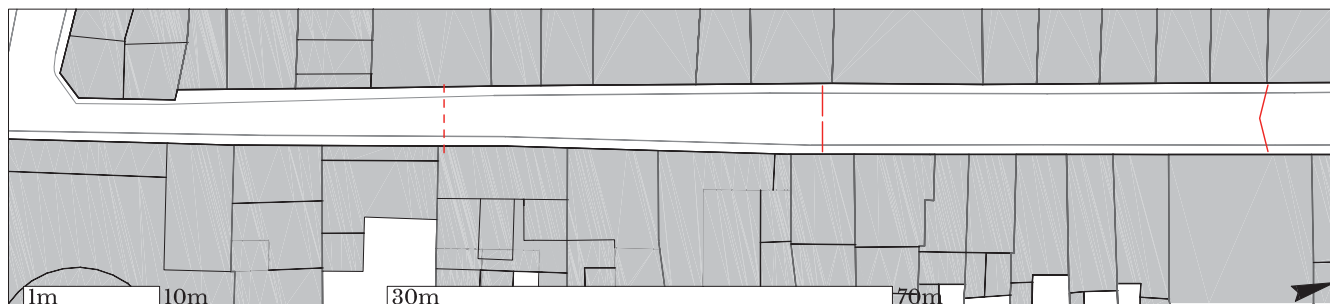
Situació de la pilota: Tot i ja no ser de pràctica massiva com en el passat, encara es juga a pilota, encara que actualment només es practica en el Carrer d'Alacant i, en alguna ocasió excepcional en el Carrer l'Església.

Exemple de l'afició per la pilota i el nivell econòmic de la població és que en el segle XX van arribar a haver dos trinquets en funcionament.

Antigament el Carrer principal per al joc també era el d'Alacant, però també era apreciat molt el Carrer Sant Antoni i en general tota la resta, ja que les característiques urbanes del poble fan que la major part dels carrers siguen aptes per a la pràctica. Cal destacar el Carrer Nou on, pels seus 330m de longitud, es van arribar a jugar tres partides de pilota alhora, una a continuació de l'altra.

Al poble es juga i s'ha jugat a llargues, traent de bragueta o de palma, a perxa, a raspall i, en els trinquets a escala i corda.

Carrer d'Alacant

És el carrer més important de la població, on es jugaven les partides més importants. En les partides més esperades es posaven canyissos als dos extrems del carrer i es cobrava entrada per vore la partida.

Urbanisme general: Carrer totalment recte amb un ample de 5,50m i una longitud d'uns 150m, es juga en la part central del carrer. El carrer discorre lleugerament desviat de l'eix nord-sud, fent-se la treta del nord cap al sud.

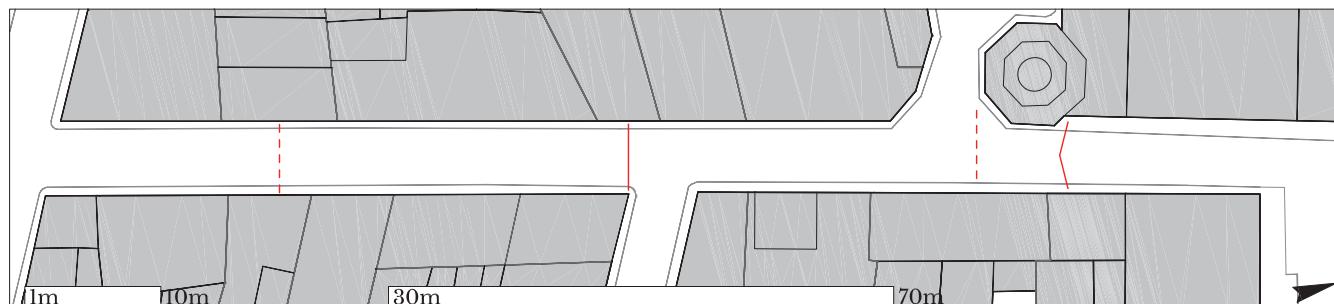
Arquitectura: Inicialment d'habitatges unifamiliars entre mitgeres, existeixen alguns xicotets edificis d'habitatges plurifamiliars de construcció recent. L'estil arquitectònic és dispers, des de xicotets habitatges de planta baixa i una superior de poca altura fins edificis plurifamiliars amb vols tancats i balcons correguts. Pel que fa als acabats ocorre el mateix: des d'acabats amb morter de calç fins a revestiments monocapa, des de xicotetes reixes de forja fins a balcons tancats amb reixats molt treballats.

Apareixen elements molestos per al joc, però amb una proporció que no l'impossibilita: els esmentats balcons correguts i vols tancats i alguns aparells de climatització en façana.

Destaca la façana trasera de l'església, molt massissa i sense ordre en els buits però amb un treball de maçoneria d'excel·lent acabat, rematat als punts més difícils amb carreus i en molt bon estat de conservació.

Urbanisme de detall: Dos estretes voreres i una calçada asfaltada amb gran quantitat de cotxes aparcats a nivell de terra. Instal·lacions elèctriques aèries en un lateral del carrer i fanals en les façanes amb laterals de plàstic.

Carrer de l'Església.

Urbanisme general: Un dels carrers de major escala de la població, comunica directament la carretera amb la Plaça Major. Té unes proporcions molt bones per al joc, 5,80m d'ample i 95 de llarg. Però la importància del carrer en el moviment del poble, i l'abundància de bons carrers, han limitat molt la pràctica.

A més a més d'un bon traçat, també té una molt bona orientació nord-sud i una escassa pendent.

Arquitectura: Edificacions de tres plantes en la seua majoria, amb unes dimensions tant en planta com en altura que fan palés l'importància de la via. En harmonia amb l'escala, els detalls de la construcció també destaquen, no tant per la qualitat dels materials sinó pel bon treball amb que estan fets: façanes modulades, reixes de forja amb regust modernista i fusteries de qualitat. Però, tot i el treball en les façanes, els elements no són molestos per al joc de pilota per l'escàs vol i la seua discontinuïtat.

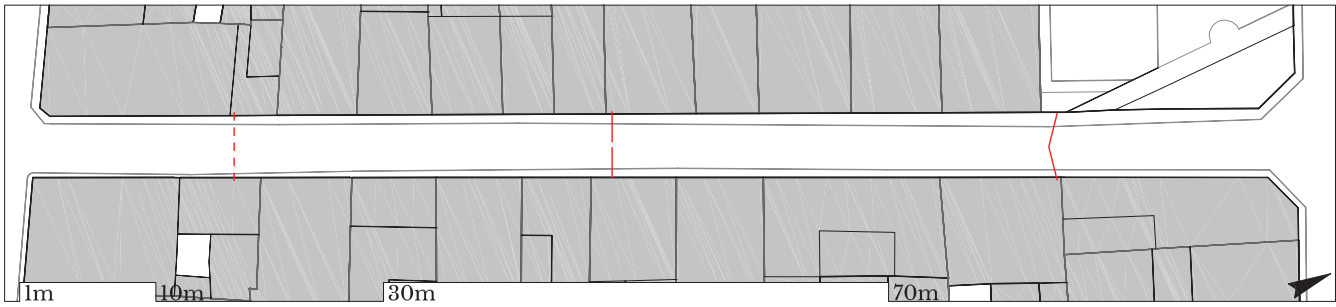
I sobre la silueta del carrer destaca el campanar de l'església, de planta octogonal i pràcticament exent. Construït amb rajola i carreus amb uns aparells molt cuidats, a l'igual que la resta de l'església.

Urbanisme de detall: Aquest aspecte no està en consonància amb el traçat general i l'arquitectura. Dos voreres de molt poca amplària i la resta de l'espai asfaltat, sense cap diferenciació. Instal·lacions elèctriques travessant el carrer i il·luminació amb fanals en les façanes de laterals plàstics.

Vista del rest.

Carrer de Sant Antoni.

Urbanisme general: Té un traçat òptim per al joc de pilota, totalment recte i pla, amb 5m d'ample i 100m de longitud. No creua amb cap carrer i acaba contra altres dos. L'orientació propera a l'eix nord-sud també és molt apta per a la pilota.

Arquitectura: A cavall entre l'humilitat del Carrer Alacant i l'escala del Carrer de l'Església, té unes característiques arquitectòniques molt comunes: habitatges unifamiliars principalment a una mà i de dos altures, pocs buits i balcons com elements singulars. A més a més, el carrer està en un estat de conservació molt bo i fidel a eixos conceptes de l'arquitectura rural, encara que incorporant elements popularitzats en èpoques recents com les canaleres.

El resultat és una arquitectura senzilla i molt apta per al joc.

Urbanisme de detall: Voreres mínimament amples i carrer asfaltat, amb cotxes aparcats a un dels costats. En altura els únics elements que podem vore són els fanals sobre les façanes amb la cara superior opaca i les laterals de plàstic translúcid.

Anàlisis i comparativa de dades.

Breu explicació.

En aquest capítol s'analitzen de manera comparada les dades obtingudes de cada població i carrer. Es confronten en diferents combinacions depenent de les relacions existents entre elles. Els valors que poden ser mesurats i comparats de manera objectiva són:

- La població i la seua evolució històrica.
- La conservació del joc i les seues modalitats.
- Les dimensions i característiques del traçat del carrer.
- Els elements perturbadors i les mesures correctores corresponents.

La comparació de les dades es realitza gràficament o per mitjà de fòrmules aritmètiques per trobar valors mitjans, desviacions o tendències. Però cal remarcar que, donat el limitat nombre d'elements catalogats respecte a la quantitat de factors que poden influir, i variables que s'han de tindre en compte, les conclusions ací adoptades només serveixen per ajudar a raonar certs comportaments o eleccions que es realitzen en el joc. En cap cas les dades obtingudes es poden considerar valors objectius ja que, tot i que els mètodes emprats ho siguen, les dades obtingudes no ho són.

En cadascun dels gràfics es realitza una combinació diferent dels elements, explicant en una llegenda adjunta tots els factors que s'han tingut en compte i la manera en que s'han confrontat.

Les dades per les que s'han elaborat les enumeracions de carrers per tamany són les proporcionades pel cens. Per a la població actual s'ha emprat el cens de 2007 i per al tamany històric el cens de l'any 1900. Aquest cens és anterior a les migracions produïdes per la plaga de la fil·loxera, la guerra civil i la migració a les ciutats. S'ha estimat que el nombre d'habitants en eixa època reflecteix el tamany de cada població respecte a les altres històricament. Donat que les denominacions dels carrers per a la seua identificació són massa extenses i dificulten la comprensió dels gràfics, s'ha establert una codificació comuna a totes les comparatives. S'acompanya a continuació la llegenda explicativa de les abreviatures que serà vàlida durant tot el capítol:

- ALM – Alcalalí, Carrer Major.
- ALN – Alcalalí, Carrer Nou.
- BAM – Beniardà, Plaça de la Constitució i Carrer Major.
- BDG – Benidoleig, Carrer Gabriel Miró.
- BDB – Benidoleig, Carrer Santa Bàrbara.
- BRR- Benidorm, Carrer Ricardo.
- BRA – Benidorm, Carrer Almadrava.
- BFL – Benifato, Carrer del Llavador.
- BFL – Benifato, Carrer la Séquia.
- BMM – Benimantell, Plaça Major.
- BMB – Benimantell, Carrer Barranc.
- BOV – Bolulla, Carrer València.
- CAM – Calp, Carrer la Mar.

GAB – Gata de Gorgos, Carrer la Bassa.
GAF – Gata de Gorgos, Carrer Doctor Gómez Ferrer.
GAA – Gata de Gorgos, Carrer Sant Antoni.
GUB – El Castell de Guadalest, Carrer de Baix.
GUA – El Castell de Guadalest, Avinguda d’Alacant.
COA – Confrides, Carrer Sant Antoni.
FIN – Finestrat, Carrer Nou.
FIF – Finestrat, Carrer de la Fonteta.
LLR – Llíber, Carrer Sant Roc.
LLP – Llíber, Carrer la Pau.
MUD – Murla, Carrer de Dalt.
LNM – La Nucia, Carrer Major.
LNE – La Nucia, Carrer d’Enmig.
PAD – Parcent, Carrer de Dalt.
PAC – Parcent, Carrer del Curtet.
RAM – El Ràfol d’Almúnia, Carrer Major.
SAM – Sagra, Carrer Major.
SAB – Sagra, Carrer de Baix.
SEM – Sella, Plaça Major.
TOL – Tormos, Carrer Sant Lluís Bertran.
TOC – Tormos, Carrer del Castellet.
TOS – Tormos, Carrer de la Santa Creu.
VLM – La Vall de Laguar, Carrer Major.
VLÇ – La Vall de Laguar, Carrer la Plaça.
VLP – La Vall de Laguar, Carrer Príncep.
XBS – Xàbia, Carrer de Sor Maria Gallart.
XBN – Xàbia, Carrer Nou.
XBL – Xàbia, Duanes, Carrer Verge del Loreto.
XLA – Xaló, Carrer d’Alacant.
XLE – Xaló, Carrer de l’Església.
XLS – Xaló, Carrer Sant Antoni.

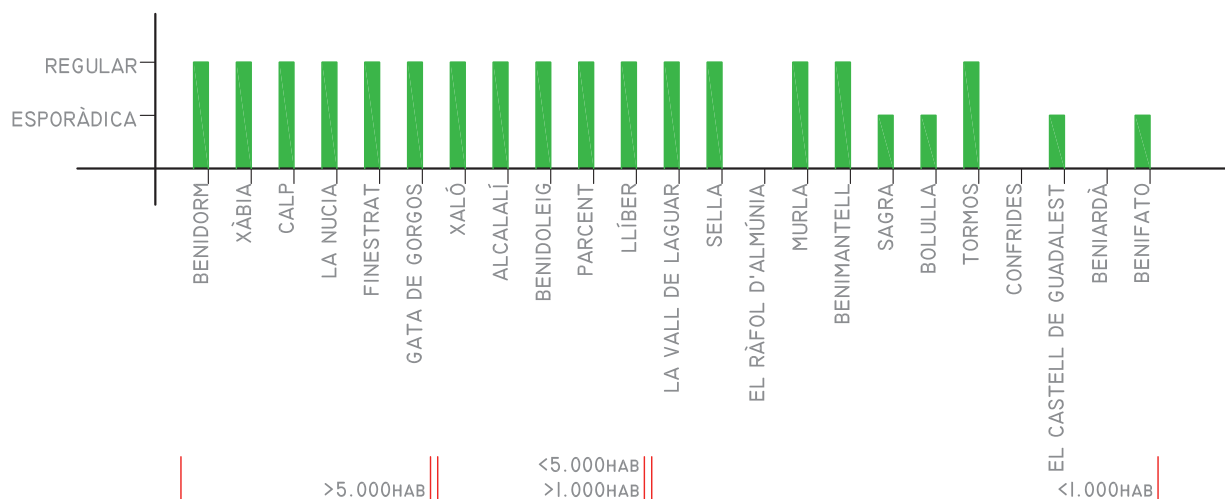
Poblacions per habitants censats l'any 2007 i conservació del joc.

Aspectes estudiats: Amb aquesta gràfica es preten mostrar gràficament la conservació actual del joc de llargues en les poblacions estudiades, classificant-les segons la població actual per tal de comprovar si hi ha alguna relació visible entre el tamany de les poblacions i la a modalitat del joc.

Construcció del gràfic: En l'eix de les abscisses s'enumeren les poblacions per ordre descendent d'habitants, dividides en tres grups segons el tamany. Per les característiques especials de les dos comarques no es poden parlar de pobles o ciutats, donat que el creixement de les poblacions ha sigut molt ràpid i poc planificat, resultant invàlida una classificació d'importància únicament basada en el nombre d'habitants.

L'eix de les ordenades reflecteix el nivell de pràctica del joc, dividit simplement en regular i esporàdica. Regular indica que el joc es pràctica per gent del poble amb certa regularitat al menys durant alguna època de l'any. Esporàdica significa que la pràctica es redueix a algunes partides soltes en determinades dates claus en la població i no es conta amb una majoria de jugadors locals.

Processat de les dades: No se n'ha realitzat cap.

Gràf. n°1.- Poblacions per habitants censats l'any 2007 i conservació del joc.

Modalitats de joc per pobles segons població l'any 1900.

Aspectes estudiats: La intenció inicial de la gràfica és fer un llistat de les diferents modalitats i els pobles on es practica. S'ha ordenat les poblacions per tamany històric per comprovar si existeix alguna correlació entre el tamany i les modalitats jugades.

Construcció del gràfic: En l'eix de les abscisses s'ordenen per tamany descendent les poblacions catalogades. Donat que les modalitats jugades es una dada històrica, s'enumeren respecte al tamany històric i importància de cadascuna d'elles. En l'eix de les ordenades es classifiquen les diferents modalitats de jocs a ratlles jugades en la zona:

Llargues/bragueta: Modalitat base, necessita major extensió per a la seua pràctica, tot i que en carrers molt llargs es marca un ratlla per marcar una falta en el rest que indica que més enllà d'ella no es pintaran ratlles durant la partida.

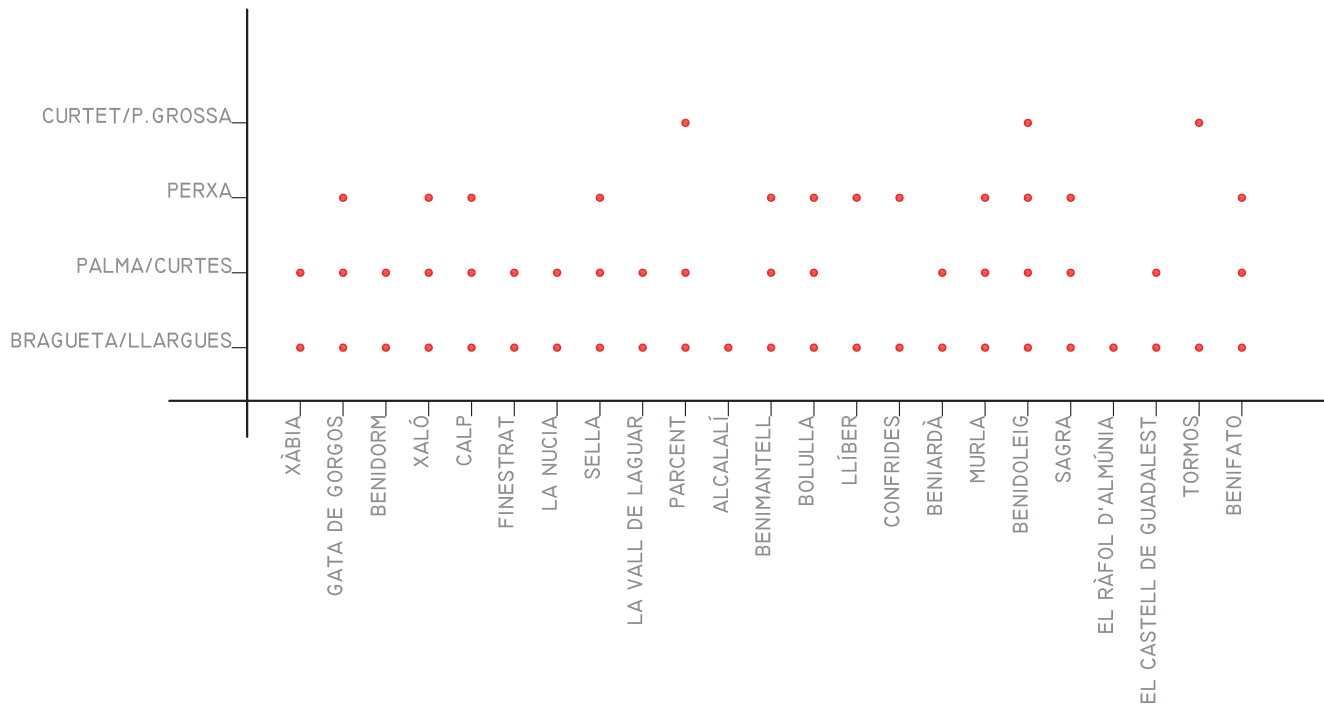
Curtes/palma: Molt semblant a les llargues, la diferència és que la ratlla del rest indica tant el

punt a partir del qual no es poden pintar ratlles com el punt a partir del qual si, en la treta només, arriba la pilota abans de botar serà falta de la banca.

Perxa: Modalitat que es caracteritza per la treta, com s'ha explicat en la introducció. Després es juga a llargues o a curtes, depenent del poble.

Curtet/pilota grossa: Ací s'agrupen diversos jocs perduts fa temps dels que es difícil esbrinar les regles exactes. Però tots de poca extensió en el carrer i amb ratlles.

Processat de les dades: No se n'ha realitzat cap.

Gràf. n°2.- Modalitat de jocs per pobles ordenats segons població de l'any 1900.

Longitud de carrers per tamany de població.

Aspectes estudiats: Els fets a estudiats són les diferents longituds dels carrers classificats per pobles i aquests per tamany històric, tal i com s'ha definit en l'explicació prèvia. D'aquesta manera es pot esbrinar si en poblacions de major tamany s'han seleccionat els carrers per al joc amb els mateixos criteris que en poblacions més menudes.

Construcció de la gràfica: L'eix de les abscisses representa els metres de longitud dels carrers emprats en el joc. En l'eix d'ordenades, les poblacions per tamany en ordre ascendent.

Processat de les dades: S'ha calculat una mitjana aritmètica de la longitud dels carrers i una desviació típica. S'ha realitzat un primer càlcul conjunt i després s'han dividit els pobles en tres grups depenent del tamany històric de la població per calcular la mitjana i la desviació de cadascun dels grups. Els resultats s'acompanyen a continuació:

Càlcul general del grup.

Mitjana aritmètica = 58,08 metres.

Grup de poblacions de més de 2.000 habitants.

Mitjana aritmètica = 60,50 metres.

Desviació típica = 7,98 metres, aproximadament el 13%

Grup de poblacions d'entre 1.000 i 2.000 habitants.

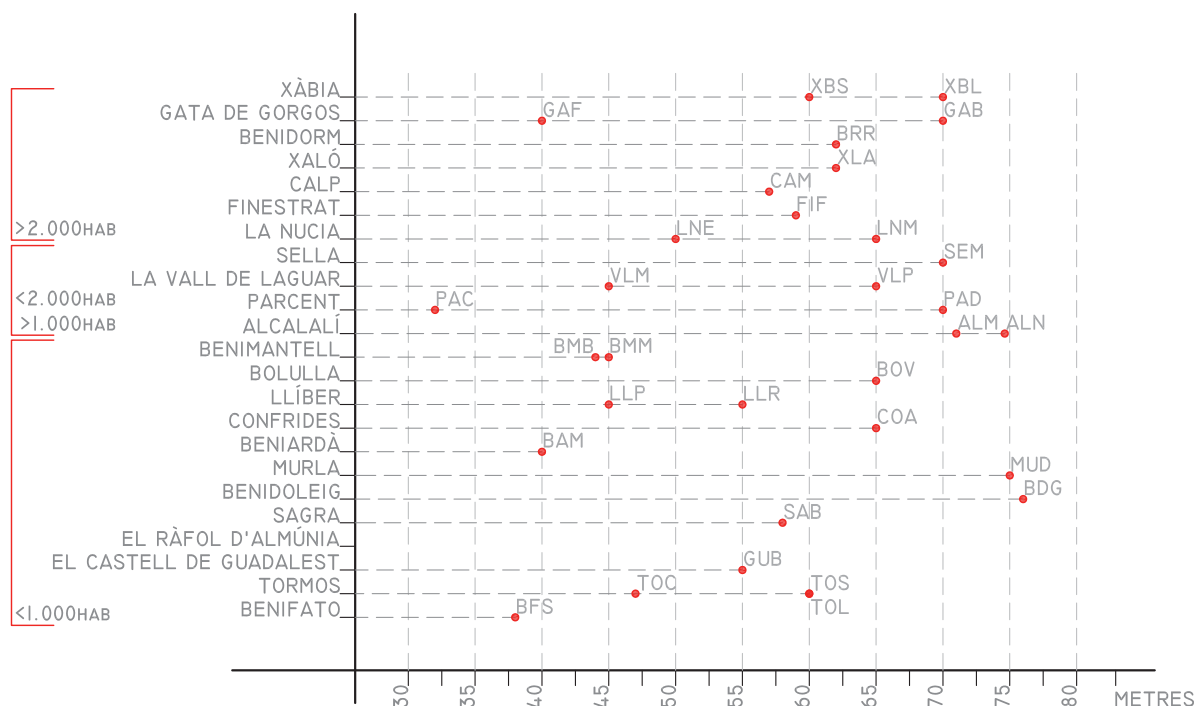
Mitjana aritmètica = 61,07 metres.

Desviació típica = 14,64 metres, aproximadament el 24%

Grup de poblacions de menys de 1.000 habitants.

Mitjana aritmètica = 55,20 metres.

Desviació típica = 11,54 metres, aproximadament el 21%

Gràf. n°3.- Longitud de carrers per tamany de població.

Ample de carrers per tamany de població.

Aspectes estudiats: Els fets a estudiar són les dimensions dels carrers classificats per pobles i aquests per tamany històric, tal i com s'ha definit en l'explicació prèvia. D'aquesta manera es pot esbrinar si en poblacions de major tamany s'han seleccionat els carrers per al joc amb els mateixos criteris que en poblacions més menudes.

Construcció de la gràfica: L'eix de les abscisses representa els metres d'amplària dels carrers. L'eix de les ordenades representa, de manera ascendent, les poblacions per tamany.

Processat de les dades: S'ha calculat una mitjana aritmètica de l'ample dels carrers i una desviació típica. S'ha realitzat un primer càlcul conjunt i després s'han dividit els pobles en tres grups depenent del tamany històric de la població per calcular la mitjana i la desviació de cadascun dels grups. Els resultats s'acompanyen a continuació:

Càlcul general del grup.

Mitjana aritmètica = 5,65 metres.

Grup de poblacions de més de 2.000 habitants.

Mitjana aritmètica = 5,62 metres.

Desviació típica = 0,84 metres, aproximadament el 15%

Grup de poblacions d'entre 1.000 i 2.000 habitants.

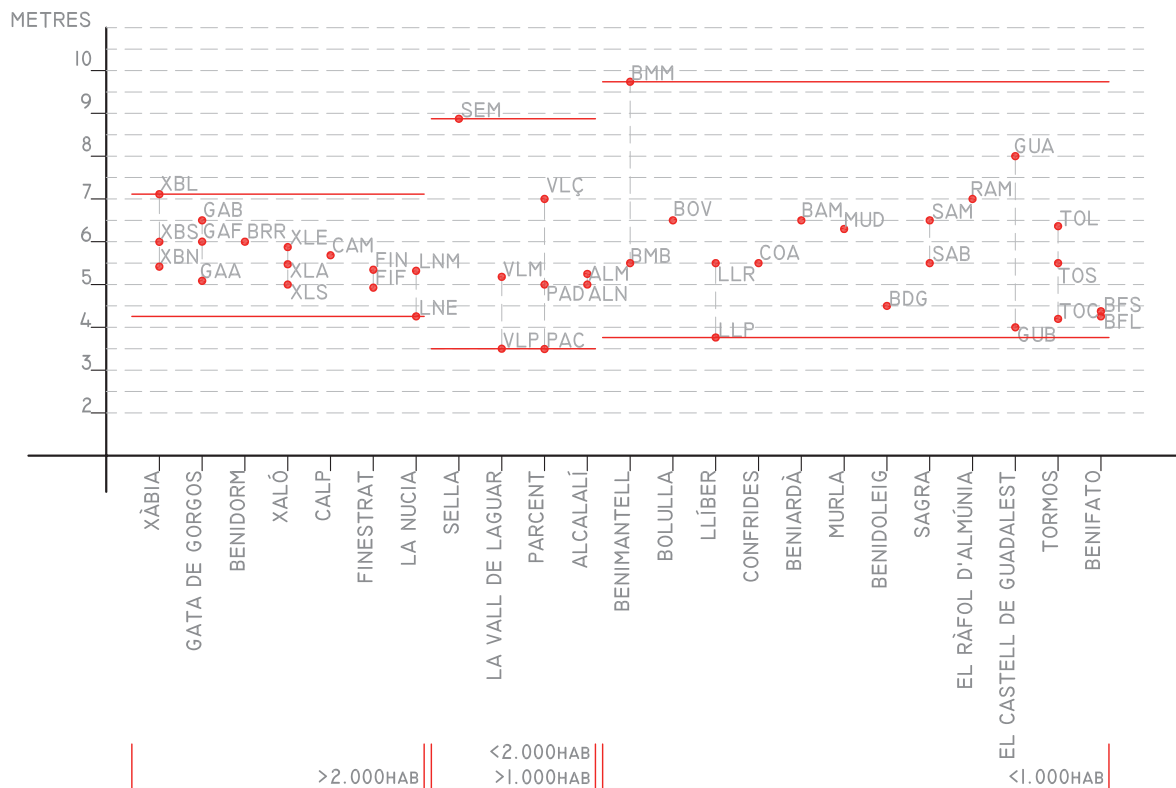
Mitjana aritmètica = 5,42 metres.

Desviació típica = 1,67 metres, aproximadament el 31%

Grup de poblacions de menys de 1.000 habitants.

Mitjana aritmètica = 5,77 metres.

Desviació típica = 1,18 metres, aproximadament el 20%

Gràf. n°4.- Ample de carrers per tamany de població.

Longitud i amplària.

Aspectes estudiats: S'estableix la gràfica per comprovar si existeix alguna relació directa entre la longitud del joc i l'ample del carrer on es practica.

Construcció de la gràfica: Les abscisses estan dividides per metres abarçant des dels 20 fins als 80 metres. Les ordenades marquen els metres d'amplària de cadascun dels carrers, dividit també per tal d'abarcant tots els casos possibles.

Processat de les dades: S'ha emprat el mètode dels mínims quadrats per visualitzar la dispersió de dades que es produeix, en conjunt i dependent de les dimensions.

Longitud i amplària de carrers en ús o sense ús.

Aspectes estudiats: Es divideixen en dos grups els carrers que apareixen en la gràfica que relaciona la longitud i l'amplària. El criteri per a la divisió és l'ús actual dels carrers; per una banda els carrers on encara es juga i per l'altra els carrers on s'ha perdut la pràctica.

Construcció de la gràfica: A l'igual que en la gràfica original; les abscisses es divideixen en metres per indicar la longitud dels carrers i les ordenades en metres per indicar l'ample de cada carrer.

Processat de les dades: S'ha calculat la mitjana aritmètica de la longitud i l'ample tant dels carrers en ús com d'aquells on s'ha abandonat.

Carrers en ús.

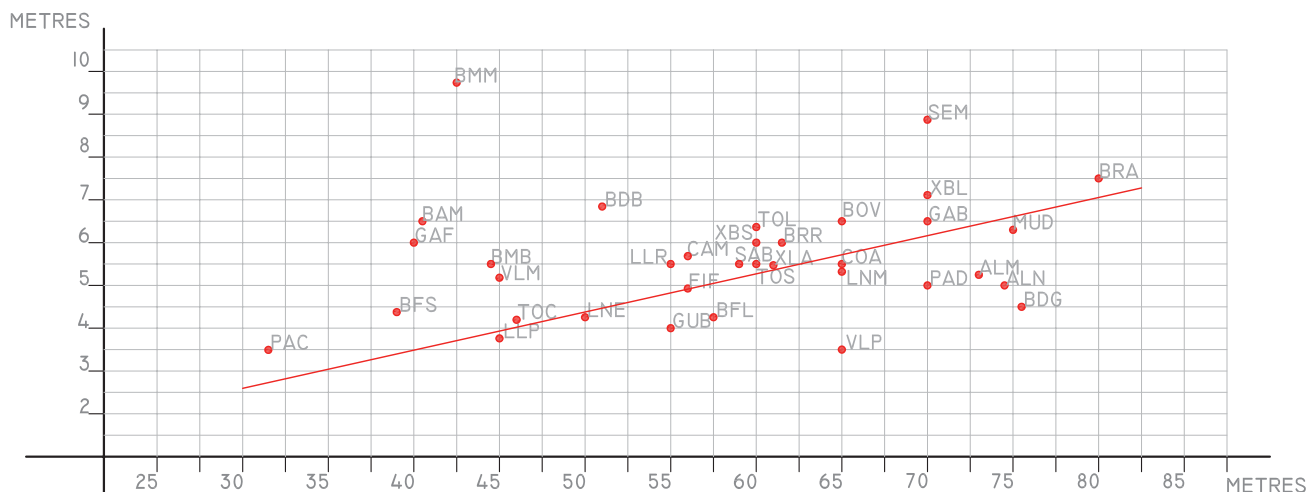
Mitjana aritmètica de la longitud = 60,41 metres.

Mitjana aritmètica de l'amplària = 6,14 metres.

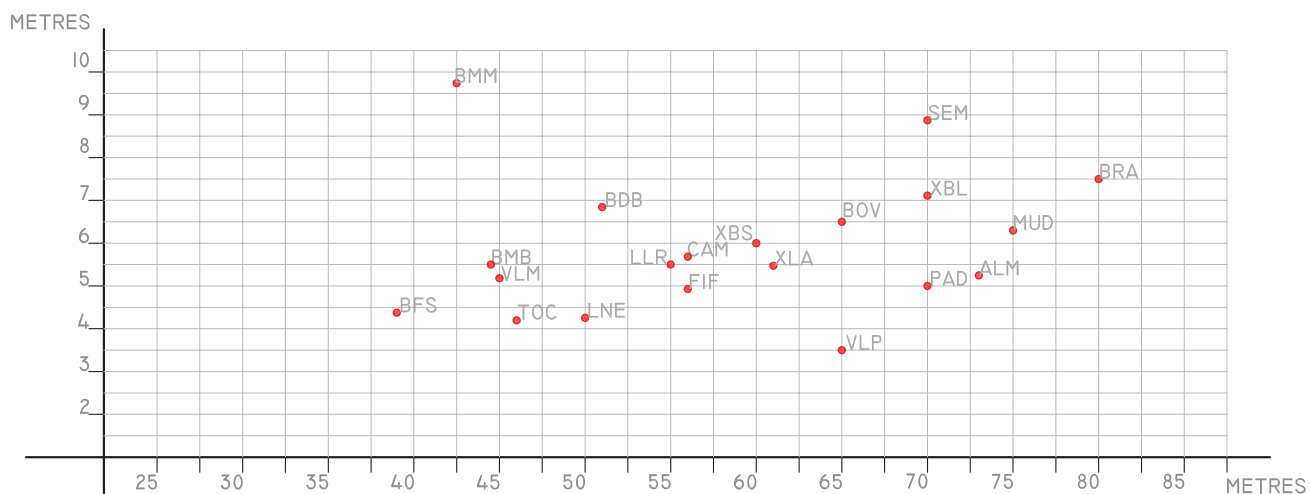
Carrers sense ús.

Mitjana aritmètica de la longitud = 57,45 metres.

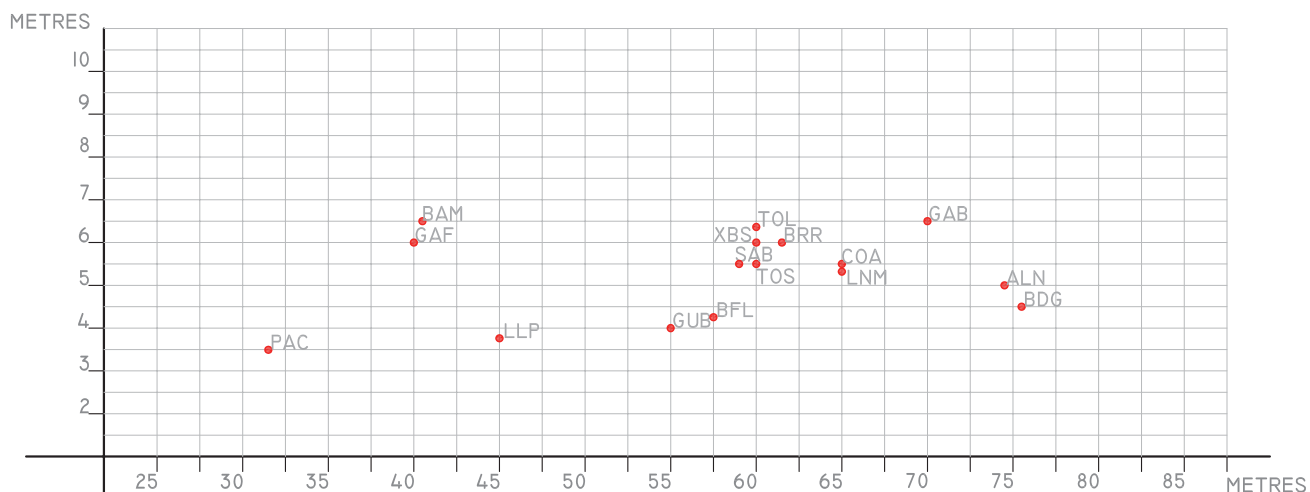
Mitjana aritmètica de l'amplària = 5,27 metres.

Gràf. n.º5.- Longitud i amplària.

Gràf. n.º6.- Longitud i amplària en carrers amb ús.

Gràf. n.º7.- Longitud i amplària en carreres sense ús.

Longitud i modalitats de joc.

Aspectes estudiats: Es relacionen la longitud del carrer emprada per al joc i les modalitats de joc que es practiquen, podent-ne ser més d'una. D'aquesta manera es pot comprovar la longitud de carrer mitjana emprada per a cada varietat, així com la varietat de mesures que es donen en cada varietat.

Construcció de la gràfica: Es construeix basant-se en quatre modalitats base, indicades en les ordenades, i en elles es detallen els carrers on es practica cada modalitat ordenades per longitud de manera proporcionada per l'escala mètrica de l'eix d'abscisses.

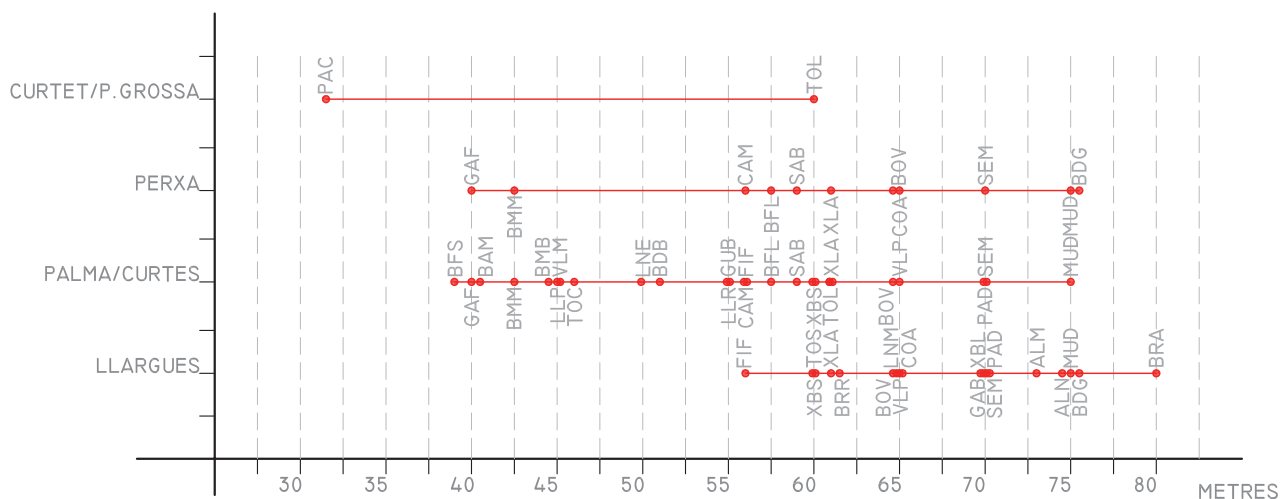
Processat de les dades: Es realitza la mitjana aritmètica dels carrers agrupats per modalitats:

Llargues/bragueta: 67,61 metres.

Palma/curtes: 54,92 metres.

Perxa: 60,64 metres.

Curtet/pilota grossa: 46,5 metres.

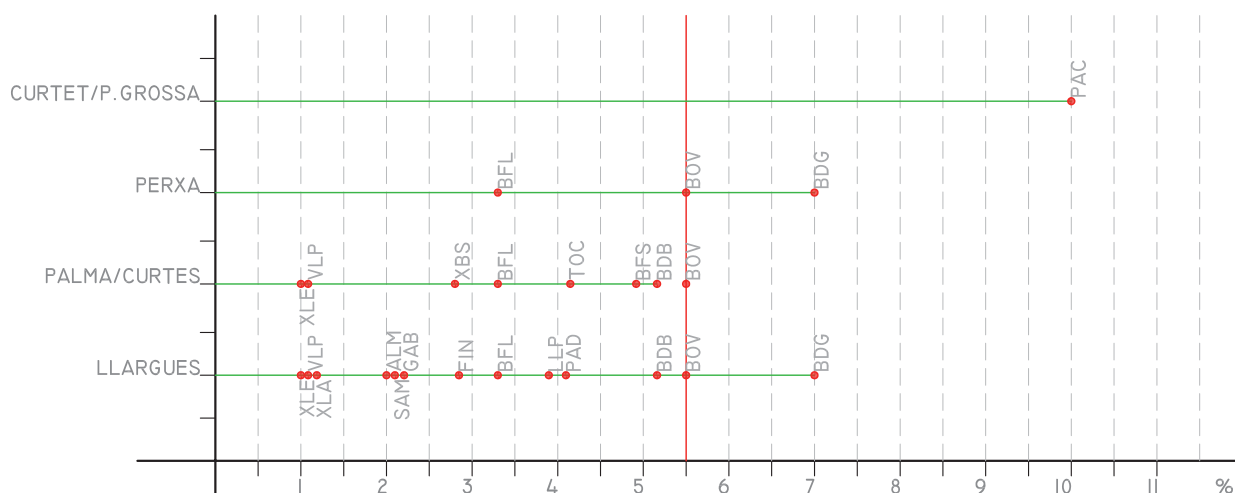
Gràf. n'8.- Longitud i modalitats de joc.

Pendents i modalitats de joc.

Aspectes estudiats: L'aspecte central és l'estudi sobre la pendent en el joc de pilota. Principalment establir una pendent màxima en la pràctica del joc, dividint-la per modalitats per esbrinar si hi ha alguna modalitat amb una tolerància diferent a la resta.

Construcció de la gràfica: A partir d'un eix d'ordenades dividit en les quatre modalitats estudiades, se situen les poblacions segons la pendent reglada en l'eix d'abscisses.

Processat de les dades: No se'n realitza cap.

Gràf. n°9.- Pendent i modalitats de joc.

Nombre d'encreuaments.

Aspectes estudiats: Donat que el joc de pilota es practica en l'espai públic, sempre conviu amb la circulació de les persones i altres usos. Quan més trànsit té un carrer major serà la relació. Un dels criteris arquitectònics pels que es pot valorar aquest aspecte és el nombre d'encreuaments amb altres carrers que existeixen. D'aquesta manera es preten esbrinar si existeix alguna relació entre el nombre d'encreuaments i la pràctica, especialment en l'actualitat on la pilota ja no gaudeix del recolçament social d'altres èpoques.

Construcció de la gràfica: En l'eix de les abscisses s'enumeren els carrers estudiats agrupats per pobles, i en l'eix de les ordenades el nombre d'encreuaments. El color verd indica els carrers on encara es practica el joc, siga esporàdicament o continua. El roig és per als carrers estudiats on ja no es juga. Els signes existents baix de cada agrupació per població indiquen si el carrer on es conserva el joc és el de més encreuaments, el de menys o es conserva igual en tots.

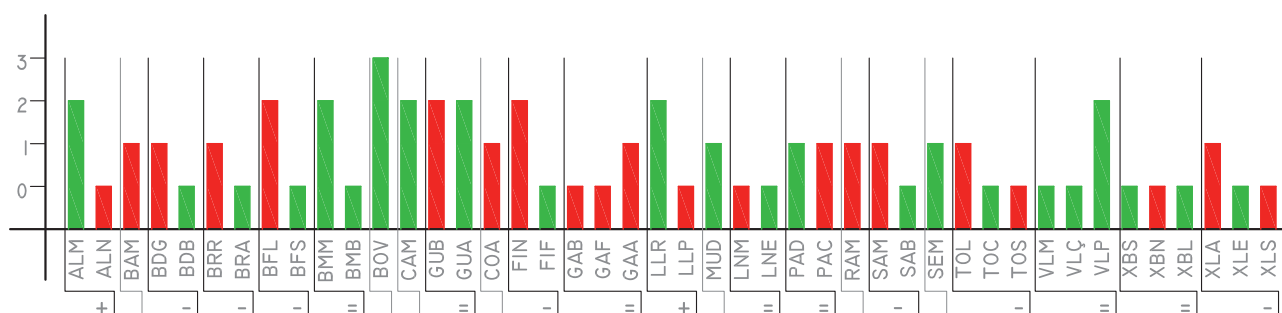
Pobles on es juga en el carrer amb més encreuaments: 2

Pobles on es juga en el carrer amb menys encreuaments: 7

Pobles on la pràctica és igual en tots: 7

Pobles amb només un carrer estudiat: 7

Processat de les dades: No se'n realitza cap.

Gràf. n°10.- Nombre d'encreuaments.

Elements perturbadors i mesures correctores.

Aspectes estudiats: Existeixen elements arquitectònics propis, en la seua major part de temps recents, que molesten o impedeixen jugar a pilota, i també existeixen actuacions realitzades amb la intenció d’ajudar a la pràctica del joc o evitar danys:

Distorsions: Elements arquitectònics aliens a la construcció rural característica de la zona. En la seua major part solen ser vols tancats construïts per aprofitar al màxim el volum edificable, però també poden ser voladissos, retranqueigs o elements arquitectònics singulars.

Publicitat: Cartelleria i altres elements relatius a negocis que intenten destacar en el carrer envaint l’espai públic, ja siga en altura o a nivell de terra.

Senyalitzacions: Pròpies de les administracions, sempre que estiguen col·locades de manera que molesten al joc de pilota.

Mobiliari urbà: Qualsevol element de mobiliari urbà que destorbe al joc. Principalment es tracta de pilons per evitar l’aparcament de vehicles.

Cablejat aèri: Cablejat que travessa el carrer en una posició o en un nombre tal que és fàcil que la pilota el colpeje.

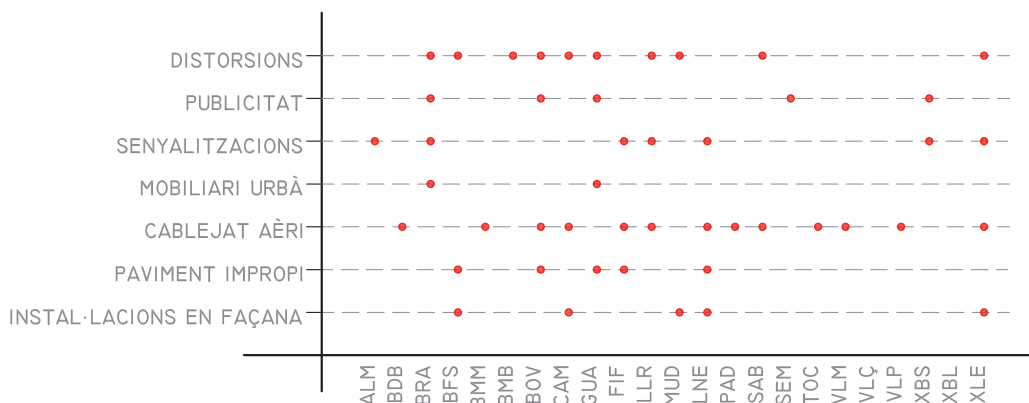
Paviment impropri: Certs paviments que per les seues capacitats impedeixen el bot de la pilota o suposen un perill per als jugadors.

Instal·lacions en façana: Principalment de climatització, aquest aspecte fa referència a elements relatius a les instal·lacions privades de les cases que se situen sobre façana ocupant un volum que pot arribar a ser molest per al joc.

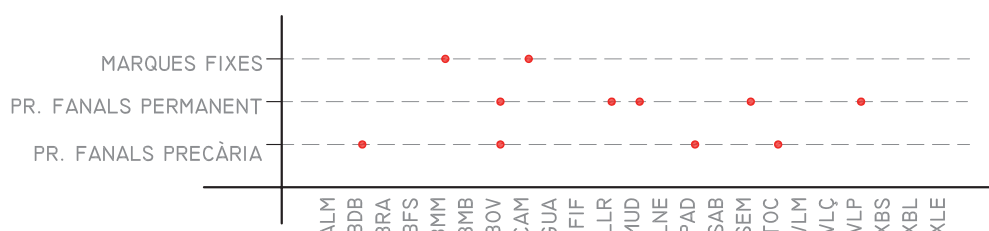
Marques fixes: Marques realitzades amb el paviment on s’indica de manera permanent les línies de falta, treta, quinze o el dau.

Proteccions de fanals: Poden ser permanent o precaries depenent de la qualitat amb la que s’hagen realitzat, però la intenció sempre és protegir el vidre dels fanals.

Construcció de la gràfica: En l’eix de les abscisses s’enumeren els carrers de l’estudi on encara es practica el joc i en el de les ordenades els elements que s’acaben d’explicar, dividit en dos gràfiques, una per a elements perturbadors i l’altra per a mesures correctores.

Gràf. n°11.- Elements perturbadors.

Gràf. n°12.- Mesures correctores.

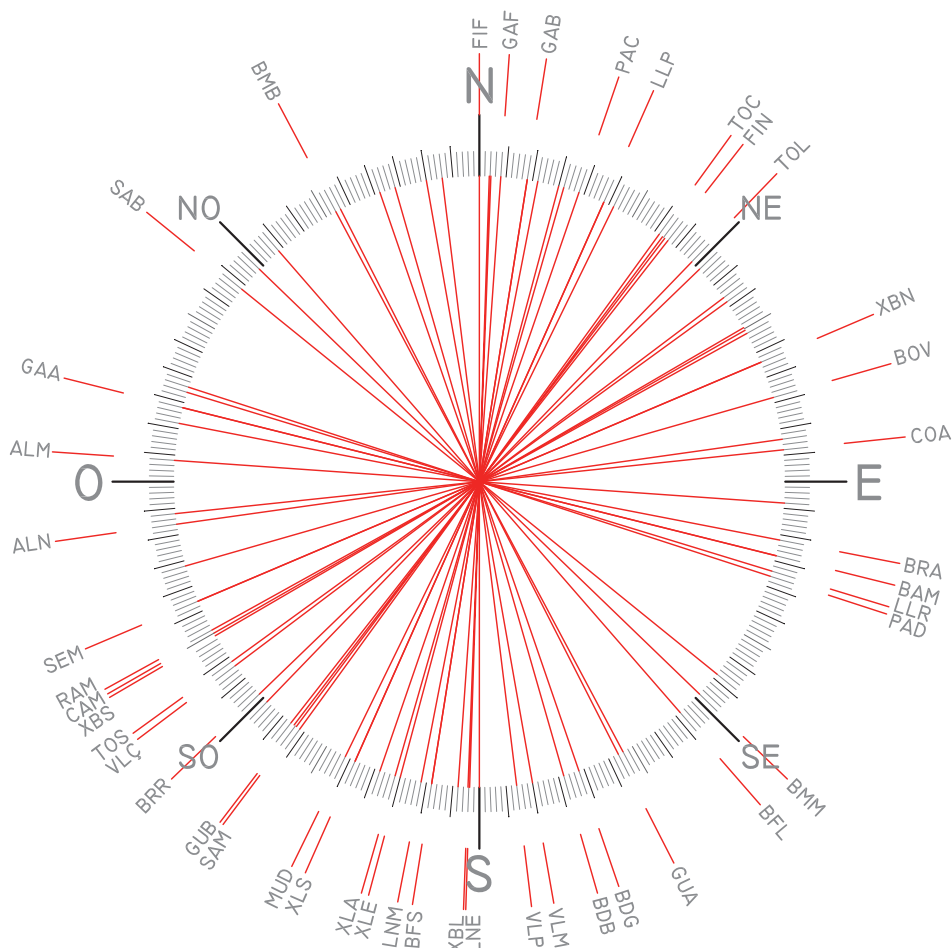
Orientacions.

Aspectes estudiats: Exclusivament l'orientació dels carrers. Diferents testimonis en certs pobles van afirmar que el Sol era una molèstia a certes hores del dia, en altres s'adapten certes costums i en altres s'ha pogut documentar eixa molèstia. El gràfic preten estudiar totes les orientacions per esbrinar l'arc on es produeixen les molèsties.

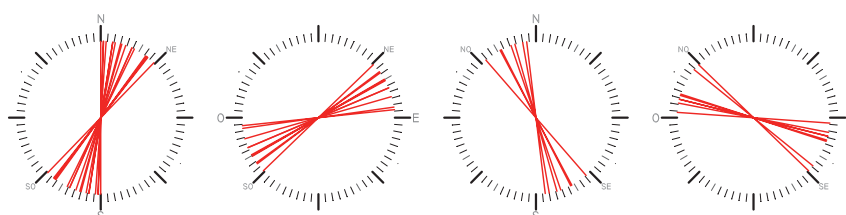
Construcció de la gràfica: Sobre una circumferència dividida en graus i amb els punts cardinals destacats s'indiquen les direccions següides per cadascun dels carrers del catàleg. La rotulació del codi del carrer indica la direcció cap a la que es dirigeix la pilota en la treta.

Després la gràfica es divideix en quatre per mostrar els carrers agrupats per la divisió en quatre de totes les orientacions possibles: de 0° a 45°, de 45° a 90°, de 90° a 135° i de 135° a 180°.

Processat de les dades: Cap.

Gràf. n.º13.- Orientació dels carrers.

Gràf. n.º14.- Orientació dels carrers per grups.

Valoració dels anàlisis realitzats.

En aquest capítol es valoren les dades extretes del catàleg, filtrades o no per les gràfiques. Per realitzar-ho d'una manera clara i facilitar la consulta s'ha dividit per apartats.

Sobre les poblacions.

Com ja s'ha comentat anteriorment, la practica de la pilota és un costum històric en les poblacions estudiades. A principis del segle XX es jugava de manera massiva, tant per aficionats com per professionals. En la majoria de pobles els millors carrers eren per als millors jugadors i les partides tenien gran aflluència de públic i moviment de travesses. La resta de carrers que eren mínimament aptes s'omplien per ordre descendent en estima per al joc, deixant aquells menys apreciats per als xiquets.

Després de la guerra civil la pràctica es va reduir: la fam i les pràctiques del nou règim, tal vegada foren les principals causes. Anys després, més o menys a la dècada dels setanta, es va produir un altre canvi perjudicial per al joc. L'obertura dels pobles amb el turisme i el canvi de règim van provocar grans canvis socials i la incorporació de noves activitats d'oci que competien directament amb la pilota. L'assentament d'aquests costums al llarg dels anys ha comportat la davallada progressiva del nombre de practicants del joc, ara molt més ralentitzada.

Aquestes situacions ens porten al moment actual. La pilota ha perdut la rellevància social que va arribar a tindre, considerant-se ara per la major part de la població com un costum a conservar però sense fer cap sacrifici. Aquesta és la visió general però hi han certs pobles on el joc es conserva més fort i la població tendeix a tolerar-lo més. Així doncs, es dona la situació de que quan major és la pràctica en un poble major és la tolerància de la població cap a la pilota. No vol dir açò que on hi ha menys pràctica no tinga acceptació, que la té, el que vol dir és que on menys es practica, menys disposada està la població no vinculada al joc per acceptar les molèsties que genera. Tot i que cal remarcar que, excepte gent no vinculada que veu afectada les seues rutines pel joc en el carrer, la població s'enorgulleix de la conservació del joc, i es lamenta en els pobles on s'ha perdut la pràctica.

La pèrdua de jugadors s'ha donat de manera prou homogènia entre la població de les Marines. La immigració afecta negativament al tant per cent de jugadors respecte al total d'habitants, però així i tot els pobles amb més habitants actualment aconseguen mantindre la pràctica. Tal i com es pot vore en gràf. n° 1, en totes les poblacions per damunt de 1.000 habitants es conserva el joc de manera regular, encara que siga en condicions precàries. Els pobles més menuts, per contra, no aconseguen tindre suficient quantitat de jugadors per formar equips propis que juguen de forma continuada, excepte en aquells pobles amb una afició molt forta.

Sobre les dimensions.

La pràctica del joc de pilota és molt flexible en tots els aspectes: des de modificacions de les regles, fins al nombre de jugadors o les condicions de l'espai de joc. Però aquesta flexibilitat és limitada, existeixen marges superiors i inferiors que si se superen impedeixen el joc o el dificulten sobremanera. També afecta la geometria del carrer, que ha de ser més o menys recte. Per poder

comparar uns carrers amb altres s'han pres unes mesures d'ample mitjà i longitud per a cada poble, sense considerar la geometria d'aquests. El motiu de no considerar la geometria del carrer en la gràfica és per la impossibilitat de considerar-ho de manera objectiva, ja que la regularitat no és un valor considerat prioritari per la major part de la gent implicada en el joc.

Cal remarcar també que les mesures de longitud són molt relatives. En quasi tots els carrers aquestes dimensions varien segons els jugadors, podent-se allargar o acurtar, fins i tot en una mateixa partida una de les banques pot traure a major distància, mecanisme per igualar les condicions dels jugadors. Així doncs, cal entendre eixes dimensions només com una guia, una convenció per ajudar a parlar de les dimensions dels carrers.

La gràfica nº 5 ofereix moltes dades respecte a les dimensions. El primer que veiem és que les dimensions dels carrers estan compreses entre els 33m de longitud del Carrer del Curtet de Parcent i els 80m del Carrer Ricardo de Benidorm. I pels 3,5m d'ample del mateix Carrer Curtet i el Carrer Princep de la Vall de Laguar i els 9,75m d'ample de la Plaça Major de Benimantell. Però la distribució dels pobles no és linial dins l'espectre, tendeix a concentrar-se en torn als valors mitjans: 59,23m de longitud i 5,72m d'amplària.

Aquesta concentració indica que els valors mitjans són mesures desitjades per als carrers i als que intenten apropar-se. Apareix la pregunta de que és més desitjable realment, les mesures

mitjanes o la proporció aconseguida.

En la mateixa gràfica apareix dibuixada la funció continua resultat del processat de les dades amb el mètode dels mínims quadrats. Com es veu a simple vista, no existeix una relació proporcional vàlida entre la longitud i l'ample. Els carrers de menor longitud queden en la seua major part per damunt de la funció continua, tot i que en gran part pertanyen a pobles amb trames d'origen àrab amb carrers estrets (Benifato, la Vall de Laguar, Parcent...). El fenomen contrari, en els carrers de major longitud, també es dona, però de manera molt menys present ja que, a més a més, existeix una diferència molt important entre els carrers llargs o curts: En la major part dels casos, els carrers curts ho són per necessitat però els llargs ho són per elecció ja que pot acurtar-se l'espai de joc.

Partida de llargues en la Plaça Major de Sella.

Així doncs, en gran part dels carrers el més preferible és apropar-se als valors mitjans en qualsevol dels dos paràmetres, encara que no es puga fer el mateix amb l'altre. I els carrers que presenten unes condicions més properes als valors mitjans són el Carrer Sor Maria Gallart de Xàbia (60x6m) i el Carrer de la Santa Creu de Tormos (60x5,5m).

L'urbanisme de les localitats estudiades ha patit grans transformacions durant el segle XX. Si bé és cert que els cascs històrics han conservat la trama en la major part dels casos, han crescut amb eixamples de condicions totalment diferents a les trames existents. Per aquest motiu i per la minva en la pràctica que ha reduït la quantitat de carrers on jugar, s'han elaborat les gràfiques n° 6 i n° 7. En aquestes gràfiques es representen els pobles per la seua relació longitud amplària però dividits en dos grups: carrers en ús en la n° 6 i sense ús en la n° 7.

D'aquesta manera s'han recalculat els valors mitjans; 60,41m de longitud i un ample de 6,14m per als carrers on es juga actualment; i 57,45m de longitud per 5,27m d'amplària per als carrers abandonats. Augmenten les dimensions en els carrers on es juga actualment però de manera desigual, no arriba al 5% per a la longitud i un 14% per a l'amplària. Aquest increment en les dimensions té dos manifestacions principals:

Per una banda s'ha abandonat la pràctica en pobles més xicotets que, per la menor escala, tenien uns carrers de menys longitud i secció més reduïda. Exemples d'aquest cas són Benifato i Beniardà.

Per altra banda estan els pobles que s'han desenvolupat urbanísticament i que han canviat el carrer de joc principal del casc històric per un de la nova trama, realitzada amb paràmetres més moderns que sempre impliquen un augment en les dimensions dels carrers. Dos exemples molt clars són Benidorm i Benidoleig.

El motiu pel que es substitueixen carrers de gran importància històrica per altres de nous està en la modificació en la manera de jugar. Gairebé tots els jugadors actuals tenen accés a un trinet per entrenar i jugar de seguit, i això canviat la proporció d'hores jugades en trinet front al carrer respecte a temps anteriors. Per aquest motiu els jugadors adapten la seua manera de joc en major mesura al trinet i les modalitats que allà es juguen. Això fa que els carrers més amples, llargs i regulars, que semblen més un trinet, guanyen força respecte als anteriors. També ha modificat aquesta manera de jugar el canvi en les pilotes. Anys enrere, la major part de les pilotes emprades eren de drap, o de badana però de menys pes que les actuals. Açò fa que la velocitat i la distància a la que es mou actualment la pilota siga major que en el passat, prenent així més importància la força i la rapidesa respecte a la picardia, qualitat que explota de les particularitats dels carrers.

Però tal vegada podria ser que sempre haja existit certa tendència a emprar carrers de gran tamany però per impossibilitats urbanes no haja sigut possible. Per aquest motiu s'han construït les gràfiques n° 3 i n° 4. En elles s'estudia la relació entre les dimensions dels carrers i les poblacions pel seu tamany històric. Les poblacions de major tamany tenien una trama més extensa amb major casuística de carrers i amb carrers de més envergadura, per això, pobles de major tamany haurien de tindre valors semblants a la mitjana actual.

De la gràfica n° 3 s'extrauen els valors mitjans per a tres grups de poblacions: les de més de 2.000 habitants (60,50m), les d'entre 2.000 i 1.000 habitants (61,07m) i les de menys de 1.000 habitants (55,20m). Les poblacions grans i mitjanes tenen una longitud pròximes a la dels carrers en ús actualment, mentre que els pobles més xicotets tenen carrers més curts. Aquestes dades presenten un problema per a la interpretació que més avant s'explicarà.

De la gràfica n° 4 s'extrauen els valors mitjans de l'amplària: més de 2.000 habitants (5,62m), entre 2.000 i 1.000 habitants (5,42m) i menys de 1.000 habitants (5,77m). Com es veu, tots queden molt per baix dels carrers en ús actuals (6,14m), dada que reforça la idea del canvi en el joc cap a

una dinàmica més semblant a la del trinquet amb major potència i menys picardia.

Però la comparació entre els diferents tamanys de poblacions presenta un problema, la gran desviació en les dades en certs grups. Mentre que les grans poblacions presenten unes desviacions típiques del 13 i el 15%, les mitjanes i xicotetes tenen; 24% i 21% per a la longitud i 31% i 20% per a l'amplària respectivament. Aquest fenomen es deu a la presència de casos molt especials que influeixen en el resultat donat el número de casos estudiats. Aquestes situacions es donen en els pobles mitjans i xicotets per la menor possibilitat d'elecció, que moltes vegades ha forçat l'elecció del carrer de joc. Cal anomenar especialment:

La Plaça Major de Sella, on l'ample de 8,9m dista molt de la mitjana; la Plaça Major de Benimantell, amb l'amplària màxima, 9,75m aproximadament; el Carrer del Curtet de Parcent, de 32x3,5m, dimensions que forçaven el joc a modalitats especials; i el Carrer Princep de la Vall de Laguar que, tot i tindre 65m de longitud, té només 3,5m d'ample, condicions que el converteixen en el carrer més esbelt dels catalogats.

Sobre les modalitats.

Existeix certa creença en el món de la pilota que afirma que les varietats de les llargues són el producte del joc en pobles xicotets o de trama més irregular, on no s'ha pogut jugar en carrers de grans dimensions i traçat regular.

Pel que fa als pobles on es practica cada modalitat, aquesta creença no es fa patent, tal i com pot vore's en la gràfica n° 2 que mostra la pràctica de cada modalitat poble a poble, amb els pobles ordenats per tamany. No s'aprecia cap preferència d'unes modalitats respecte d'altres que es pugui vincular al tamany de la població. Aquest fet no invalida l'afirmació, ja que el joc es va poder originar com a resposta als carrers de menor escala però després estendre's als pobles més grans, on existien molts jugadors i podien practicar-se més varietats.

En gràf. n° 8 es representen els carrers agrupats per modalitats que es practiquen i ordenats per longitud. La longitud mitjana dels carrers de llargues és de 67,61m, la de perxa de 60,64 i la de curtes de 54,92m. La longitud dels carrers de perxa superior als de curtes és degut a la major proporció dels primers que també s'utilitzen per jugar a llargues, comparat amb els carrers de curtes on normalment només es practica aquesta varietat.

Aquest fet pot derivar d'un altre factor a tindre en compte: la potència de la banca. En llargues, una banca molt potent contra un equip que no tinga un bon rest suposa una partida desigualada amb molts quinze fets en la treta. Per corregir aquest fet es pot limitar l'acció de la banca, endarrerint la treta o canviant de modalitat. En el joc a curtes la falta de

*Espectadors asseguts darrere de la banca.
Carrer Fonteta, Finestrat.*

darrere assegura que la treta mai serà tan llarga, però pot col·locar-se més. En perxa, per contra, la treta ja és més similar a un colp corrent. Per aquest motiu, la perxa és la modalitat que iguala més el joc quan hi ha desequilibri de la treta respecte a la resta de jugadors.

Així doncs, el joc de palma o curtes sí té una relació directa amb el tamany dels carrers, mentre que el joc de perxa té relació amb el tamany dels carrers i les característiques dels jugadors.

Vista del rest a les 19h d'un 10 d'agost. Carrer de Sant Antoni, Confrides.

Sobre l'orientació i la pendent.

En alguns carrers el Sol és una molèstia per als jugadors a determinades hores del dia, des de pobles on es juga poc fins altres on es juga molt com la Plaça Major de Sella. Diferents testimonis en alguns pobles insisteixen en la mateixa idea, que en alguns llocs comporta canvis d'hàbits.

En gràf. n° 13 es recopilen les orientacions de tots els carrers estudiats per intentar esbrinar quines són les millors o pitjors orientacions i si existeix alguna tendència cap a certes direccions.

La tendència cap a alguna direcció és difusa: 18 carrers tenen orientació entre N-S i NE-SO, 11 la tenen entre NE-SO i E-O, 7 entre N-S i NO-SE, i 8 entre NO-SE i E-O. Com es pot veure existeix certa tendència cap a les orientacions entre N-S i NE-SO, però no es suficientment clara per ser determinant, pot deure's a altres factors o a l'atzar. El que si està clar són les orientacions aptes i les molestes. En el cas d'Alcalalí, no resulta molest el Sol al Carrer Major, però si al Carrer Nou. També és molest en Sella, Calp i la resta dels que tenen una orientació entre NE-SO i E-O, sempre per la vesprada. Pel que fa als matins existeixen menys testimonis ja que actualment es juguen la major part de les partides per la vesprada, però simplement cal realitzar una simetria respecte a l'eix N-S per determinar els carrers que poden presentar problemes.

El problema de l'orientació no és tan determinant a l'hora de l'elecció del carrer, ja que altres factors com les dimensions, la pendent i certs impediments poden inhabilitar el joc mentre que l'orientació només el dificulta. El que si que comporta és el canvi d'hàbits respecte als horaris de les partides per així evitar la posició del sol que perturba al joc.

Pel que fa a la pendent, en la gràfica n° 9 s'estableixen línies dividides per la pendent, una per a cada modalitat, i es situen sobre elles tots els carrers estudiats amb una pendent aproximada superior a l'1%. Com es pot veure existeix un límit en el 5,5% de pendent per damunt del qual només existeixen dos carrers. Un és el Carrer del Curtet de Parcent, on es jugava a modalitats de poc recorregut i que era apreciat per la planura de les seues façanes i les poques molèsties que originaven als veïns. L'altre és el Carrer Gabriel Miró de Benidoleig que té una pendent d'un 7% amb un canvi de rasant cap a la meitat del carrer que origina els problemes que es comenten en la seua fitxa.

No existeix cap indicati en la gràfica de que la pendent afecte a la modalitat de joc que es practica, afectant al desenvolupament del joc de similar manera en totes elles.

Sobre els impediments.

La segona meitat del segle XX va suposar un canvi extraordinari en el tractament de l'espai públic a les poblacions de les Marines. Els carrers i places de les poblacions no estaven pavimentats, no existia xarxa de clavegueram on arregar les aigües de pluja, ni enllumenat públic. Tampoc existia pràcticament mobiliari urbà, ni instal·lacions elèctriques, senyalitzacions o publicitat. A més a més, la construcció era més senzilla, resultava molt car realitzar cossos volats en les façanes per a la poca superfície extra que s'aconseguia, i el mateix ocorria amb altres elements arquitectònics en la seua major part ornamentals. Els carrers tenien una arquitectura molt homogènia i amb façanes prou planes que ajudaven a córrer a la pilota i un paviment de terra continu molt desigual i de poca qualitat, per això es deia: "Jugador de bot, pagador de butxaca", en referència a la probabilitat de que si deixaves botar la pilota aquesta rebotara de qualsevol manera imprevista.

Així doncs, la pavimentació dels carrers, en la major part dels casos, ha suposat una millora per al joc, mentre que la resta d'incorporacions el destorben en major o menor mesura, arribant a impedir-lo completament. Existeixen molèsties que ho són en menor grau, com els aparells de climatització en façana o els cablejats travessant el carrer, que poden desbaratar uns quants quinze durant una partida però res més. Altres, en canvi, suposen un impediment del joc total, com el voladís del Carrer Major de La Nucia o els pilons per evitar l'aparcament en el Carrer Almadrava de Benidorm. En un cas afecten molt al recorregut de la pilota i en el segon cas afecta a la seguretat dels jugadors.

En la gràfica nº 11 es pot comprovar la poca consideració que hi ha cap aquestes situacions, donat la quantitat d'elements perturbadors que hi han en els carrers on es juga actualment.

L'home bo mostrant els marcadors de les ratlles junt al contador dels jocs. Carrer d'Enmig, La Nucia.

Sobre les adaptacions.

Com s'acaba de comentar al punt anterior, en quasi tots els carrers existeixen diverses molèsties que destorben el joc. En alguns pobles es prenen consideracions al respecte, però no és la regla comú. En Parcent, el bar situat en el Carrer de Dalt, té la publicitat girada per col·locar-se paral·lela al sentit de la pilota i oferir així menys resistència al pas d'aquesta. En Murla està molt assimilat l'ús de la pilota i les façanes no presenten gairebé cap element que pugja resultar molest per al joc. Aquestes mesures solen tindre a vore amb les propietats particulars, però poques vegades amb elements urbans públics.

Les referents a elements urbans modificats o adaptats a la pilota es recopilen en la gr. n° 12 sobre mesures correctores. Tot i que de les dos accions de les que s'han trobat exemples, els únics elements construïts que únicament serveixen per al joc de pilota són les marques permanents en el paviment, i aquesta mesura només s'ha pres en dos pobles: Calp i Benimantell.

L'altra mesura, la protecció dels fanals, serveix per evitar els danys sobre aquests, però no ajuden al joc. És a dir, les molèsties que poden originar els fanals en la partida no es solucionen, no es substitueixen els fanals per altres de menor tamany o amb unes característiques que ajuden al joc, es protegeixen per evitar els problemes que poden originar els cops contra els elements fràgils que els componen.

Jugadors al rest esperant la treta de la banca. Carrer de Dalt,.

Sobre l'arquitectura.

El joc està condicionat en gran mesura per l'arquitectura que l'envolta, ja que ha evolucionat al llarg del temps junt a aquesta, adaptant-se i variant les regles per aprofitar l'avantatge que moltes vegades suposa jugar en un carrer, o per minimitzar els problemes que origina. Per exemple: en Bèlgica, on es conserva també un joc de pilota similar, es juga en camp obert, és a dir, amb límits definits per unes línies pintades al terra. Quan la pilota toca algun element fora d'aquestes ratlles perd el quinze l'últim que l'ha tocat abans. En llargues, i per extensió en tots els jocs de pilota valenciana, quan la pilota passa per damunt les cases i es perd, tots els presents es queden esperant uns segons per si la pilota torna, ja que l'arquitectura que conforma els carrers té cobertes inclinades cap a façana, balcons amb inclinació per evacuar l'aigua i baranes metàl·liques molt lleugeres que la deixen passar o altres elements dels quals la pilota pot tornar. En aquest cas

l'arquitectura ajuda al joc i li dóna vida, quan la pilota torna al camp la sensació és d'una oportunitat guanyada, de que el joc continua.

Altra possibilitat que dóna l'arquitectura a la pilota és la modalitat de perxa. La treta d'aquesta implica l'existència d'un tancament de façana continu i de certa superfície sobre el que fer rebotar la pilota. No haguera aparegut aquesta modalitat sense una arquitectura tan massissa i de façanes tan llises com la que es dóna en l'arquitectura d'aquestes poblacions. Sense l'esquerdejat de calç no existiria la perxa. La influència de l'arquitectura també arriba als colps: vore una partida de pilota en Bolulla és una experiència més rica que en altres carrers que poden semblar millors per al joc. El motiu és que en Bolulla és juga en un carrer sense eixida per un dels extrems i un encreuament en l'altre, fets que possibiliten que la pilota colpeje la paret i el jugador la jugue de rebot, un dels colps més atractius de la pilota pels reflexes que es demostren i els moviments del jugador.

La major part d'aquestes propietats les presenta també el trinquet, possiblement derivades de la convivència del joc en els dos espais. Però hi ha una característica del joc al carrer de poc profit en el trinquet: la picardia. Aquest aspecte, que ja s'ha comentat, és l'ànima del joc al carrer, pel que es parla de joc a més a més d'esport, el que possibilita que un jugador de seixanta anys pugui jugar millor que un bon jugador de trenta. I la picardia no és més que saber aprofitar les debilitats del contrari, les regles del joc, i les condicions arquitectòniques del carrer per fer els quinze. De vegades es busca colpejar en una porta per a que el rebot quede mort, arrimar-la a la façana esquerra del contrari, aprofitar la pendent de les cobertes per a que la pilota arribi més

lluny i moltes altres possibilitats, fent que la intel·ligència done un avantatge front a la força bruta.

L'última relació entre la pilota i l'arquitectura no té res a veure amb el joc en ell mateix, té a veure amb la percepció del joc. L'experiència d'una partida al carrer no és simplement ser espectador d'un esport o activitat cultural, és una participació en un acte social. No en un acte social qualsevol, en un acte vinculat al nostre passat, a la història, en el que els participants encara es comporten amb els mateixos costums que molt de temps enrere. I l'arquitectura dels carrers és l'escenari sobre el que es realitza la representació i, a l'igual que en el teatre, ens ajuda a situar-nos i a comprendre el que ens envolta. Per aquest motiu l'arquitectura pròpia dels carrers de joc és un valor afegit, un element catalitzador d'eixa sensació d'estar vivint un fet que ha travessat el temps fins a nosaltres.

Vista des de la Plaça Major d'una partida de palma en La Nucia.

L'arquitectura que ha envoltat a la pilota, i l'envolta encara en la major part dels casos, és l'arquitectura rural característica de les comarques centrals valencianes. Són habitatges unifamiliars en la seua gran majoria, de dos o tres plantes, d'una altura lliure major en pobles més rics i principalment vora la costa. Les tipologies a les que responen són les conegudes com a una mà i a dos mans, que presenten una casuística de buits en façana prou constant i ordenada en les façanes principals i desordenada i escasa en les façanes laterals o posteriors. La construcció d'aquestes edificacions és principalment de maçoneria amb morter de calç, algunes vegades amb elements (brancals, dintells o cantons) reforçats amb carreus llaurats més o menys acuradament. L'acabat de la façana sempre és esquerdejat, de morter de calç o algeps depenent de les possibilitats, i molt llis, amb ornamentació en pocs casos i amb reixes i balcons de forja senzilla principalment. Per cobrir aquestes construccions el més característic és la coberta de teula àrab a dos aigües, amb la principal volcant a façana, on apareix amb cornises de vols continguts.

Conclusions.

El joc de pilota a llargues té un origen anterior a la població de l'àrea de la Marina, a la que va arribar en època romana probablement, i des d'aleshores s'ha mantés vinculat al territori. Si bé la dinàmica general del joc no ha canviat, si ho han fet les regles i condicions de joc, per tal d'adaptar-se a l'evolució social i urbana del lloc on es desenvolupava. I el resultat d'aquesta adaptació, al llarg del temps, és el que coneixem per joc de pilota.

L'objectiu principal d'aquest treball era la catalogació i el processament de les dades obtingudes d'eixa catalogació amb dos intencions. Per una banda recopilar una informació oral dispersa que mai s'havia agrupat, i per l'altra, contrastar eixes dades per determinar els factors en comú, les diferències, les relacions causa-efecte o qualsevol fet que pogués aparèixer durant l'estudi.

Respecte a aquesta catalogació podem extraure diverses conclusions. La informació oral no és inmutable, un full de paper groguenc que passa a través del temps desfent-se a poc a poc, complicant la seua lectura però sense variar-la o distorsionar-la. La informació oral no envelleix, perquè es renova constantment, cada persona a la que passa és un nou suport que la filtra per entendre-la i l'adapta a la codificació del seu pensament. Per aquest motiu, el catàleg és un reflexe del nostre temps, parla dels records que han sobreviscut a través de les vivències dels protagonistes, de vegades fets recents i de vegades passats, que el temps ha polit i donat forma. De manera que certes dades quantitatives són de difícil consideració. Per exemple, la longitud d'un carrer abandonat fa molt de temps: el testimoni pot recordar el temps en que es jugava, quan ell era un xiquet, recordar a què es jugava i des d'on es feia però, respecte a la longitud, recordar una distància de joc superior a la que era real, magnificada com ocorre amb molts records de l'infantesa. O tal vegada recorde la distància que s'emprava en les partides entre xicons, inferior a la del joc més professional entre adults. Per això s'ha procedit a la constatació física de totes les dades que són

Esperant per traure de bragueta en una partida de llargues. Carrer València, Bolulla.

encara mesurables, per discriminar entre les certesses i els indicis.

També s'ha pogut comprovar durant la catalogació el valor social de la pilota i la percepció de l'espai públic. Fins un temps relativament recent existia poca reglamentació sobre l'ús de l'espai públic, tot i ser d'un ús més intensiu que en l'actualitat. Aquesta falta de regulació dels usos i les pràctiques produïa indefensió de determinades persones en algunes situacions, però permetia una espontaneïtat que, a banda d'altres usos, afavoria la pràctica continuada de la pilota. Aquest valor vertebrador i cohesionador de la pilota entre els habitants dels pobles practicament ha desaparegut i difícilment es recuperarà. Sols queden alguns pobles amb una pràctica més arrelada que el conserven parcialment.

Si bé moltes dades subjectives no poden ser establertes com a premises rígides en un treball d'investigació, no ocorre el mateix amb altres, extretes no dels testimonis si no de les evidèn-

cies físiques. I l'objecte principal d'aquest treball, l'arquitectura, es documenta principalment a partir d'evidències físiques. D'aquesta manera podem dubtar sobre si s'ocupaven cinc metres més o menys del carrer, però no dubtem del seu ample i de les característiques de les edificacions que es conserven, afortunadament moltes.

I amb eixes dades podem procedir a les valoracions de la **relació entre el joc de pilota i l'arquitectura**, per determinar en quina mesura el joc depen d'aquesta. D'aquestes valoracions ja se'n parla en el capítol específic en detall, i d'eixes reflexions es poden extraure diverses conclusions:

El **tamany de les poblacions** ha afectat molt al joc de la pilota. Poblacions històricament grans han tingut un casc urbà més extens i, en conseqüència, més carrers per jugar a pilota. I els carrers més importants d'eixes poblacions han sigut triats entre una gran quantitat de carrers, fet que facilita l'elecció d'un carrer més proper al que es considerava més apte per al joc, que segons les dades processades són 59,23 metres de longitud i 5,72 metres d'amplària.

No podem però, establir una relació directa entre el tamany de la població i la facilitat per trobar carrers més acostats a la norma. Existeix un altre factor urbà, la trama o configuració del poble. El **traçat dels carrers** del poble depen de l'origen de la població, la situació geogràfica i l'evolució del poble

Partida de palma en el Carrer del Príncep, Benimaurell, la Vall de Laguar.

a través de la història. En Sella, amb 1758 habitants l'any 1900, l'espai de joc és la Plaça Major, amb un ample excessiu de quasi 9m. Així i tot és pot afirmar que és l'espai més apte per al joc de pilota, ja que la trama de Sella està formada per carrers amb grans pendents i/o molt poc ample, inferior als 2m en alguns casos. Tormos, per contra, amb només 477 habitants l'any 1900, celebrava les partides més importants en el Carrer Sant Lluís Bertran (60x6,4m) i en el Carrer de la Santa Creu (60x5,5m), tots dos de mesures més properes a la norma. Aquest fet es deu a la situació de Tormos sobre un terreny amb una pendent relativament suau i homogènia, de manera que els carrers que transcorren perpendiculars a eixa pendent són plans, rectes i regulars.

Per una banda existeixen els condicionants urbanístics que converteixen un carrer en apte per a la pilota: **la regularitat, la longitud, l'amplària i la pendent**. Aquests factors han de situar-se pròxims a certs valors que s'han determinat en l'estudi per permetre el joc. Per altra banda existeixen altres factors que en casos extrems poden impedir el joc però que normalment constitueixen una molèstia que el dificulta sense impossibilitar-ho. Eixos factors són l'orientació, la relació del carrer amb la resta de la trama, l'urbanització, l'arquitectura que el configura i certs detalls menors detallats en la gràf. n° 11.

L'orientació del carrer pot arribar a impedir el joc, però per un període de temps reduït, que es soluciona fent un descans, canviant el joc del matí a la vesprada o començant les partides més tard. Els carrers que pateixen aquesta molèstia actualment, que es juguen la major part de les partides per la vesprada, estan situats tots en alguna direcció entre NE-SO i E-O.

La relació del carrer amb la resta de la trama estableix la importància dins l'ordenació general del poble. Els carrers amb més importància ho són per un ús més intensiu per part de la població, ja siga per circulacions, comerç, esbarjo o altre factor. Durant una partida de pilota la gent té la possibilitat de travessar el carrer, simplement s'espera un moment fins el final del quinze per passar i mentre passa els jugadors detenen la partida el temps que calga. Quan més gent passe pel carrer més temps estarà el joc parat. La manera de mesurar parcialment aquest aspecte de forma objectiva, amb un criteri comparable entre tots els pobles, és el nombre de carrers amb els que es relaciona l'espai estudiat. D'aquesta forma s'ha pogut corroborar que, actualment, els carrers que connecten amb més carrers formant part de més rutes de trànsit han sigut abandonats per al joc en una proporció molt més elevada que aquells de menys circulació.

La importància de la pilota en la població estudiada té molt a veure també en aquest aspecte. En Murla l'espai de joc envaeix parcialment la travessia del poble, que es manté tancada durant la partida, obrint-se entre els quinze per deixar passar els vehicles. No podria ocórrer el mateix a Finestrat on la rellevància social de la pilota és molt menor.

La urbanització del carrer també pot ajudar o dificultar al joc, a través de xicotetes mesures que van en una o altra direcció, tal i com pot veure's en les gràf. n° 11 i 12. Paviments impropis, voreres altes, pilons per evitar l'aparcament, instal·lacions aèries i il·luminació mal ubicada constitueixen les principals molèsties. Amb seny i consideració aquestes molèsties poden evitar-se i incorporar també lleugeres mesures d'ajuda. En el següent capítol: Recomanacions, se'n parla al respecte.

L'últim factor a tindre en compte és l'arquitectura, entesa com a construcció de les edificacions que conformen el carrer. Aquest factor té dos vessants: la relativa a la **possibilitat i impediment del joc**, i la relativa a la percepció del joc com una experiència completa. Respecte a la primera vessant, no és la imatge general o tipologia la que perjudica o ajuda al joc, són xicotets detalls que, un a un, destorben el joc podent arribar a impedir-ho. I també s'han detallat per tipus i poble per determinar el nombre en el que ocorren i poder concloure que, en cap cas, ha existit el més mínim control o consideració respecte al joc.

Pel que fa a la segona vessant, la **percepció del joc com a experiència completa**, té a vore la imatge general de l'arquitectura, formada per algunes característiques generals comunes i una multitud de xicotets detalls. Aquesta vessant no té importància respecte al joc, no l'influeix en la seua pràctica com a esport, però és totalment determinant i necessària en la consideració de la pilota com un element de valor patrimonial complet. Existeixen elements patrimonials amb un valor arquitectònic vinculat a la història i a les seues característiques materials, com pot ser el cas de les Covetes dels Moros de Bocairent. Existeixen altres de valor immaterial com a pràctiques o costums històriques, és el cas de la Muixeranga d'Algemesí. I existeixen altres, moltes vegades considerades només materials o immaterials, però que tenen una vinculació amb l'entorn que els fa perdre gran part del valor si són desubicats. Un exemple molt clar seria el Tribunal de les Aigües de València, que perdria gran part del seu valor si, en volta de la Porta dels Apòstols de la Seu, es realitzara en un jutjat actual.

Eixe paper d'escenari de fons que juga la Porta dels Apòstols es transforma en una participació activa de l'arquitectura dins el joc, ja que el desenvolupament depen en gran mesura de la reacció entre aquesta i els participants de l'activitat, convertint-se en una vinculació més propera i influent.

La vinculació dinàmica entre el joc, el públic i l'entorn és el valor més distintiu de la pilota valenciana, el que l'estableix com una pràctica especial, diferenciada d'altres costums i d'altres

esports i que, com s'ha demostrat al llarg del treball, a l'unir els elements genera relacions que són més valuoses que la suma de les parts. Motiu pel qual l'arquitectura d'aquests carrers mereix ser conservada, en la seua senzillesa i les seues anèctodes, però també en el seu poder d'adaptació que és el que la vincula al joc.

I per aquest motiu mai serà igual vore una partida en el Trinquet de llargues de Benidorm que en el Carrer de l'Església de Xaló.

Partida de palma en el Carrer de l'Església de Xaló.

Recomanacions.

Des de mitjans del segle passat, la configuració urbana i l'arquitectura de les comarques de la Marina Alta i la Marina Baixa ha travessat un procés de transformació des d'un model rural; amb una construcció manual amb materials propis i un condicionament per facilitar l'ús agrícola, a un model post-industrial; construcció molt més mecanitzada amb elements industrialitzats i sobreexplotació dels recursos turístics de les poblacions, tant pel que fa a visites dels cascs històrics com, sobretot, construcció d'habitatges. Entre totes les actuacions que han comportat aquests canvis de model només dos han afavorit el joc de pilota: la pavimentació i l'arreglada d'aigües.

La pavimentació dels carrers, en la major part dels casos, s'ha realitzat amb paviments continus o sense relleu. Açò ha facilitat el bot de la pilota, abans difícil de predir i ara, gràcies també a la major qualitat de les pilotes, prou més fiable. L'evacuació d'aigües permet una millor conservació dels carrers, benefici per a qualsevol activitat que es vullga realitzar en ells.

La resta de modificacions en la configuració de carrers i edificacions han comportat molèsties o indiferència. A continuació van a enumerar-se algunes de les recomanacions que considerem s'haurien de pendre per conservar el joc al carrer en bones condicions. Es divideixen en dos grups; un destinat a l'obra pública, urbanitzacions dels carrers i instal·lacions presents; i l'altre a les construccions dels carrers on es practica.

La major part de les mesures tenen la finalitat de possibilitar el manteniment del joc, altres però, poden afavorir el joc lleugerament però sobretot compleixen una finalitat diferent: donar caràcter de permanència a la pràctica del joc, fer més comprensible que eixe és el carrer on es juga a pilota. A l'igual que els carrers per a vianants mai es pavimenten amb asfalt per donar l'impressió de que els cotxes no poden passar, tot i que no és necessari, de la mateixa manera es proposa actuar amb la pilota.

Respecte a l'obra pública:

-Els carrers on es practica la pilota són especials pel seu ús i hauria de reflectir-se eixa condició en els Plans Generals d'Ordenació Urbana dels municipis.

-Cal parar atenció a la pavimentació del carrer, ja que un paviment molt discontinu, texturat en excés o amb diferents nivells dificulta el joc. És també recomanable marcar les ratlles per al joc amb les característiques del paviment. Si bé no sempre s'utilitzen les mateixes ratlles, la presència d'aquestes en el paviment dóna certa autoritat i permanència a la pràctica del joc.

-La il·luminació dels carrers. Tot i que amb la correcta protecció dels elements fràgils dels fanals seria suficient, és més recomanable la disposició de fanals amb unes proporcions que destorben el pas de la pilota el menys possible, per facilitar la partida i sobretot per remarcar la presència del joc de pilota en el carrer.

-El mobiliari urbà, si és indispensable col·locar-lo, ha de ser retirable fàcilment, per poder traure'l i posar-lo després de la partida.

-Les senyalitzacions. En el cas de ser necessàries, s'han d'orientar en la direcció del carrer i enrasar-se el més possible a les façanes.

-Les instal·lacions. Representades quasi sempre per les línies de distribució d'energia elèctrica, són una molèstia lleu però constant per la gran quantitat que poden trobar-se, tant sobre les

façanes com travessant el carrer. Haurien de discórrer soterrades en la mesura del que fóra possible.

Jugant baix d'un fanal trencat pels colps de les pilotes. Carrer d'Enmig, La Nucia.

Respecte a les edificacions:

-No poden permetre's els vols tancats en façana. Són un element arquitectònic amb gran capacitat per impedir el joc en un carrer, com és el cas del Carrer Major de La Nucia. La pèrdua d'edificabilitat es pot compensar donant una major profunditat edificable.

-Les façanes han d'estar aliniades a façana en tota la seua longitud i és colmatarà l'edificació de la parcel•la, almenys en els primers metres.

-Les dimensions dels balcons han de ser limitades, sobretot pel vol, que no hauria de ser superior al valor d'aquells balcons originals que existeixquen en el carrer o, en el seu defecte, en la població. Les baranes han de ser molt obertes en els últims 7cm aproximadament i el balcó tindre una lleugera pendent per permetre la caiguda de les pilotes.

-L'evacuació d'aigües de coberta ha de baixar encastrada en la façana però evacuar en el carrer, evitant així els colps però facilitant la recuperació de les pilotes que cauen per la canalització.

-Les instal•lacions de climatització, com hauria de ser en qualsevol altre cas, no poden anar penjades en façana.

-S'establirà un vol màxim de les cornises de coberta en relació a les altres cornises del carrer.

-El revestiment de façana haurà de ser llis i continu, determinant-se en cada carrer la possibilitat de certa elaboració de la façana amb motlures de poca presència.

-La publicitat relativa a establiments del carrer s'ha de col•locar paral•lela a façana per evitar que la pilota colpeje, perjudicant el joc i podent ocasionar desperfectes en aquesta.

Existeixen altres mesures que s'incomplixen constantment però que ja estan regulades pel CTE DB-SUA.

Aquestes mesures són un esboç o punt de partida per reflexionar sobre les accions a realitzar per afavorir la permanència del joc en cada carrer, des del punt de vista de l'arquitectura únicament. Cada cas hauria de ser estudiat en particular ja que, com s'ha vist al llarg del treball, la casuística és molt variada i una reglamentació comuna podria comportar una homogeneització gens desitjable per al tema objecte de l'estudi.

Annexe I: Vocabulari.

Amagar la pilota: Expressió que indica que un jugador a colpejat la pilota enviant-la cap a algun element físic que dificulta el colp al contrari, com pot ser un cantó, finestra o altre element.

Banca: Anomena tant al jugador que trau com la posició en la que està. La paraula prové d'un banquet de fusta que de vegades es col•locava per botar la pilota abans de colpejar-la. El seu ús hui en dia és anecdòtic.

Burga: Baretta generalment metàl•lica que s'enganxa a la paret sobre la que es realitza la perxa i sobre la que el feridor a de passar la pilota.

Dau: Marca rectangular en el paviment que indica el lloc on ha de botar la pilota en la modalitat de perxa per considerar-se vàlida la ferida.

Falta: Errada que comporta un quinze per a l'equip contrari. Es detalla en la introducció com es realitzen.

Ferir: Primer moviment de la treta de perxa. Es fa sense colpejar la pilota, llançant-la amb la mà contra la façana.

Marxador: Persona que controla el joc i les travesses que es produeixen. Tot i que en pilota les faltes normalment les canta el jugador que l'ha comés o es consensua entre jugadors i públic, el marxador sempre té l'última paraula. Quan no hi ha travesses també se li anomena home bo.

Picardia: Qualitat d'un jugador que indica la capacitat d'aquest per saber guanyar quinze o pintar ratlles sense colps molt forts, gran velocitat o reflexes. Es tracta de la capacitat per aprofitar les debilitats del contrari, les regles del joc i les característiques de l'entorn.

Quinze: Punts en que es divideix un joc. També s'utilitza per anomenar la jugada sencera, des de que es trau fins que la pilota ja no va bona.

Ratlla: Línia marcada temporalment en terra que indica la separació del camp durant un quinze determinat. La determinació de la posició s'explica en la introducció al treball.

Rest: S'empra tant per anomenar l'extrem contrari a la banca com al jugador que es troba en eixa posició.

Travesses: Diners que es juguen a favor d'un equip o altre. Poden ser a la partida completa, al joc, al quinze, donant avantatge a algun equip i altres.

Treta: Primer colp que se li dona a la pilota i amb el que comença cada quinze.

Trinquet: Espai de joc propi d'altres modalitats de pilota, constitueix un espai tancat de construcció específica per al joc.

Annexe II: Agraïments.

Al ma *uelo*, Vicent Timoner per fer-me entendre el joc. Als meus tutors: Fernando Aranda i Adolfo Alonso, pels consells i per creure en el tema. Als entrevistats: Paco Cortell, Dani Flores, Josep Sapena, Víctor Agulló, Víctor Iñurria i Miguel Vives, pel seu temps i els seus coneixements. A Luisa per ajudar-me a explicar-ho, a ma mare per les revisions i a mon pare per la logística, a Anna i Manolo per acompanyar-me a les partides, a Miguel pel suport tècnic i a Marcel i Bernat perquè sí. Als testimonis: Antonio Maldonado de Beniardà; el pastor de Benidoleig; Pepe Vicent de Benifato; Miguel Guardiola de Bolulla; Ramon Such de Calp; Remigio, Amparo i Juan del Castell de Guadalest; Ximo Roda de Confrides; Vicent Lloret de Finestrat; Manolo Poveda de Gata de Gorgos; José Mas i Miguel Avellà de Llíber; Juan Poquet de Parcent; Víctor, Toni i Vicente de Sagra; Fabian i Lluís Fullana de Tormos; Nadal Vidal de la Vall de Laguar; Martín Mas de Xaló i tota la resta de la gent amb la que he pogut parlar durant l'elaboració del treball; per les converses, la informació sobre el treball i la que no ho era.

Gràcies.

